Conrad Busken Huet

samengesteld door Olf Praamstra, Bernt Luger, Harry G.M. Prick en Kees Nieuwenhuijzen

bron
Olf Praamstra, Bernt Luger, Harry G.M. Prick en Kees Nieuwenhuijzen, *Conrad Busken Huet*. (Schrijversprentenboek 25). Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, Den Haag 1986

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/praa007conr01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m. LITERATUUR MUSEUM

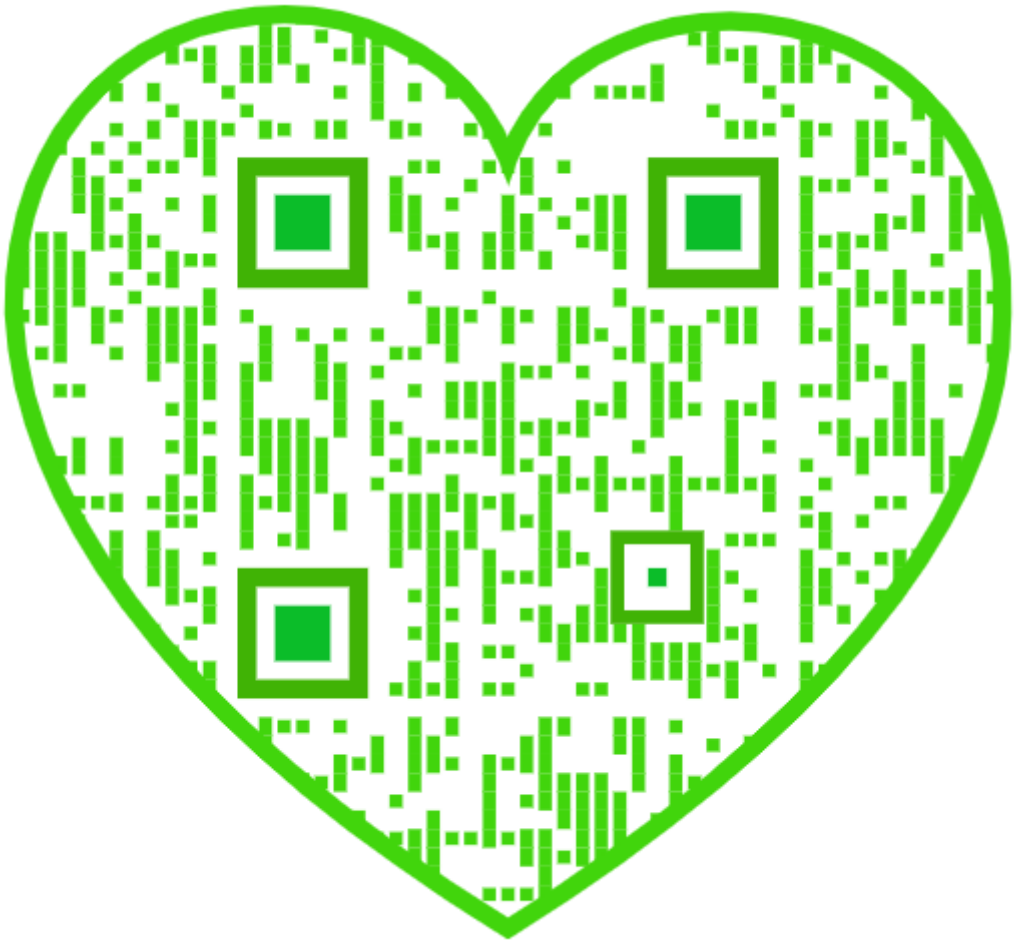

Vooraf

Het gezegde over het negentiende-eeuwse Nederland dat te klein geweest zou zijn voor zijn grote geesten, lijkt vooral op te gaan voor zijn twee in het buitenland gestorven zonen: Multatuli en Conrad Busken Huet. Beiden waren in ieder geval slechts in kleine kring gewaardeerd, beiden ook waren hunnerzijds teleurgesteld in het Nederland van hun dagen.

Als afstammeling van een oude Hugenoten-familie was Conrad als vierde kind in een groot gezin geboren en kreeg hij van huis uit een sterk op de Franse cultuur gerichte belangstelling. Na een theologische studie te Leiden werd hij beroepen te Haarlem waar hij tot zijn afscheid in 1862 de Waalse gemeente voorging. Vertalingen, novellistische schetsen naar de trant van die tijd, maar vooral theologiserend werk vormen zijn voornaamste pennevruchten in deze tijd. Een scherp analyserend en kritisch intellect typeren de jonge predikant meer dan vurige bekeringsdrift en een onwankelbaar dogmatisch geloof. Na zijn uittreden - hij is inmiddels getrouwd en vader van een zoon Gideon geworden - blijft hij in de Haarlemse concertzaal buiten kerkelijk verband nog bijeenkomsten houden. Hij leeft van journalistieke arbeid voor de Opregte Haarlemsche Courant en houdt 's winters lezingen over oudere Nederlandse letterkunde. In 1859 begint de levenslange vriendschap met de achttien jaar oudere Potgieter, die hem eerst als medewerker, sinds 1863 als redacteur aan De Gids weet te verbinden. In dat leidinggevende tijdschrift verschijnen zijn kronieken die later gebundeld als *Litterarische Fantasien en Kritieken* (1881-1888, 25 dln.) zijn naam zullen vestigen als de grootste, scherpste en briljantste Nederlandse criticus van de negentiende eeuw. Zijn grote voorbeeld is de Franse criticus Sainte-Beuve, aan wie hij enkele opstellen wijdt waarin hij onwillekeurig trekken van zichzelf portretteert.

Niet minder gering is zeker de invloed van zijn oudere vriend, die dikwijls de onderwerpen aandraagt voor zijn grote essays. Maar hoopte Potgieter nog op herleving in de letterkunde, Huet was onbevangener en pessimistischer in zijn oordeel: in de generatie na hem waardeerde hij het nieuwe nauwelijks.

Een conflict binnen de Gids-redactie over een tweetal bijdragen van zijn hand (‘Een avond aan het hof’ en ‘De Tweede Kamer en de Staatsbegrooting voor 1865’) wordt oorzaak van een breuk: zowel Potgieter als Huet treden af, waarmee, naar het woord van Stuiveling, De Gids ophield langer gids te zijn. Huets negatieve kritiek op de literaire produkten van zijn tijdgenoten en hun onmiddellijke, maar nog steeds vereerde voorgangers (Da Costa, Ter Haar, A. Bogaers, C.G. Withuys, Ten Kate, Beets, Van Lennep en Schimmel, de laatste nota bene een mede-redacteur) vormt een dankbare reden de criticus op zijn beurt à faire te nemen als hij met een eigen roman *Lidewyde* (1868) de Nederlandse Flaubert tracht te worden. Een eveneens onverkwikkelijke episode vormt Huets door de regering bekostigde reis naar Indië, waar hij geacht wordt ‘de bandeloze drukpers te helpen breidelen.’ De felle *Nationale Vertoogen* (1876, 2 dln.) worden hem in Nederland al evenmin in dank afgenomen. Na de Indische tijd (Java-Bode en zijn eigen Algemeen Dagblad van Nederlandsch Indie) vestigt hij zich met vrouw en kind voorgoed te Parijs van waaruit hij voortgaat te publiceren, artikelen te bundelen, reisherinneringen te schrijven en waar hij na *Het Land van Rubens* (1879) het monumentale twee-delige *Het land van Rembrand* schrijft. Werkzaam tot het laatst treft de dood hem ‘met de pen in de hand’ op 1 mei

1886. ‘Een te vurige liefde voor de eer der nationale letteren’ noemde hij de hoofdtrek van zijn karakter. Met zijn lotgenoot Multatuli is hij de leesbaarste auteur uit de negentiende eeuw gebleven.

Jeugdjaren

1685	Ds. Gédéon Huet (1654-1729) verlaat na de herroeping van het Edict van Nantes samen met zijn vrouw Anna l'Enfant Frankrijk en vestigt zich in 1689 als predikant van de Waalse gemeente in Nederland.
1789	Ds. Samuel Théodare Huet (1759-1826), achterkleinzoon van de eerder genoemde Gédéon Huet, die evenals zijn vader, grootvader en overgrootvader predikant is van de Waalse gemeente in Nederland, trouwt met Jacoba Adriana Busken (1759-1841), een Vlissingse apothekersdochter die een bijrol in de Nederlandse letterkunde speelt als vriendin van Betje Wolff (1738-1804). De tweede zoon uit dit huwelijk krijgt de voornamen Conrad Busken: hij is de vader van de schrijver.
1826, 28 december	In de Nobelstraat (Wijk E 73, thans nr. 21) in Den Haag wordt 's middags om twee uur Conrad Busken Huet geboren, zoon van Conrad Busken Huet (1791-1847), administrateur van 's Rijks schatkist, en Théodore Esther Huet (1798-1863). Hij is de vierde in wat uiteindelijk een gezin van tien kinderen zal zijn.

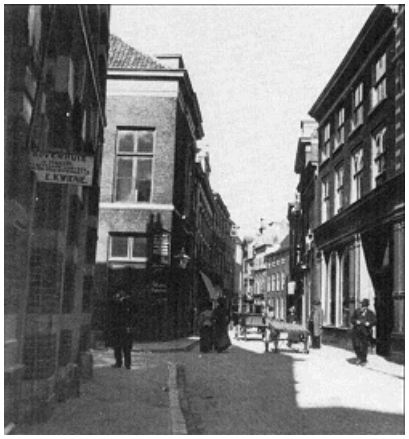

1
De Nobelstraat in Den Haag. Foto omstreeks 1900.

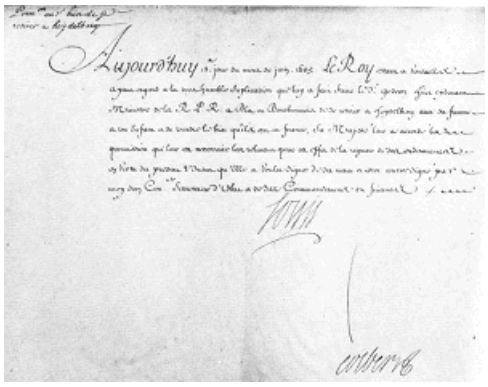

2
Het door koning Louis XIV en minister Colbert getekenden vrijgeleide, waarin Gédéon Huet in 1685 toestemming werd verleend Frankrijk te verlaten.

3
Jacoba Adriana Busken, grootmoeder van de schrijver. Silhouet.

4
Samuel Théodore Huet, grootvader van de schrijver. Silhouet.

De zoon, de kleinzoon, en twee achterkleinzonen van Gédéon Huet zijn Walsche predikanten geweest. Van de laatsten was de een mijn overgrootvader van vaders-, de ander mijn overgrootvader van moederszijde. De vader mijner moeder (die ook Huet heette) was Walsch predikant. De vader van mijn vader evenzoo. Walsch predikant waren ook de oudste broeder van mijn vader en de oudste broeder mijner moeder. Walsch predikant was ook mijn oudoom Teissèdre L'Ange.

Naar gij ziet, struikelt men in mijne familie over de Walsche predikanten.
Brieven, 11, 360-361

In het zesde geslacht stam ik af van Gédéon Huet, gereformeerd predikant in Frankrijk, die in 1685 zijn vaderland verlaten moest en, na een rampspoedig verblijf in den Paltz, waaruit hij in 1688 door den oorlog verdreven werd, in 1689 te Dordrecht aankwam. Dáár en in Den Haag is hij langer dan vijf-en-twintig jaren Walsch prediker geweest.

Brieven, 11, 360

Van Hamel: *Met voldoening wees Busken Huet den bevrienden bezoeker [...] op het facsimile van het oude perkamenten blad, waarop koning Louis en zijn minister Colbert eigenhandig het verlof hadden onderteekend, aan Gédéon Huet den 13^{den} Juni 1685 verleend, om met vrouw en kind naar Heidelberg te verhuizen [...]*.

Van Hamel, 1886, 5

5

Conrad Busken Huet sr., vader en naamgenoot van de schrijver. De familie Huet veronderstelt dat dit schilderij Conrad Busken Huet jr. voorstelt, maar gezien de geringe overeenkomst met andere afbeeldingen van hem, lijkt dat ons met waarschijnlijk. Het schilderij is afkomstig uit de nalatenschap van Huets zuster J.E. Putman Cramer-Busken Huet en het enige wat men na haar overlijden met betrekking tot dit schilderij wist, was dat het ging om een portret van ‘een Busken Huet’, dwz. van Busken Huet de schrijver, zijn vader of één van zijn vijf broers. Vergelijkingen met de ons bekende afbeeldingen van vier van zijn broers leren ons, dat het niet waarschijnlijk is dat zij het onderwerp vormen van dit schilderij. Van één broer en van zijn vader zijn ons geen afbeeldingen bekend; dat wij kiezen voor zijn vader berust op niet meer dan de veronderstelling dat het waarschijnlijker is dat Huets zuster het portret van haar vader zal hebben bewaard, dan dat van haar broer.

6

Théodore Esther Huet, moeder van de schrijver. Foto uit 1861.

1827, 21 januari	In de Waalse kerk in Den Haag wordt Conrad, drie weken oud, door zijn moeder ten doop gehouden.
1833	Voor lager onderwijs gaat hij naar de ‘Fransche school’ van meester C.H. Roggen; een school die gehuisvest was in twee bovenachterkamers in een particuliere woning op de Paviljoensgracht (Wijk T 137, thans nr. 6).
1838, 6 maart	Hij wordt ingeschreven als leerling van de ‘Latijnsche school’. Bij de inschrijving wordt als zijn geboortejaar foutief 1827 opgegeven.
8 oktober	In september werd de ‘Latijnsche school’ opgeheven om plaats te maken voor een nieuwe schoolvorm: het ‘Gymnasium Haganum’. Omdat Conrad een half jaar onderwijs had gevolgd aan de ‘Latijnsche school’, wordt hij met de instelling van het gymnasium op 8 oktober ingedeeld in de tweede klas. Hij is dan 11 jaar oud.
1843, juli	16 jaar oud voltooit hij zijn opleiding aan het Haags gymnasium. Hij besluit, in de lijn van de familietraditie, predikant te worden. Hij gaat niet onmiddellijk studeren, maar volgt vooraf, als voorbereiding op zijn studie in de theologie, privé-lessen Hebreeuws in Delft. Voorlopig blijft hij bij zijn ouders wonen en doet hij de reis naar Delft te voet, of met de trekschuit.
1844, 17 februari	Hij schrijft zich in als student in de theologie aan de universiteit van Leiden, wordt lid van het studentencorps en betrekt kamers bij A. Scholten in de Koorsteeg (Wijk 4 nr. 389/390, thans Pieterskerkkoorsteeg nr. 5).

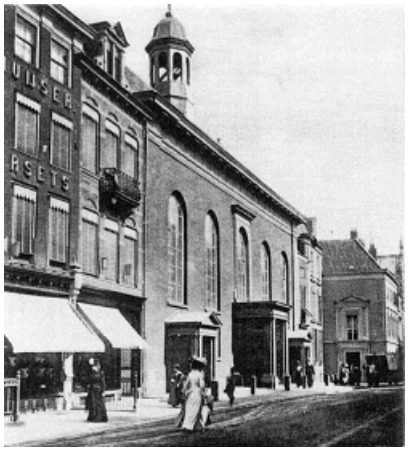

7
De Waalse kerk in Den Haag, waar Conrad werd gedoopt. 19de eeuwse foto.

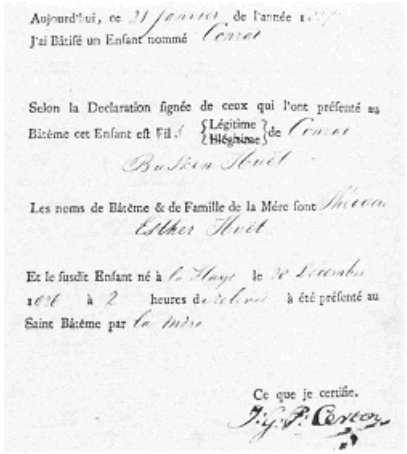

Aujourd'hui, ce 31 janvier de l'année 1[illegible]
J'ai Baptisé un Enfant nommé Conrad

Selon la Declaration signée de ceux qui l'ont présenté au Baptême cet Enfant est Fils {Légitime / Illégitime} de Conrad Busken Huet

Les noms de Baptême & de Famille de la Mére sont Maria Esther Huet

Et le susdit Enfant né à La Haye le 28 Decembre 1826 à 2 heures de relevé a été présenté au Saint Baptême par la Mère

Ce que je certifie.
Jj. P. Corton

8
Inschrijving in het doopregister van Conrad.

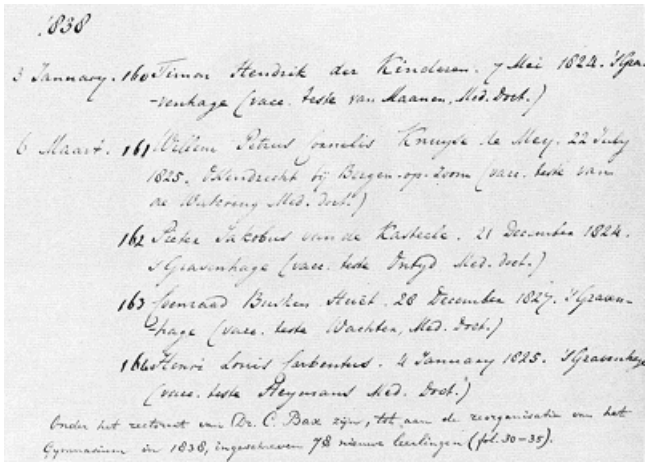

1838

3 January. 160 Timan Hendrik der Kinderen. 7 Mei 1824. 's Gra-venhage (vacc. teste van Haanen, Med. Doct.)

6 Maart. 161 Willem Petrus Cornelis Kruyff te Mey. 22 July 1825. Schiedam tr Bergen-op-Zoom (vacc. teste Sirm de Metsenay Med. Doct.)

162 Pieter Jacobus van der Kastelé. 31 December 1824. 's Gravenhage (vacc. teste Ortyd Med. Doct.)

163 Conrad Busken Huet. 28 December 1826. 's Graven-hage (vacc. teste Vachter, Med. Doct.)

164 Henri Louis Serbentuit. 4 January 1825. 's Graven-hage (vacc. teste Heymans M.D. Doct.)

Onder het rectoraat van Dr. C. Bax zijn, tot aan de reorganisatie van het Gymnasium in 1838, ingeschreven 78 nieuwe leerlingen (fol. 30–35).

9
Inschrijving als leerling van het Gymnasium Haganum.

10
De trekschuit van Delft naar Den Haag. Litho.

In April 1844 ben ik student te Leiden geworden, nadat ik in den zomer van 1843 het haagsch gymnasium verlaten had. Tusschentijds ging ik, omdat er op dat oogenblik te Leiden een onvervulde leerstoel voor het oostersch was [...] privaat lessen in het hebreeuwsch nemen te Delft. [...] De reis naar Delft deed ik te voet of met de trekschuit, toen nog in de vaart.

Brieven, 11, 364.

Te Leiden was ik een hartstogtelijk zwemmer, een hartstogtelijk schaatserijder, en een hartstogtelijk biljardspeler. Schaatserijden doet men alleen in den winter. Om prettig te zwemmen moet het zomer zijn. Biljardspelen is van alle seizoenen. Er is niets anders voor noodig dan eene nacht en dag openstaande studenten-societeit.

Brieven, 11, 364

13
Prent van de maskerade ‘Den optogt van graaf Floris den Vden’, gehouden op 8 februari 1845. Huet maakt deel uit van het ‘geestelijk gevolg’.

In mijn studententijd was ik luidruchtig, vrolijk, en ligtzinnig. Prof. Kist plag te zeggen dat er een ‘los haartje’ in mij zat. Prof. Van Hengel noemde mij ‘onbeschaamd’. Prof. Van Oordt vroeg ‘of ik er den gek mee stak?’ Prof. Peerlkamp schudde het hoofd over mijne onkunde ten aanzien der romeinsche keizers uit den vervaltijd.

Brieven, 11, 366-367

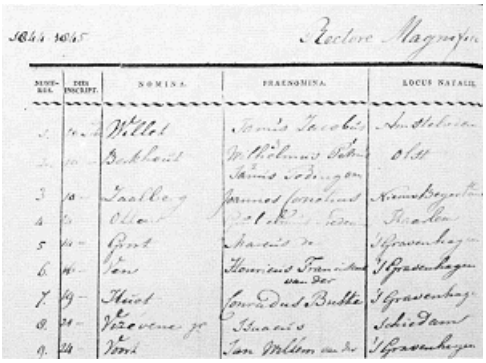

11
Inschrijving als student theologie in het Album Studiosorum van de Universiteit van Leiden.

12
Het huis in de Pieterskerkkoorsteeg 5 te Leiden, waar Huet als student op kamers woonde. Foto van H. Kleibrink uit 1959.

1847, 30 januari	Overlijden van zijn vader
1 augustus	Overlijden van zijn oudste broer, Théodore (1822-1847), wijnhandelaar in Den Haag en na het overlijden van zijn vader, hoofd van het gezin. Na de dood van Théodore verhuist de familie Busken Huet naar Amersfoort. Alleen Conrads broer Daniel (1823-1869) blijft in Den Haag, waar hij op een notaris-kantoor werkzaam is, wonen.
oktober	Hij wordt benoemd tot abactis van het Leids studentencorps en is redacteur van de *Studenten-almanak voor 1848*.

14
Carel Vosmaer (1826-1888), met wie Huet tijdens zijn studie goed bevriend was.

15
J. Teissèdre l'Ange (1791-1853), oudoom van Huet en Waals predikant.

A. Ver Huell: *Coentje Huet, vier jaar jonger student dan ik, zie ik nog met zijn geestige intimi, den langen dunnen Vosmaer en de twee Lambrechtsen, Thomas met zijn onafscheidelijk doorrokertje, mijne zoo gunstig gelegen kamers, hoek Rapenburg en Noordeinde, passeeren. Zij kwamen dan van de Vink en gingen naar de Societeit. Huet, toen een vlug ventje, met een spotachtige uitdrukking op zijn glad gezicht, een wit petje op het kort geknipte haar, los en net gekleed, deed veel aan biljarten - in*

Manege of Arena kwam hij niet - en reed, hoewel niet tot de hardrijders zooals Simon, Cammingha, de Foreesten en Delbaere behoorende, bijzonder sierlijk schaatsen.

Levenlustig was hij - 'vino captum' zag ik hem nooit.

A. Ver Huell, 'Nog een brief van C.B. Huet, 1853', In: *De Portefeuille* 1891, 833

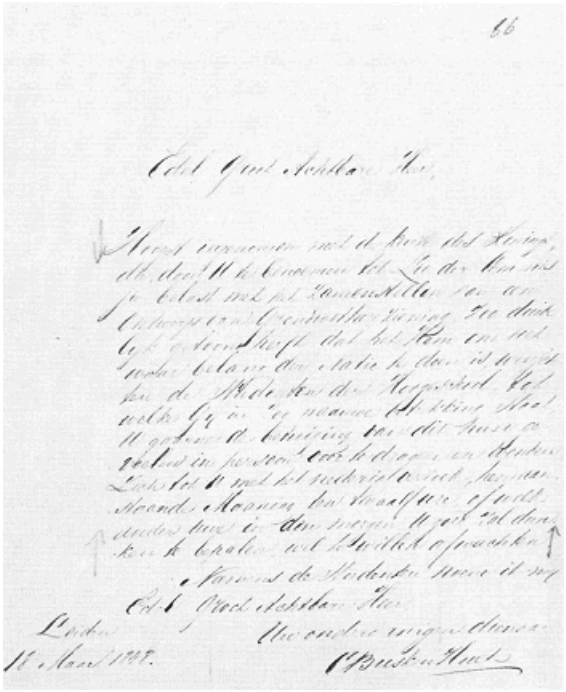

16

Brief Huet aan J.R. Thorbecke (1798-1872), namens de Leidse studenten op 18 maart 1848.

Mijne beperkte middelen, en mijn theologant zijn, vormden met mijn levenslust eene scherpe tegenstelling, en ik zette mij daarover heen door aan het oordeel der wereld mij niet te storen. Mijn stelregel was dat 'men' een denkbeeldig wezen is; alleen kinderen lieten door dien zwarten man zich bang maken. 'De menschen', zeide ik, bestonden niet, en 'wat zij er van zeggen zouden' had geen waarde. Ik rekende geen andere meerderheid dan die van het genie. 'Avoir de l'esprit' vond ik de hoogste aanbeveling. Met 'esprit', vond ik, had men, om door de wereld te komen, niemands hulp noodig. Mijn oudoom Teissèdre L'Ange, die lid van het Instituut was, zeide: 'Aardigheden, jongeheer, eet daar eens van!' Docht dit bragt mij niet van mijn stuk.

Brieven, 11, 367

17
Prof. dr. J.H. Scholten. (1811-1885), modern theoloog.

18
Van links naar rechts:
J.A. de Laat Kanter,
T.A. Lambrechtsen,
N.C. Lambrechtsen,
G.C. Burger,
A.M. van Oordt en
N.J.C. Snouck Hurgronje.
M.n. met N.C. en Th. Lambrechtsen was Huet bevriend. Litho door J.P. Berghaus.

Liefde voor wetenschap heb ik meest van al leeren opvatten door de lessen van Prof. Scholten. En tegelijk onverschilligheid omtrent het voorwerp der wetenschap. Scholten's methode sloot vernuft niet uit, maar in. Een filoloog, een medicus, een mathematicus, een jurist, kon evenveel van hem leeren als een theologant. Hij vormde U, 'une bonne caboche', als de Franschen zeggen. Trouwens, zijn eigen 'caboche' was van prima kwaliteit.

Brieven, 11, 367

Van mijn lust tot schrijven is in dien tijd alleen gebleken door kleine bijdragen voor den Studenten-Almanak: medewerker Jan van Oordt. Mijne neiging was toen niet, een schrijver, maar een redenaar te worden; bovenal een kanselredenaar, en een kanselredenaar in het fransch.

Brieven, 11, 367-368

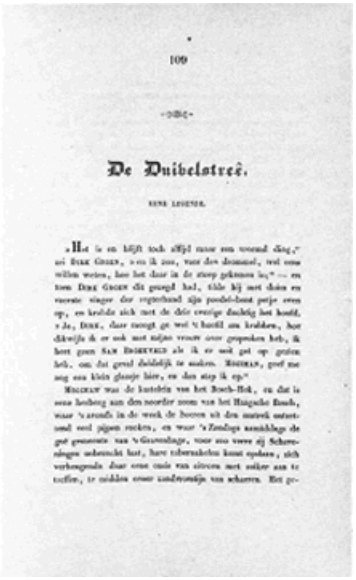

19

Eerste publikatie in de *Leidsche Studenten-almanak*; in 1848.

1848, 23 juni	Kandidaats-examen in de theologie. Kort daarna vertrekt hij naar Zwitserland - naar Laussanne en Genève - om zich te oefenen in het Frans spreken. Het was immers de bedoeling dat hij Waals predikant zou worden.
1849, mei	Terugkeer uit Zwitserland. In Leiden aangekomen houdt hij zijn vereiste akademische preken, waarvoor, met uitzondering van J.H. Scholten, weinig belangstelling bestaat bij zijn hoogleraren. Het is een voorteken van een dreigende, grotere ramp: de Leidse professoren weigeren hem toe te laten tot het proponents-examen; zij verhinderen dat door hem het daarvoor vereiste getuigschrift van goed gedrag te onthouden. Zij zijn van mening dat zijn collegebezoek onvoldoende is geweest, zijn gedrag te lichtzinnig voor een a.s. predikant en bovendien zou hij met een aantal andere studenten bij een hoogleraar de ruiten hebben ingegooid. Dit laatste verhaal blijkt niet meer dan een gerucht, en de andere twee argumenten blijken evenmin sterk genoeg om hem blijvend van het examen uit te sluiten.
december	Hij slaagt voor zijn proponents-examen en wordt toegelaten tot de predikdienst. In afwachting van een beroep voegt hij zich bij zijn familie in Amersfoort en wordt hulpprediker in Utrecht.
1850, 27 september	Zijn zuster Jacqueline (1825-1897) trouwt in Amersfoort met de weduwnaar I.L.E. Penning Nieuwland (1807-1865), die haar 15 jaar later in moeilijke omstandigheden als weduwe van een talrijk gezin achterlaat. Toch ziet ze kans om in 1885 een bloemlezing samen te stellen uit de moderne Franse literatuur, waarvoor haar broer een voorwoord schrijft.
29, december	Hij wordt beroepen door de Waalse gemeente te Haarlem.

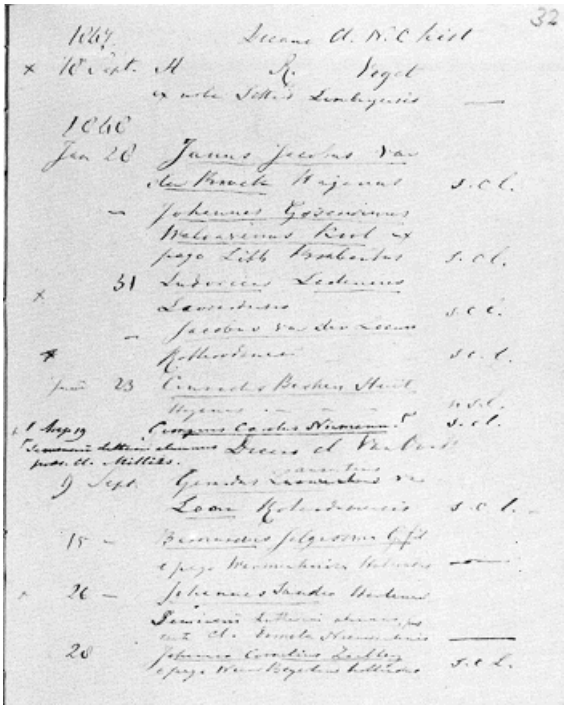

20
Inschrijving in het Universiteitsboek op 23 juni 1848 van het kandidaats-examen, ‘n.s.l.’

Toen ik in den zomer van 1848 het tot kandidaat in de theologie gebragt had, mogt ik kiezen tusschen twee dingen: eene dissertatie schrijven en promoveren, of naar Zwitserland trekken om te Lausanne of te Genève mij te gaan oefenen in het fransch spreken. Ik gaf de voorkeur aan Zwitserland.

Brieven, 11, 368

WAALSCHE KERK.

De Waalsche Commissie heeft in hare zittingen van 4 en 5 December, na voorafgegaan examen, en, voor zoo verre den eersten betreft, na bekomen agreatie van het Gouvernement, tot de predikdienst hier te lande toegelaten, de Heeren JAQUES LOUIS ROULET, Bedienaar des Goddelijken Woords in het Zwitsersche kanton Waadsland en CONRAD BUSKEN HUËT, Kandidaat in de Godgeleerdheid aan de Hoogeschool te Leiden.

21
Huet wordt toegelaten tot de predikdienst in de Waalse Kerk in Nederland.

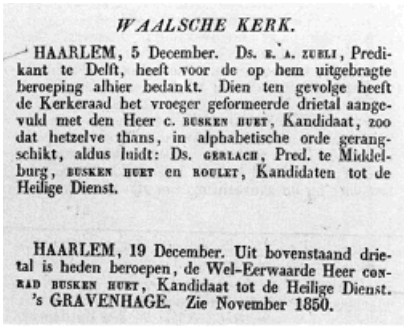

WAALSCHE KERK.

HAARLEM, 5 December. Ds. E. A. ZUELI, Predikant te Delft, heeft voor de op hem uitgebragte beroeping alhier bedankt. Dien ten gevolge heeft de Kerkeraad het vroeger geformeerde drietal aangevuld met den Heer C. BUSKEN HUET, Kandidaat, zoo dat hetzelve thans, in alphabetische orde gerangschikt, aldus luidt: Ds. GERLACH, Pred. te Middelburg, BUSKEN HUET en ROULET, Kandidaten tot de Heilige Dienst.

HAARLEM, 19 December. Uit bovenstaand drietal is heden beroepen, de Wel-Eerwaarde Heer CONRAD BUSKEN HUET, Kandidaat tot de Heilige Dienst.
's GRAVENHAGE. Zie November 1850.

22
Huet wordt beroepen als predikant door de Waalse gemeente te Haarlem in december 1850.

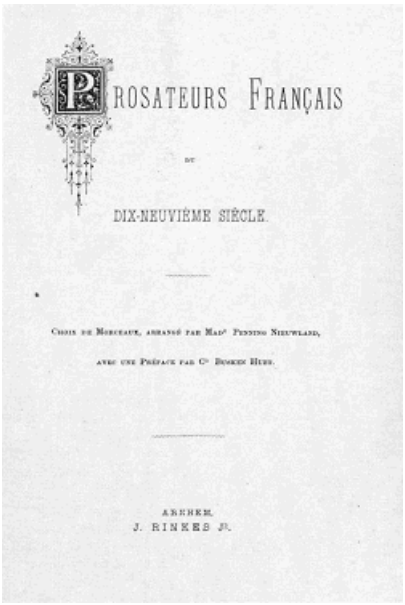

PROSATEURS FRANÇAIS

DU

DIX-NEUVIÈME SIÈCLE.

CHOIX DE MORCEAUX, ARRANGÉ PAR MAD^E PENNING NIEUWLAND,

AVEC UNE PRÉFACE PAR C^D BUSKEN HUET.

ARNHEM.
J. RINKES JR.

23
Prosateurs François du dix-neuvième siècle (1885), een bloemlezing uit de Franse literatuur duur Huets zuster, met een voorwoord van haar broer.

Naber: *In den loop van 1850, dus vóór het vertrek naar Haarlem, vervulde Huet eene preekbeurt in de Waalsche kerk te 's Gravenhage. Toevalligerwijze verliet ik het kerkgebouw te gelijk met een onzer onderwijzers, die Coenraad - wij spraken van Coenraad - gedurende zijn gymnasiumjaren onder zijne bijzondere leiding had gehad. Ik was opgetogen over hel gehoorde: 'ja, als hij het maar meent,' oordeelde hij*.
Naber, 1894, 25

24
Zijn zuster Jacqueline Penning Nieuwland-Busken Huet.

De ONDERGETEEKENDEN geven hierbij kennis, dat de door haar gedreven Zaak in **KANTEN, LINGERIES, ENZ.**, op heden aan Mw. de Wed. PENNING NIEUWLAND — BUSKEN HUET is overgegaan.
AMSTERDAM, 31 Julij 1866. **GEZ. HOL.**

In overeenstemming met bovenstaande aankondiging, maakt de Ondergeteekende bekend, dat zij de door Mej. GEZUSTERS HOL, in de Hartenstraat, KK N°. 611 alhier, gedreven Zaak in **KANTEN, LINGERIES, ENZ.**, op heden heeft overgenomen en voor hare Rekening aan hetzelfde Adres zal voortzetten.
AMSTERDAM, 1 Augustus 1866. **WED. PENNING NIEUWLAND, BUSKEN HUET.** (18385)

25
Om na het overlijden van haar echtgenoot in haar levensonderhoud en dat van haar kinderen te voorzien neemt Jacqueline een lingerie-zaak over in Amsterdam.

Slot van Huets gedicht ‘De laatste carambole’ uit de Leidse Studenten-Almanak voor 1850:

Droevig lot! Onzalig scheiden
van dit levenslustig spel!
'k Voel de queue mijn hand ontglijden -
Vaar, o vaar voor eeuwig wel!
Snood en wreed heb 'k u geschonden,
Door mijn laatsten stoot onteerd:
Waar de zielsrust weêrgevonden?
Hoe het naberouw gekeerd?
Toch kan u mijn mond nog zeegnen,
Al verteert de rouw mijn hart,
Zeegnen voor uw lief bejeegnen,
Queue en ballen en billard

Ja, eer zullen oproerkreten
Over Neêrlands bodem gaan;
Eer wordt de aarde stukgereten;
Eer verhuist men naar de maan;
Eer hoort gij de Hooggeleerden
't Eens zijn over 't Onderwijs;
Eer zien de Oud-Gerefomeerden
Af van 't Spiritûs-bewijs;

Eer wordt Jobje op 't Galgewater
Een volslagen Tuebinger;
Eer houdt Hasebroek zijn snater;
Eer wordt Groen een Groninger;
Eer zal iemand juist bereeknen
Hoe men trouwde in 't Paradijs;
Eer't Studentencorps gaan teeknen
Bij Professor van der Chys;
Eer wordt Mathesis *vergeten*
In een rede van Verdam;
Dan gij van mijn hart gereten,
Lief groen parallelogram!

Conrad Busken Huet

Predikant in Haarlem

1851, 5 april

Predikend over Phil. III, 13-16 wordt hij door zijn oom Daniel Théodore Huet (1790-1874) bevestigd als predikant van de Waalse gemeente te Haarlem. Zijn oom Daniel, een oudere broer van zijn vader en predikant van de Waalse gemeente te Rotterdam, was sinds zijn studietijd samen met zijn oudoom J. Teissèdre l'Ange (1771-1853) zijn mentor.

1 mei

Hij huurt kamers aan het Spaarne, waar hij als buurman zijn oude klasgenoot van de lagere school S.A. Naber (1828-1898) weervindt, die nu conrector is aan het Haarlems gymnasium.

1853, 30 januari

Samen met zijn vrienden S.A. Naber, W.B. Bergsma (1826-1900) en J. T Buys (1828-1893) richt hij de ‘Vereeniging ‘Debating Society’ te Haarlem op, een vereniging waarin de parlementaire welsprekendheid werd geoefend, door één persoon in de vergadering stellingen te laten verdedigen, waarover vervolgens - al dan niet na het indienen van amendementen - werd gestemd. Huet blijft tot zijn vertrek naar Nederlands-Indië lid van deze vereniging, waarvan hij voorzitter is van 1854-1855 en van 1860-1863.

oktober

Verschijning van *Belydenisvryheid, een strafgeding in Pruissen, uit het Hoogduitsch vertaald en medegedeeld door Cd. Busken Huet*. Haarlem, A.C. Kruseman, 1853. De eerste afzonderlijke publicatie van Huet, uitgegeven door de Haarlemse uitgever A.C. Kruseman, met wie hij kort na zijn komst in Haarlem vriendschap had gesloten. Huet is voor hem een belangrijk adviseur wat de uitgave van theologische en literaire werken aangaat; ook verricht hij vaak correctiewerk voor de uitgeverij. Kruseman geeft tot 1864 veel werk van

Huet uit, met name op theologisch gebied. In 1864 ontstaat een verwijdering tussen hen en komt aan hun samenwerking een einde

1854, januari

Verschijning van *Groen en ryp*, door Thrasybulus. Haarlem, A.C. Kruseman, 1854. In deze bundel verzamelt Huet de verhalen die hij gepubliceerd heeft in de Leidse Studenten-almanak voor 1848, 1849 en 1850. Deze verhalen worden vermeerderd met werk uit de jaren 1850-1853.

1854, 28 april

De familie Busken Huet verhuist van Amersfoort naar Zutfen, waar Huets broer Pierre (1829-1886) in een inrichting voor zwakzinnigen is opgenomen. Niet alle kinderen verhuizen mee: Huets getrouwde zuster

26
Daniel Tuéodore Huet, oom van Huet en Waals predikant. Litho

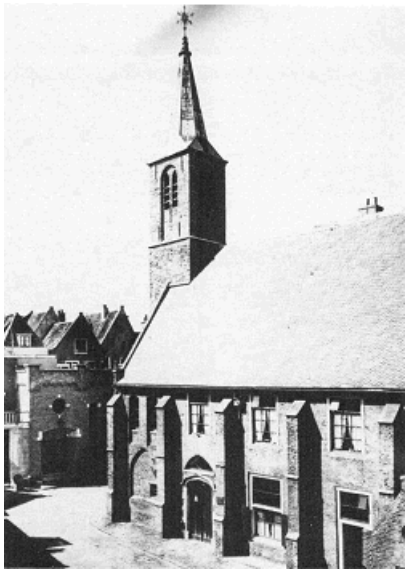

27
De Waalse kerk in Haarlem, waar Huet van 1851-1862 heeft gepreekt.

28
Het huis (met de luifel) aan het Spaarne, waar Huet op kamers woont van 1851-1859. 19de eeuwse foto.

29
Jubileum-affiche 1853-1885 van de Haarlemse 'Debating Society', met de afbeeldingen van de vier oprichters: W.B. Bergsma, J.T. Buys, Huet en S.A. Naber. Prent door E.H. Krelage.

30
A.C. Kruseman, vriend en uitgever van Huet tot 1864.

31
Huet als jong predikant. Gravure door P.J. Arentzen.

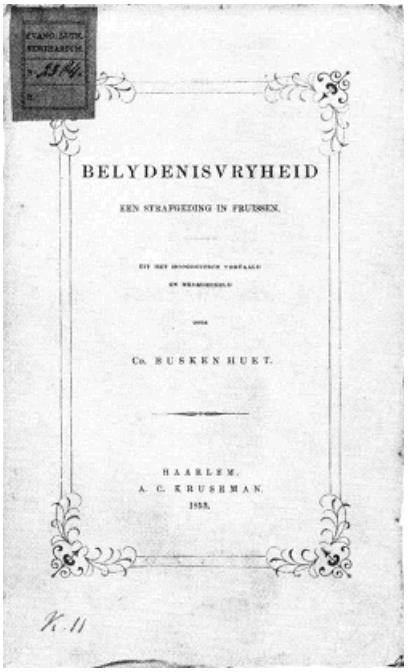
BELYDENISVRYHEID

EEN STRAFGEDING IN PRUISSEN.

Co. BUSKEN HUET.

HAARLEM.
A. C. KRUSEMAN.
1853.

32
Belydenisvryheid, een strafgeding in Pruissen (1853), Huets eerste afzonderlijke publicatie.

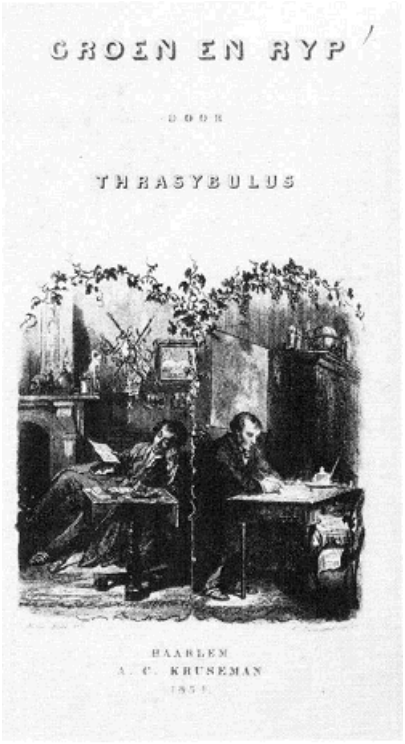

33
Groen en ryp (1854).

34
Pierre Busken Huet.

35
Jeanne Esther Putman Cramer-Busken Huet.

De kring mijner zusters en broeders, pas verbroken door den dood toen de oudste vijfentwintig jaren telde en mijne ouders hunnen zilveren bruiloft gevierd hadden, is gedurende de eerste twintig jaren van mijn leven de éénige kring geweest waarin ik mij bewogen heb. Wij waren zoo talrijk! Wij hielden zooveel van elkander! Wij hadden niemand noodig!

Brieven, 11, 363-364.

36
Jules van Deventer.

37
Anne Marie van Deventer-Busken Huet.

38
De kinderen Van Deventer.

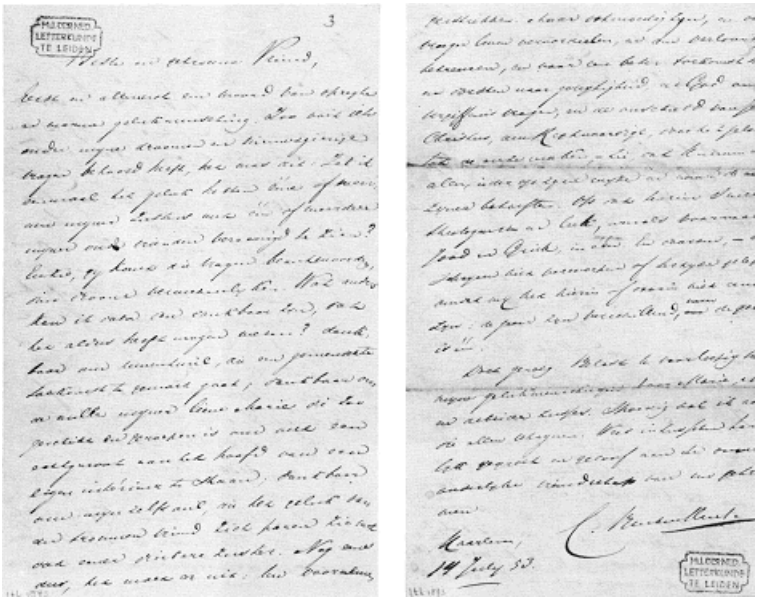

39
Brief aan Jules van Deventer, 14 juli 1854.

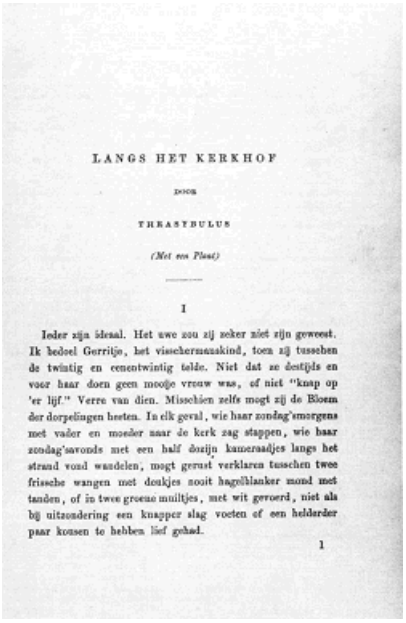

LANGS HET KERKHOF

DOOR

THRASYBULUS

(Met een Plaat)

I

Ieder zijn ideaal. Het uwe zou zij zeker niet zijn geweest. Ik bedoel Gerritje, het visschersmanskind, toen zij tusschen de twintig en cementwintig telde. Niet dat ze destijds en voor haar doen geen mooije vrouw was, of niet "knap op 'er lijf." Verre van dien. Misschien zelfs mogt zij de Bloem der dorpelingen heeten. In elk geval, wie haar zondag'smorgens met vader en moeder naar de kerk zag stappen, wie haar zondag'savonds met een half dozijn kameraadjes langs het strand vond wandelen, mogt gerust verklaren tusschen twee frissche wangen met doukjes nooit hagelblanker mond met tanden, of in twee groene muiltjes, met wit gevoerd, niet als bij uitzondering een knapper slag voeten of een helderder paar kousen te hebben lief gehad.

1

40
Een verhaal van Huet onder het pseudoniem Thrasybulus, hij een plaat naar een schilderij van J. Israëls. In *Aurora*, 1858.

41
Gravure door W. Steelink naar een schilderij van J. Israëls.

42
J.J. van Oosterzee.

43
Allard Pierson.

Jacqueline Penning Nieuwland-Busken Huet woont nu in Brouwershaven, terwijl zijn broers Charles (1828-1879) en Jean Josué (1836-1874) werk vinden op respectievelijk een kantoor in Amsterdam en als zeeman.

13 juli

Huwelijk van zijn zuster Anne Marie (1833-1910) met J.C. van Deventer (1824-1892). Huet is opgetogen over dit huwelijk tussen zijn zuster en zijn oude studie-vriend Jules, zoals blijkt uit de

brief die hij hem een dag na het huwelijk stuurt.
Onder het pseudoniem ‘Thrasybulus’ schrijft Huet vanaf dit jaar tot 1860 regelmatig verhalen in tijdschriften en letterkundige almanakken.

1855, december

Verschijning van *Jacques Saurin en Théodore Huet, proeve van kerkgeschiedkundige kritiek*. Haarlem, A.C. Kruseman, 1855. In dit boekje verdedigt Huet zijn overgrootvader, de Waalse predikant Théodore François Huet (1698-1733), tegen het ongunstige beeld dat J.J. van Oosterzee (1817-1882) van hem had gegeven in een verhandeling over Jacques Saurin (1677-1730): *Jacques Saurin, eens bladzijde uit de geschiedenis der kanselwelsprekendheid, beschreven door J.J. van Oosterzee*. Rotterdam, 1855. Dit is de eerste keer dat Huet de pen opneemt tegen de om zijn welsprekendheid toen zeer gevierde predikant Van Oosterzee; een predikant die bij het kerkpubliek zo geliefd was, dat als hij optrad in een namiddagbeurt, zijn collega die 's morgens dienst had, kon rekenen op een groot gehoor: de mensen bleven eenvoudig in de kerk zitten om zeker te zijn van een plaats in de dienst die Van Oosterzee in de middag leidde. Op Huet maakte dat alles weinig indruk. Hij zou ook na 1855 Van Oosterzee zijn kritiek niet onthouden.

1856, januari

In de *Nederlandsche Spectator* publiceert Huet onder het pseudoniem ‘Lodewijk van Montalte’ de eerste van zijn *Brieven van een kleinstedeling*.

1 april

Van april 1856 tot en maart 1857 verschijnt onder redactie van Huet het Franstalige, theologische tijdschrift *La seule chose néçessaire, receuil mensuel d'édification chrétienne*. Zijn eerste recensie wordt gepubliceerd in het nieuwe tijdschrift de *Wetenschappelijke Bladen*, waaraan een *Bijblad* voor boekbesprekingen wordt toegevoegd. Zijn kritiek betreft A. Pierson, *Bespiegeling, gezag en ervaring, een wijsgeerige,*

geschiedkundige proeve. Utrecht, 1855. Met Allard Pierson (1831-1896) zal hij een leven lang een kritische vriendschap onderhouden.

44
Anne van der Tholl.

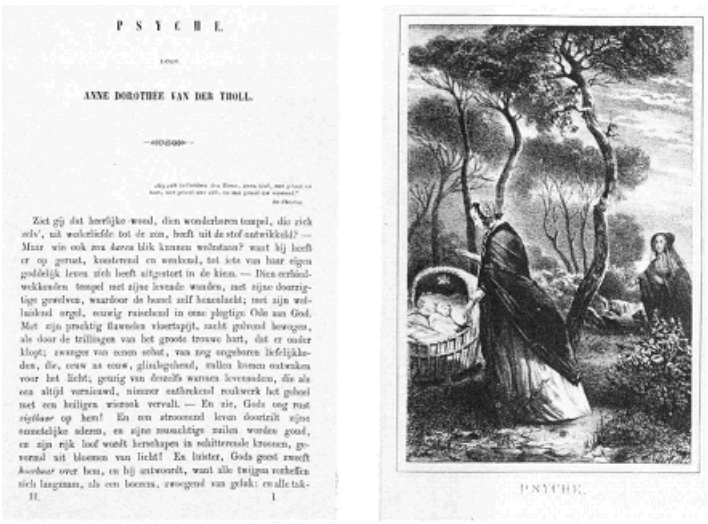

PSYCHE.

door

ANNE DOROTHEE VAN DER THOLL.

Zoet gij dat heerlijke woud, dien wonderbaren tempel, die zich zelv', uit werkelijkheid tot de zon, heeft uit de stof ontwikkeld? — Maar wie ook zou dezen blik kunnen weêrstaan? want hij heeft er op gerust, koesterend en weelkend, tot iets van haar eigen goddelijk leven zich heeft uitgestort in de kiem. — Dien verhèèlwekkenden tempel met zijne levende wanden, met zijne doorrijptige gewelven, waardoor de hemel zelf heenlacht; met zijn welluidend orgel, eeuwig ruischend in eene plegtige Ode aan God. Met zijn prachtig flauwelen vloertapijt, zacht golvend bewogen, als door de trillingen van het groote trouwe hart, dat er onder klopt; zwanger van eenen schat, van nog ongeboren liefelijkheden, die, eeuw na eeuw, glinkgetand, zullen komen ontwaken voor het licht; geurig van dezelfs warmen levensadem, die als een altijd vernieuwd, nimmer ontbrekend reukwerk het gehoel met een heiligen wierook vervult. — En zie, Gods oog rust *vigilaar* op hem! En een stroomend leven doortrilt zijne eenzelvige ademen, en zijne zuilachtige zuilen worden goud, en zijn rijk loof wordt herschapen in schitterende kroonen, gevormd uit bloemen van licht! En luister, Gods geest zweeft *hoorbaar* over hen, en hij antwoordt, want alle twijgen verheffen zich langzaam, als een boomen, zwoegend van gelak: en alle tak-

II. 1

45
'Psyche', een verhaal door Anne in *Nederland* van mei 1852.

Anne: *[...] hij is als Haarlemsch predikant veel minder de herder zijner gemeente, dan de pleitbezorger eener theologische zienswijze geweest*.
Hasselaar, 1800, 411

Anne: *Niemand heeft aan een grooter aantal protestanten in ons land hun bijbel ontnomen, dan hij*.
Hasselaar, 1880, 411.

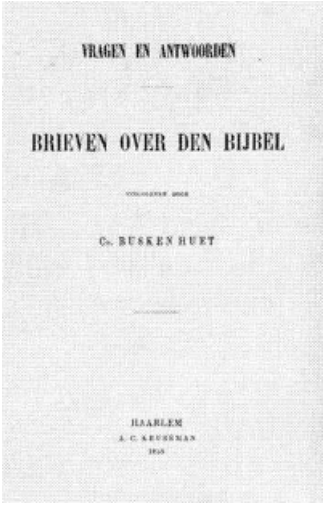
VRAGEN EN ANTWOORDEN

BRIEVEN OVER DEN BIJBEL

C. BUSKEN HUET

HAARLEM
A. C. KRUSEMAN
1858

46
Brieven over den Bijbel 1857-1858).

Van Hamel: *Groot was de ontsteltenis die door de Brieven over den Bijbel in alle kringen van heele en halve geloovigen teweeg gebracht werd. Ik was destijds nog een schooljongen en woonde te ver van het centrum der beweging om den weerslag der ergernis sterk te kunnen gevoelen. Maar nog zie ik den schrik op het gelaat van sommige gemeenteleden mijns vaders, die kennis hadden durven nemen van dezen wilden aanval op Bijbel en christendom, nog hoor ik het fluisteren der stemmen, wanneer dit onderwerp werd aangeroerd, nog zie ik de geheimzinnige wijze waarop men elkaar de laatst verschenen aflevering van het werk vertoonde. Busken Huet was destijds tegelijk de Strauss en de Voltaire van Nederland*.

Van Hamel, 1886, 17-18.

Hiernevens, Annalief mijn portret. Boozer gezigt heb ik van mijn leven niet gezien. Ik twijfel waarlijk of gij den moed zult hebben zulk een kwaadaardige tronie, in overeenstemming met een paar zoo strijdhaftig gebalde vuisten, dag aan dag onder de oogen te hebben.

Brieven, 1, 45.

47
Huet, foto uit 1857.

No. 19. DERDE JAARGANG. 1858.

ZONDAG 9 MEI.

NEDERLANDSCHE SPECTATOR

WEEKBLAD van den Ouden HEER SMITS.

WEERELDWIJSHEID.

VAN EEN OUDERWETSCHEN ZOON.

Geachte Vader,

48

Een fictieve brief van Huet, gepubliceerd in de *Nederlandsche Spectator* van mei 1858.

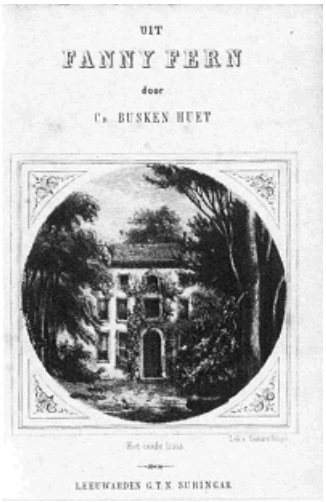

UIT

FANNY FERN

door

Ch. BUSKEN HUET

LEEUWARDEN G.T.N. SUHINGAR

49

Uit Fanny Fern (1858).

50
Johannes van Vloten.

1856, 27 juni

Huet schrijft een brief aan de achttienjarige Anton van der Tholl (1837-1858), een leerling van hem, die vergezeld van zijn zuster Anne, in Noord-Brabant verblijft om zich te laten behandelen aan een oogziekte. Omdat Anton vanwege deze ziekte niet in staat is zelf brieven te lezen, richt Huet in zijn brief het verzoek aan Anne om hem voor te lezen. Tussen Anne en hem ontstaat al gauw cen hechte relatie, die in 1859 zaf leiden tot een huwelijk. Anne Dorothée van der Tholl (1827-1898) is onderwijzeres op de 'kostschool voor jonge juffrouwen' in Haarlem. Zij schrijft onder haar eigen naam en onder het pseudoniem 'Ina' verhalen in tijdschriften en literaire almanakken.

1 oktober

In het *Bijblad* van de *Wetenschappelijke Bladen* van oktober verschijnt zijn tweede recensie en zijn eerste literaire kritiek: over Nicolaas Beets, *Verpoozingen op letterkundig gebied*. Haarlem, 1856. Hij stuurt op 17 oktober een overdrukje van deze kritiek aan Johannes van Vloten (1818-1883), op wiens oordeel in literaire zaken hij in deze jaren hoge prijs stelt.

1857, 21 mei

Verschijning van de eerste aflevering van *Brieven over den Bijbel*. In april 1858 verschijnt de twaalfde en laatste aflevering en is het werk compleet. In de *Brieven over den Bijbel* populariseert Huet de moderne, wetenschappelijke

	opvattingen over het waarheidsgehalte van de bijbel; opvattingen die tot dan toe binnen de muren van de universiteit besloten waren gebleven. Het werk veroorzaakt grote opschudding en heeft veel mensen eerst doen twijfelen aan het geloof en vervolgens de weg naar de buitenkerkelijkheid gewezen.
1 november	Eerste recensie van Huet in *De Gids* over L.S.P. Meijboom, *Twaalf bijzonderheden uit Jezus kinderlijken leeftijd*. Amsterdam, 1855.
30 november	Hij begint in de *Nederlandsche Spectator* een nieuwe reeks brieven, nu onder de titel ‘Wereldwijsheid’. Op 9 mei 1858 verschijnt de derde en laatste brief uit deze serie.
1858, augustus	Verschijning van *Uit Fanny Fern*. Leeuwarden, G.T.N. Suringar, 1858; een door Huet gemaakte en vertaalde bloemlezing uit de *Fern-leaves* van Fanny Fern [ps. van Sarah Willis, 1811-1872].

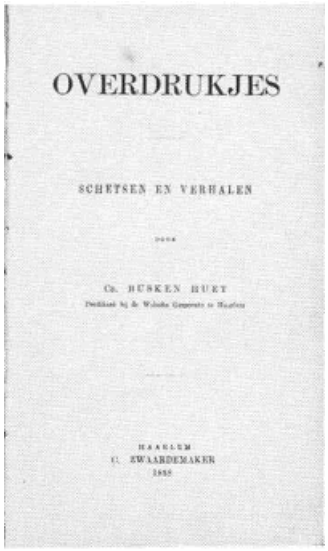
OVERDRUKJES

SCHETSEN EN VERHALEN

CD. BUSKEN HUET

HAARLEM
C. ZWAARDEMAKER
1858

51
Overdrukjes (1858)

52
De Amsterdamse makelaar H.J. Burdet.

53
E.J. Potgieter. Portret geschilderd door H.A. van Tricht.

Het eerst heb ik hem gezien in een klein heerengezelschap, ten huize van zijn vriend, den makelaar B., even oud als hij, en óók ongehuwd. In den Gids van 1859 had Potgieter eene aanmoedigende recensie mijner eerste novellen geschreven; en daar ik in dien tijd dikwijls predikbeurten te Amsterdam vervulde en dan meestal bij den heer B. logeerde, maakte ik voor mijn gastheer er geen geheim van dat hij zijne beleefdheid de kroon kon opzetten door mij in de gelegenheid te stellen Potgieter te ontmoeten

LFK, XIII, 2

Doch ook deze zittende Zaligmaker op de titelplaat van Dr. Zaalbergs werk, met die sentimenteele uitdrukking in het naar de linkerzijde overhellend gelaat, en met die vracht krulletters boven het hoofd, is eene alleszins onwaardige voorstelling van den biddende Jezus.

De Gids, 1859 1, 385

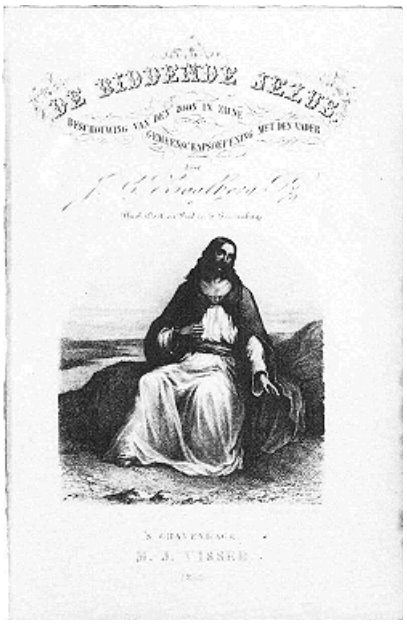

54
De biddende Jezus van J.C. Zaalberg (1858).

Potgieter: wie is er, die loochenen durft, dat wij in het hervormde Holland aan schrijvers van dezen stempel de hoogste behoefte hebben?

De Gids, 1859, 1, 304

Maar een prijs uit de loterij noem ik het voor een man wanneer hij daarenboven, na reeds een zeker aantal jaren in de maatschappij werkzaam te zijn geweest, iemand leert kennen, ouder dan hijzelf, rijper van ervaring, maar jong van hart, wiens omgang voor hem met eene tweede opleiding gelijkstaat; eene nieuwe soort van hooger onderwijs, het vroegere aanvullend, uitbreidend, bezielend. Potgieter is dit voor mij geweest.

LFK, XIII, 6

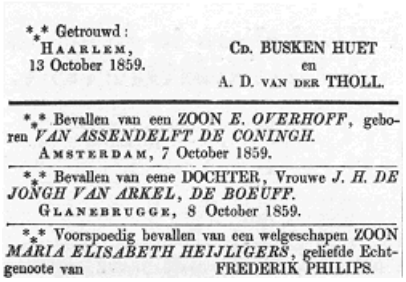

*** Getrouwd:
HAARLEM,
13 October 1859.
CD. BUSKEN HUET
en
A. D. VAN DER THOLL.

*** Bevallen van een ZOON *E. OVERHOFF*, geboren *VAN ASSENDELFT DE CONINGH*.
AMSTERDAM, 7 October 1859.

*** Bevallen van eene DOCHTER, Vrouwe *J. H. DE JONGH VAN ARKEL, DE BOEUFF*.
GLANEBRUGGE, 8 October 1859.

*** Voorspoedig bevallen van een welgeschapen ZOON *MARIA ELISABETH HEIJLIGERS*, geliefde Echtgenoote van FREDERIK PHILIPS.

55
Aankondiging van het huwelijk in de *Opregte Haarlemsche Courant*.

56
Het huis in de Zijlstraat 63 in Haarlem, waar hij na zijn huwelijk met Anne gaat wonen. Foto door Hein de Bouter, 1986.

Huet aan Anne: *Laatst zei mijn tante: 'gij hebt hier in Haarlem geen enkelen vriend.' Dat is ook zoo. Zelfs heb ik geen enkele vriendin, buiten u. Doch dat deert mij niet, zoo ik u maar heb, u en de drukpers. Schrijven en met u leven, en voor de rest preeken zoo goed en zoo kwaad als het mag, daar kan ik het best mee stellen*.
Brieven, 1, 90

57
Willem Bilderdijk

Bijna grenzeloos ijdel, hartstogtelijk zonder teederheid, scherp maar grof, log en labarieus van humor, een onvermoeibaar versifex, een bezinger van het onbezingbare,

onkiesch, smakeloos, duister, onnaauwkeurig, breedsprakig, is het niet mogelijk dat Bilderdijk de dichter zij af morde naar het hart eener natie als de onze.

LFK, XXV, 4

58
Alexandre Rodolphe Vinet.

[...] aan Vinet komt de eer toe [...] de apostel te zijn eener kritiek zooals vóór hem door niemand in Europa geoefend was, en zooals in Frankrijk inzonderheid niemand tot dien tijd den moed had gehad te oefenen. Wij voor ons althans, zulke bladzijden lezende, zetten van lieverlede alle kerkelijke vooroordeelen ter zijde, laten des schrijvers dogmatiek voor zijne rekening, en kennen slechts één ding dat in onze vereering zijne scherpzinnigheid overtreft: den adem uit hooger sfeer, den christelijken zielenadel, den reinen en verheven smaak, die ons uit zijne werken tegenstroomt.

LFK, XXV, 57-58

1858, november

Verschijning van *Overdrukjes, schetsen en verhalen*. Haarlem, C. Zwaardemaker, 1858. In zijn tweede verhalenbundel verzamelt Huet de verhalen die hij van 1854-1858 in verschillende tijdschriften en jaarboekjes heeft gepubliceerd.

1859, maart

Recensie van E.J. Potgieter (1808-1875) van *Overdrukjes* in *De Gids*. Kort na deze aankondiging, die voor Huet veel lof bevat, ontmoet hij Potgieter ten huize van de Amsterdamse makelaar H.J. Burdet. Uit deze ontmoeting ontstaat een vriendschap die pas met de dood van Potgieter in 1875 een einde zal nemen.

maart-mei

In drie afleveringen, die samen 176 bladzijden tellen, publiceert Huet in *De Gids* een kritiek over de Nederlandse stichtelijke lectuur, toegespitst op het werk van J.C. Zaalberg (1828-1885), N. Beets (1814-1903) en C. Pruys van der Hoeven (1792-1871). Met name Zaalberg, die onder de titel *De biddende Jezus* een bundel godsdienst-opwekkende literatuur

had uitgegeven, moet het ontgelden. Huet heeft niet alleen forse kritiek op de inhoud, maar ook op het uiterlijk van het door Zaalberg geschreven werk.

4 juli Verloving met Anne van der Tholl.

13 oktober Huwelijk met Anne. Na het huwelijk betrekken ze een bovenwoning in de Zijlstraat (Wijk 5-487, thans nr. 63).

1860, 14 januari Eerste aflevering in *De Nederlandsche Spectator* van Huets geruchtmakende kritiek over Willem Bilderdijk (1756-1831). De negende en laatste aflevering verschijnt op 23 juni. In deze kritiek verlaat Huet voor het eerst de boekbespreking in engere zin en geeft daarvoor in de plaats het portret van een schrijver, waarbij hij uitgaat van de gedachte, die volgens hem kenmerkend is voor de moderne literaire kritiek, dat het werk en het leven van een schrijver als een geheel beschouwd moeten worden. Deze denkbeelden over de literaire kritiek ontleent hij aan de Franse criticus Ch. A. Sainte-Beuve (1804-1869), die de psychologisch-biografische kritiek tot een hoog niveau had weten te verheffen. Vóór Sainte-Beuve was A.R. Vinet (1797-1847) zijn grote voorbeeld in de literaire kritiek.
De kritiek op Bilderdijk viel bijzonder negatief uit; iets wat voor een groot gedeelte verklaard moet worden uit de ergernis die Da Costa's biografie *De mensch en de dichter Willem Bilderdijk*, Haarlem, 1859, bij Huet gewekt had. In deze jaren stonden Huet en Isaac da Costa (1789-1860) bijzonder vijandig tegenover elkaar.

31 mei

Geboorte van Gédéon Busken Huet (1860-1921); hij werd Gideon genoemd.

1 juli

H.P.G. Quack (1034-1917) wordt adjunct-commies aan de Provinciale Griffie te Haarlem en verhuist van Amsterdam naar Haarlem, waar hij de kamers aan het Spaarne betrekt die Huet voor hem had bewoond. Die toevallige omstandigheid schept een band, en Quack wordt een trouw bezoeker van het gezin Huet, met wie hij graag en veel over literatuur praat.
Samen met Quack werkt Huet mee aan het van 1860-1861 door A.C. Kruseman uitgegeven *Zondagsblad*, een weekblad waaraan een keur van Nederlandse schrijvers meewerkt als Allard Pierson, P.A. de Génestet (1829-1861), P.A.S. van Limburg Brouwer (1829-1873) en J.A. Alberdingk Thijm (1820-1889).

9 november

In Amsterdam houdt Huet de eerste van zijn voorlezingen over de Nederlandse letterkunde in het tijdvak van de Bataafse Republiek. Hij zal in totaal negen voorlezingen over dit onderwerp houden; de laatste op 8 maart 1861. Behalve in Amsterdam treedt hij met deze lezingen ook op in Haarlem en Utrecht. Bij het publiek oogst Huet met deze lezingen veel succes, maar in het *Zondagsblad* geeft Alberdingk Thijm van elke lezing een uitvoerige kritische bespreking.

59
Charles-Augustin Sainte-Beuve.

Den geest *van Sainte-Beuve meen ik in genoegzame mate in mij opgenomen te hebben om hem te kunnen waarderen; en toch zou ik den eersten tijd niet gaarne iets over hem schrijven, omdat mijne eigen idealen zoo zeer op de zijne gelijken, dat ik door ze te schilderen, mijzelven belagchelijk maken, en schijnen zou, eene zelfverdediging op touw te zetten*.

Briefwisseling Potgieter Huet, 11, 215

Naber: *Al spoedig [= vanaf 1854] weken de Causeries du Lundi niet meer van zijne schrijftafel*.

Naber, 1894. 14

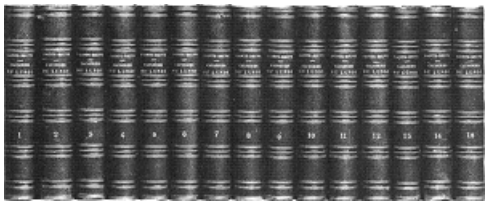

60
De gebundelde kritieken van Sainte-Beuve, die eerder verschenen in Franse dagbladen, wekelijks, op maandag; vandaar de naam: *Causeries da Lundi* (1850-1862).

61
Huet. Foto uit 1862.

62
Gideon Busken Huet als kind.

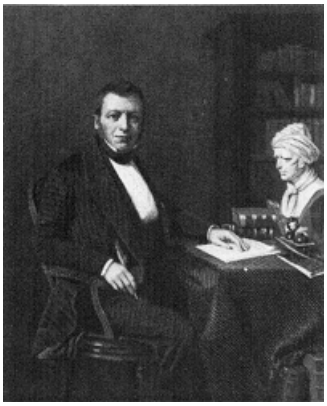

63
Isaac da Costa.

als door Benouville gegraveerd; wij bedoelden de gravure van Henriquel Dupont naar Benouville.

BILDERDIJK. [1]

I.

„Van waar toch" — met deze vraag besluit ongeveer Mr. Da Costa zijne apologie van Bilderdijk als mensch en dichter — „van waar én by den tijdgenoot, én by een later geslacht, immers tot op dit oogenblik, eene zoo algemeene miskenning van den man, gelijk wy hem uit zijne werken schetsten, van zoo hooge dichterlijke gestalte, van zoo zelden geëvenaarde gaven?" En hij antwoordt: „Alles, ook het meest onregelmatige en vreemde, heeft zijne dieper liggende oorzaken, welke op te delven eene taak is, voor de kennis én van den mensch én van de kunst vol aanbelang en vol aantrekkelijkheid. Maar ten aanzien van de vraag,

[1] Naar aanleiding van: Mr. Is. da Costa. *De mensch en de dichter Willem Bilderdijk. Eene bijdrage tot de kennis van zijn leven, karakter en schriften.* — Haarlem, A. C. Kruseman, 1859.

64

Het begin van de grote kritiek over W. Bilderdijk in *De Nederlandsche Spectator* van 14 januari tot en met 23 juni 1860.

Quack: *Het was een zeldzaam genot Huet daar te hooren spreken. In de concertzaal te Haarlem verdrong men zich om naar hem te luisteren. Hij bleek in zijn Hollandse voordracht in het begin iets van Beels te willen navolgen. Ja, er liep zelfs - invloed van de jonge vrouw, - soms een gevoelige toon door alles heen*.

Quack, 1886, 402

65
H.P.G. Quack.

66
J.A. Alberdingk Thijm.

Thijm: *Ik had nooit het voorrecht gehad den Heer Busken Huet te hooren spreken. Hij heeft, in de oratorische tegenstelling van hooge en liepe tonen, iets san de manier van Beets. 't Is jammer dal zijne over et geheel gevoelige voordracht ontcierd wordt door eene totale miskenning der ware uitspraak van de zoogenaamde zachte-lange e, die geregeld tot de ae van 'waereld' bij den spreker overgaat - niet slechts voor de r, maar voor al de medeklinkers*.

J.A. Alberdingk Thijm, Voorlezingen van den Heer C. Busken Huet, 1, In: *Zondagsblad*, dec. 860, 47-48

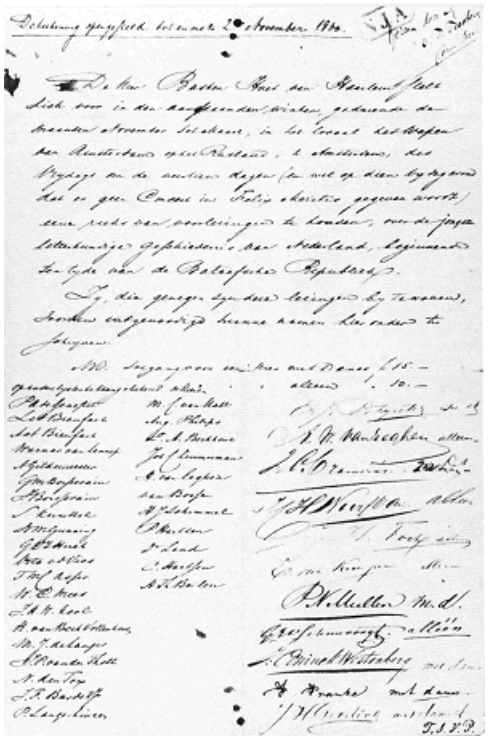

67
De intekenlijst van de lezingen, die Huet in de winter van 1860-61 hield.

ZONDAGSBLAD.

Zondag 19 Februarij.

UITGAVE VAN A. C. KRUSEMAN.

INHOUD.

68
Zondagsblad.

1861, 2 juli

In Rozendaal, bij Arnhem, overlijdt zijn vriend P.A. de Génestet. Huet woont de begrafenis bij, waar hij een liefdevolle toespraak uitspreekt, die in *De Nederlandsche Spectator* van 13 juli wordt gepubliceerd. In 1862 houdt hij voor de tweede keer een toespraak als op het graf van De Génestet door zijn vrienden een monument ter herinnering wordt opgericht.

december

Verschijning van *Kanselredenen*. Haarlem, A.C. Kruseman, 1861: een verzameling preken.

1862, januari

Hij publiceert zijn eerste openbare brief *Aan Mevrouw Bosboom-Toussaint*. Haarlem, J.J. Weeveringh, 1862. Mevrouw A.L.G. Bosboom-Toussaint (1812-1886) had in *Magdalena, evangelisch jaarboekje, uitgegeven ten voordeele van het Asyl Steenbeek* voor het jaar 1862, een verhaal geschreven, 'De terugkeer van Golgotha', aan het slot waarvan zij een uitval deed naar de aanhangers van de moderne theologie onder de predikanten. Huet reageerde hierop met een open brief aan haar, waarin hij haar bestraffend toesprak en haar gebrek aan kennis in theologische zaken verweet. Dat leidde weer tot een reactie van Bosboom-Toussaint, die haar bijdrage aan *Magdalena* liet overdrukken, voorafgegaan door een 'woord aan Cd. Busken Huet'. Ook de redacteur van *Magdalena*, de predikant M. Cohen Stuart, mengde zich in deze polemiek met de brochure *Een woord aan Cd. Busken Huet*. Rotterdam, 1862, waarin hij het opnam voor Bosboom-Toussaint. Bijval kreeg Bosboom-Toussaint ook van de Groningse hoogleraar in de theologie P. Hofstede de Groot, en van mr. W. van der Jagt, die eveneens hun mening over deze zaak in brochures uiteenzetten. Johannes van Vloten koos partij voor Huet en dichtte een spotlied: *Aan de*

gevallen meisjes van St-k; kristelijke rijmen van jammer en bemoediging, namens een verbijsterde, maar terechtgebrachte romancière. Deventer, 1862 Met de ‘gevallen meisjes van St-k’ in de titel doelt Van Vloten op de inwoonsters van het Asyl Steenbeek, ten voordele waarvan het jaarboekje *Magdalena* werd uitgegeven. Het Asyl Steenbeek was een tehuis voor tot inkeer gekomen prostituées, die daar een heropvoeding kregen.
Zo'n affaire is illustratief voor de manier waarop Huet in de publiciteit kon komen. Hij merkt iets op dat hem niet bevalt, hij schrijft daar een stukje tegen en vervolgens gaat iedereen zich ermee bemoeien. Het enige positieve dat hij aan deze affaire overhoudt, is zijn kennismaking met Bosboom-Toussaint, met wie hij tot hun beider overlijden in 1886 goed bevriend zal blijven.

69
P.A. de Génestet.

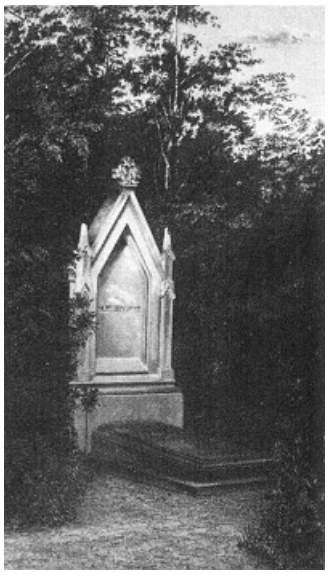

70
Het monument op het graf van de Génestet op de begraafplaats in Rosendaal.

71
A.L.G. Bosboom-Toussaint. Foto uit 1862.

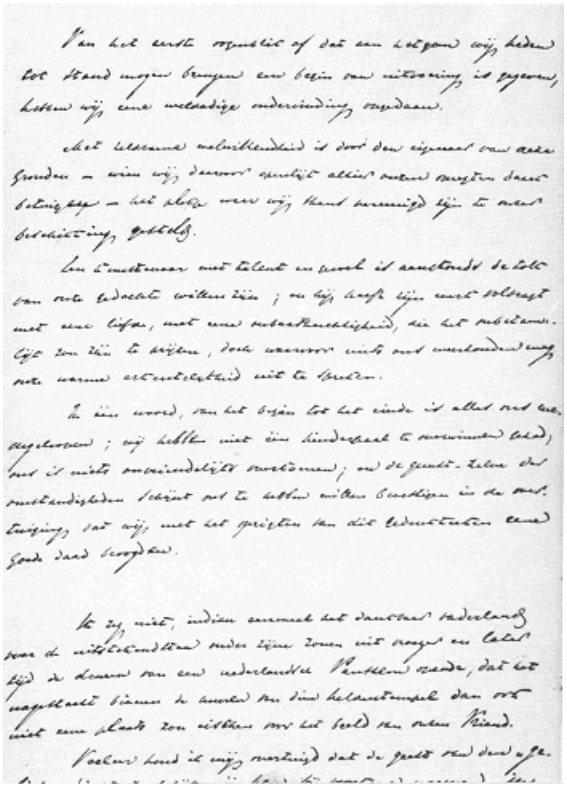

72
Het manuscript van de rede, die Huet heeft uitgesproken bij het graf van zijn vriend, de dichter P.A. de Génestet.

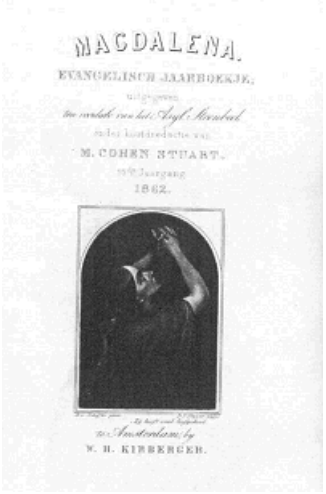
MAGDALENA.

EVANGELISCH JAARBOEKJE,

M. COHEN STUART.

1862.

W. H. KIRBERGER.

73
Het verhaal van A.L.G. Bosboom-Toussaint, ‘De terugkeer van Golgotha’, in *Magdalena* voor 1862.

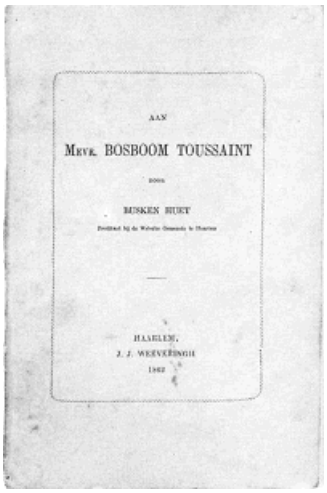
AAN

MEVR. BOSBOOM TOUSSAINT

DOOR

BUSKEN HUET

HAARLEM,
J. J. WEEVERINGH
1862

74
Aan Mevrouw Bosboom-Toussaint (1862).

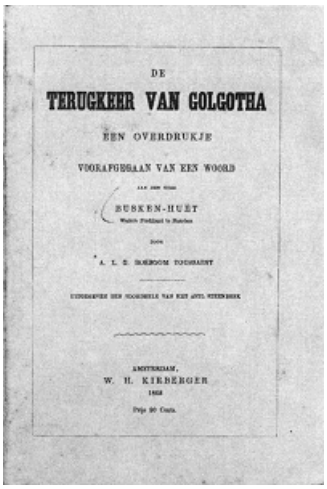
DE

TERUGKEER VAN GOLGOTHA

EEN OVERDRUKJE

VOORAFGEGAAN VAN EEN WOORD

AAN DEN HEER

BUSKEN-HUET

DOOR

A. L. G. BOSBOOM TOUSSAINT

AMSTERDAM,
W. H. KIRBERGER
1863

75
De afzonderlijk uitgegeven overdruk van het varhaal van Bosboom-Toussaint, met een antwoord aan Busken Huet.

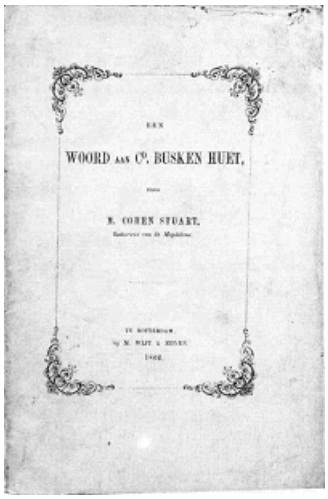
EEN
WOORD AAN C. BUSKEN HUET,
VAN
E. COHEN STUART.
Predikant te St. Maartensdijk.
TE ROTTERDAM,
BIJ M. WIJT & ZOON.
1862.

76
Met deze brochure mengt M. Cohen Stuart zich in de strijd tussen Bosboom-Toussaint en Huet.

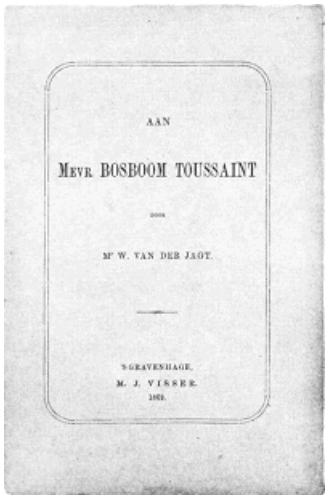
AAN
MEVR. BOSBOOM TOUSSAINT
DOOR
Mr W. VAN DER JAGT.
's GRAVENHAGE,
M. J. VISSER.
1862.

77
Mr. W. van der Jagt kiest partij voor Bosboom-Toussaint.

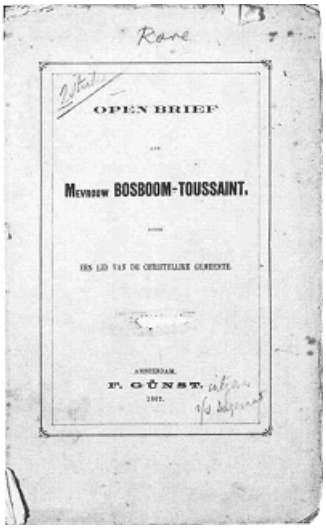
Rare
OPEN BRIEF
AAN
MEVROUW BOSBOOM-TOUSSAINT,
DOOR
EEN LID VAN DE CHRISTELIJKE GEMEENTE.
AMSTERDAM,
P. GÜNST.
1862.

78
Open brief ann Mevrouw Bosboom-Toussaint, door een lid van de Christelijke gemeente (1862).

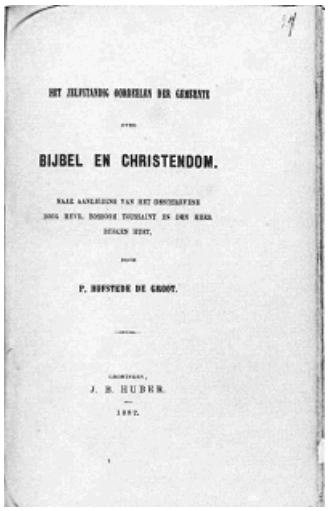

HET ZELFSTANDIG OORDEELEN DER GEMEENTE

OVER

BIJBEL EN CHRISTENDOM.

NAAR AANLEIDING VAN HET ONGESCHRIFTENE
DOOR REVD. BOSBOOM TOUSSAINT IN DEN HEER.
BERGEN HEET,

DOOR

P. HOFSTEDE DE GROOT.

GRONINGEN,
J. B. HUBER.
1867.

79
De Groningse theoloog P. Hofstede de Groot neemt het op voor Bosboom-Toussaint.

AAN

DE GEVALLEN MEISJENS VAN ST—K;

KRISTELIJKE RIJMEN

VAN

JAMMER EN BEMOEDIGING,

BEVATTEN

EEN VERGISTERDE, MAAR TERECHTGEBRACHTE

ROMANCIÈRE.

DEVENTER,
A. TER GUNNE.
1868.

80
Johannes van Vloten steunt zijn vriend Busken Huet.

1862, 13 januari	Hij dient zijn ontslag in als predikant van de Waalse gemeente te Haarlem. Het ontslag wordt onmiddellijk geaccepteerd, maar dezelfde dag nog krijgt hij bezoek van een lid van de kerkeraad, mr. Johannes Enschedé (1785-1866), die hem aanbiedt medewerker te worden aan de *Opregte Haarlemsche Courant*. Huet gaat daarop in en brengt tot zijn vertrek naar Nederlands-Indië in 1868 een groot deel van de dag door in het kantoor van de *Opregte Haarlemsche Courant*, de eerste jaren aan een bureau tegenover zijn chef Joh. Enschedé. Na zijn ontslag als predikant treedt hij voor enkele trouwe volgelingen nog twee jaar op als voorganger van een vrije gemeente. Buiten kerkelijk verband zet hij in de Haarlemse concertzaal de prediking voort in de zogenaamde 'Toespraken'.
1 februari	In *De Gids* verschijnt zijn eerste literaire kritiek: 'Drostelijke teederheid', een verhandeling over het leven en werk van P.C. Hooft.
1 december	In *De Gids* verschijnt voor de eerste keer de rubriek 'Kronijk en Kritiek', onder welke titel Huet ruim twee jaar lang zijn kritieken zal publiceren.
eind december	Hij reist af naar Tübingen om zich door Prof. V. von Bruns (1812-1883) te laten opereren aan een poliepje in zijn keel, dat hem hindert bij het spreken. De operatie slaagt volkomen.

Ware Potgieter nog tien of twaalf jaren blijven leven, had hij de vijfenzeventig gehaald of daarboven, dan stel ik met welgevallen mij voor dat hij juist zulk een innemend en levenslustig grijsaard zou zijn geworden als die oude heer, dien ik vijf jaren achtereen 's morgens en 's avonds aan zijn lessenaar tegenover de mijne heb zien zitten, en wien ik van het begin af, zij het ook vermengd met gevoelens die het verschil van leeftijd van zelf medebragt (het was of ik tegenover mijn grootvader zat), eene bijzondere vriendschap heb toegedragen.

LFK, XIII, 28

81
Johannes Enschedé.

82
Huet. Foto uit 1862.

83
In deze gebouwen was de firma Enschedé en Zonen gehuisvest. In het rechtergebouw was de redactie van de *Opregte Haarlemsche Courant* gevestigd. Foto uit 1918.

[Over journalistiek] *Er zijn vooreerst, onze journalisten weten daarvan mede te spreken, litterarische vormen die geen andere bestemming hebben dan aanstonds na hunne geboorte ten grave te dalen. [...] Om dagbladschrijver te worden zal iemand die het schoone liefheeft en de grondigheid eert, de pijnlijkste offers moeten vergen van zijn roemzucht. Hem is de verpligting opgelegd voor eene onsterfelijkheid van hoogstens vierentwintig uren al zijne beste krachten in te spannen*.

LFK, I, 111

. 1862. Opregte Maandagsche
HAARLEMSCHE COURANT
van 3 Februarij.
Deze Courant wordt dagelijks met uitzondering van Zon- en Feest-dagen, uitgegeven. — Prijs: ƒ 3 in de drie maanden.
WEENEN, 26 Januarij
tot worden gesteld voor de uitbreiding der beginselen van Werring.
de Spaansche van beide deze plaatsen bezit zouden nemen als een waarborg voor de bevestiging der ongemakkige

84

De *Opregte Haarlemsche Courant*

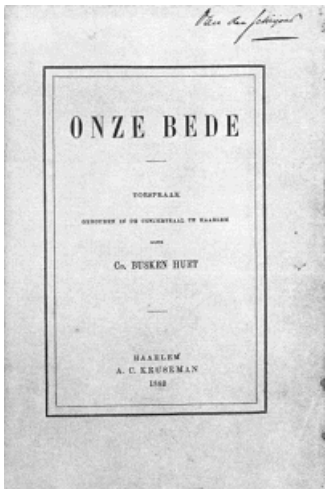
ONZE BEDE

TOESPRAAK

C. BUSKEN HUET

HAARLEM
A. C. KRUSEMAN

85
Onze bede (1862), de eerste van de ‘Toespraken’ in de Haarlemse concertzaal

86
Hotel Füncler, waar vroeger de Haarlemse concertzaal was. Litho.

De Hervormde kerk als kalvinistisch-protestantsche instelling heb ik nooit van harte liefgehad. Van hare kenmerkende leerstukken kan ik mij niet herinneren er ooit één enkele onvervalscht gepredikt te hebben; doch wel herinner ik mij in een godsdienstig weekblad te hebben gezegd, dat in de XXXVII *Artikelen der gereformeerde belijdenis geene vijf woorden aangetroffen werden, die ik beschouwen kon als de uitdrukking van mijn persoonlijk geloof.*

Ongevraagd advies, 1866, 34-35

Van Hamel: *Eenmaal in het voorjaar van 1862, heb ik Busken Huet in de concertzaal te Haarlem hooren preeken. Het was eene godsdienstoefening in den vollen zin van het woord: gebed, orgel, psalmgezang, niets ontbrak [...]; de prediker zelf begon den dienst altijd met het voorlezen van een keurig vertaald fragment uit den Bijbel. Nog levendig is mij de diep-ernstige indruk bijgebleven dien ik van Huet's optreden in de nette concertzaal ontving. Er was in zijn voordracht iets eentonigs, iets galmends, dat bevreemden kon in den mond van een spreker uit de fransche school, doch dat het welluidende nederlandsch slechts te voller en te plechtiger deed*

klinken. Zijn stijl was te fijn afgewerkt, te vloeiend om oratorisch te kunnen heeten; Huet toonde zich ook hier bovenal schrijver. Hij improviseerde niet gaarne. Zijne uitstekende memorie deed hem zonder veel inspanning de rede teruggeven die hij den vorigen dag, buitengewoon vlug, in een net handschrift vol afkortingen, in zuivere taal op het papier had geworpen.

Van Hamel, 1886, 23-34

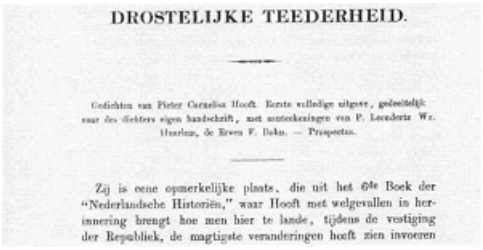

DROSTELIJKE TEEDERHEID.

Gedichten van Pieter Cornelius Hooft. Eerste volledige uitgave, gedeeltelijk naar des dichters eigen handschrift, met aanteekeningen van P. Leenderte Wz. Haarlem, de Erven F. Bohn. — Prospectus.

Zij is eene opmerkelijke plaats, die uit het 6de Boek der "Nederlandsche Historiën," waar Hooft met welgevallen in herinnering brengt hoe men hier te lande, tijdens de vestiging der Republiek, de magtigste veranderingen heeft zien invoeren

87
Begin van het artikel over P.C. Hooft in *De Gids* van 1862.

Nachtrag zu meiner Schrift

Die erste Ausrottung

von

Polypen in der Kehlkopfshöhle

durch Zerschneiden ohne blutige Eröffnung der Luftwege

von

Victor v. Bruns.

Tübingen. 1863.
Verlag der H. Laupp'schen Buchhandlung

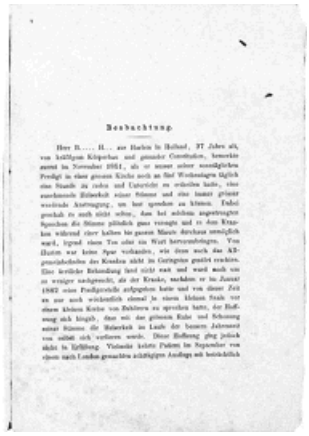

Beobachtung.

88
De brochure van de Duitse arts Victor von Bruns, waarin hij de keeloperatie van Huet in Tübingen beschrijft.

Hoofts poëzie, om alleen van de zijne te spreken, is in haar geheel en zonder nadere toelichting eene thans ongenietbare lektuur: vol merg en pit, vol schoonheden van het eerste water, een waardig voorwerp van ernstige studie ja, doch voor den hedendaagschen lezer geen bron van onmiddellijk genot.

LFK, I, 28

89
Tübingen. Litho uit 1860.

Redacteur van De Gids

1863, 1 januari	Samen met zijn vrienden J.T. Buys en H.P.G. Quack wordt hij opgenomen in de redactie van *De Gids*. Voor *De Gids* is het reden om een nieuw leven te beginnen, zoals blijkt uit de aankondiging op de titelpagina dat hier een nieuwe serie begint.
25 januari	Overlijden van zijn moeder in Zutfen. Zijn zuster Charlotte Elisabeth (1838-1926), die als laatste van de kinderen bij haar moeder was gebleven, verhuist naar Amsterdam om haar intrek te nemen bij haar broer Charles, waar zij de huishouding waarneemt en in haar vrije tijd boeken vertaalt.
11 mei	Het gezin Busken Huet verhuist naar Bloemendaal, naar het huisje Bellevue aan de Kleverlaan (thans nr. 6).
september	Hij herdrukt de verhalen uit *Overdrukjes* (1858), aangevuld met twee latere novellen en zeven verhalen van Anne in: Cd. en Anne Busken Huet, *Schetsen en verhalen*, eerste volledige uitgaaf. Arnhem, D.A. Thieme, 1863. 2dln.
30 december	Het gezin Busken Huet verhuist weer naar Haarlem. Ze gaan nu wonen in de Kruisweg (Wijk 6-395; thans nr. 38) om dit adres 's zomers te verwisselen voor Bellevue.
1864, 28 januari	Potgieter maakt Huet attent op H. Taine's *Histoire de la littérature anglaise* (1863-1864), een werk dat hij in de zomer van dit jaar zal lezen en waarvan de invloed duidelijk zichtbaar is in zijn kritiek over H.J. Schimmel (1823-1906) in *De Gids* van november.
30 april	Verschijning van *Aan J.H. Gunning*. Haarlem, A.C. Kruseman, 1864.
16 juli	Huwelijk van zijn broer Jan met Louise Penning Nieuwland (1836-1905).

23 september	Eerste brief aan Multatuli [ps. van E. Douwes Dekker (1820-1887)], met wie hij tot 1868 een regelmatige briefwisseling zal onderhouden.
December 1862-januari 1865	Huet onderwerpt in zijn maandelijkse rubriek ‘Kronijk en Kritiek’ in *De Gids* bijna al de gevestigde literatoren uit zijn tijd aan zijn kritiek.

90
Anne en Gideon. Foto omstreeks 1862.

91
Het huisje Bellevue aan de Kleverlaan in Bloemendaal. Foto uit 1930.

92
Charlotte Busken Huet. Foto uit 1862.

[Over Taine] *Hoe hoog ik hem ook plaatse, Sainte Beuve blijft bij mij bovenaan staan, en in diens talent bewonder ik eene nog grooter oorspronkelijkheid dan zelfs die van Taine is*.

Briefwisseling Potgieter Huet, 1, 120

93
H.A. Taine (1828-1893).

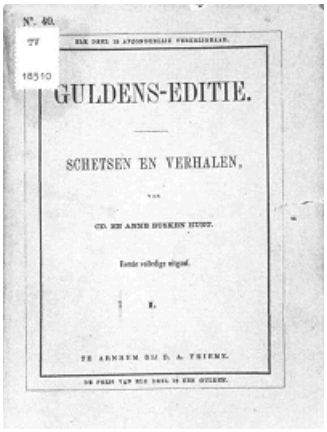

94
Schetsen en verhalen, dl. 1 (1863).

95
Jan Busken Huet.

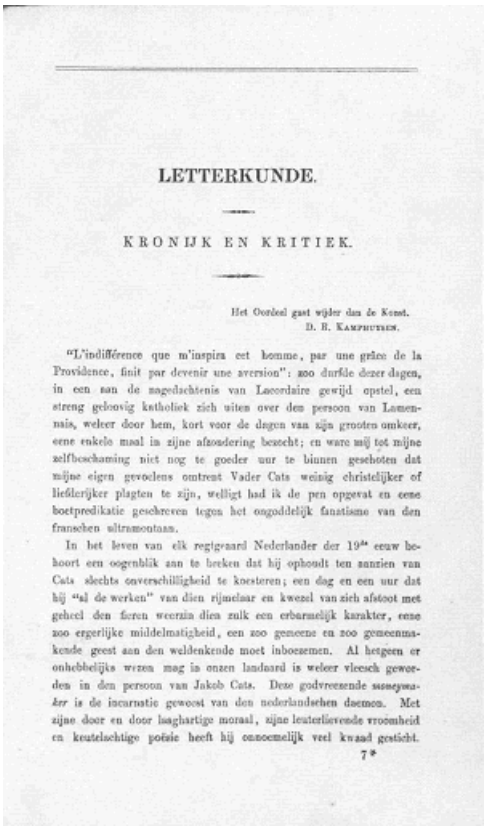

LETTERKUNDE.

KRONIJK EN KRITIEK.

Het Oordeel gaat wijder dan de Kunst.
D. H. Kamphuisen.

"L'indifférence que m'inspira cet homme, par une grâce de la Providence, finit par devenir une aversion": zoo durfde dezer dagen, in een aan de nagedachtenis van Lacordaire gewijd opstel, een streng geloovig katholiek zich uiten over den persoon van Lamennais, welker door hem, kort voor de dagen van zijn grooten omkeer, eene enkele maal in zijne afzondering bezocht; en ware mij tot mijne zelfbeschaming niet nog te goeder uur te binnen gevloten dat mijne eigen gevoelens omtrent Vader Cats weinig christelijker of liefderijker plagten te zijn, wellicht had ik de pen opgevat en eene boetpredikatie geschreven tegen het ongoddelijk fanatisme van den franschen ultramontaan.

In het leven van elk regtgeaard Nederlander der 19de eeuw behoort een oogenblik aan te breken dat hij ophoudt ten aanzien van Cats slechts onverschilligheid te koesteren; een dag en een uur dat hij "al de werken" van dien rijmelaar en kwezel van zich afstoot met geheel den fieren weerzin dien zulk een erbarmelijk karakter, eene zoo ergerlijke middelmatigheid, een zoo gemeene en zoo gemeenmakende geest aan den weldenkende moet inboezemen. Al hetgeen er onhebbelijks wezen mag in onzen landaard is weleer vleesch geworden in den persoon van Jakob Cats. Deze godvreezende *zaligmaker* is de incarnatie gewoest van den nederlandschen daemon. Met zijne door en door laaghartige moraal, zijne leuterlievende vroomheid en keutelachtige poëzie heeft hij onnoemelijk veel kwaad gesticht.

7*

96
De rubriek ‘Kronijk en Kritiek’, die Huet van december 1862 tot en met januari 1865 maandelijks verzorgt.

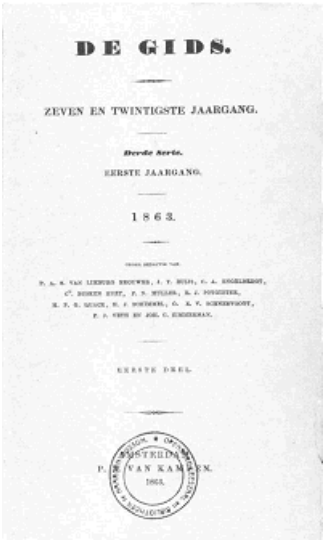

DE GIDS.

ZEVEN EN TWINTIGSTE JAARGANG.

Derde Serie.

EERSTE JAARGANG.

1863.

EERSTE DEEL.

97
Titelpagina van *De Gids*, waaruit blijkt dat met ingang van januari 1863 een nieuwe reeks begint.

98
S.J. van den Bergh.

99
A.C.W. Staring.

[Over S.J. van den Bergh] *Van den Bergh [maakt] den indruk van een uit de nachtschuit gekomen Tollens, een opgegraven en weder overeind gezetten Helmers*.
LFK, VII, 56

[Over Staring] *Starings voorbeeld is bovendien het eenige niet waaruit blijkt dat zeldzame vernuften, begaafd of bezocht met een hún alleen eigen draai van geest, instede van door de ongunst des publieks van hun aanleg lot impopulariteit genezen te worden, zich integendeel uit fierheid soms opzettelijk overgeven aan de rigting-zelve die scheiding maakt tusschen de groote menigte en hen*.
LFK, I, 152
[Over A. Boxman] *Boxman had de noodlottige gewoonte, van het verhevene eene karikatuur te maken; waarna hij den hemel dankte, in zijne eenvoudigheid niet als deze zondares te zijn. [...] Altoos dezelfde fout! [...] Maak eerst het teedere gemeen en doe daarna u te goed aan uwe eigen vulgariteit: aan dit haar recept herkent men het zwak der burgerlijke poëzie*.
LFK, I, 203.
[Over W.J. van Zeggelen en S.J. van den Bergh] *In de hoofdzaak hebben wij hier, zoo komt het mij voor, met twee poëtische stroomen te doen; een stroom vaderlandsche*

gevoelens, ontsprongen aan de borst van den heer Van den Bergh, en een stroom vaderlandsche moraal, welks riviergod de heer Van Zeggelen is.
LFK, VII, 53

100
A. Boxman.

101
W.J. van Zeggelen.

102
Jacob van Lennep.

103
C.E. van Koetsveld.

[Over J. van Lennep] *Hij is een kind der 19de eeuw, dat met een verloren-paradijsgevoel het aanzicht naar den bloeitijd der 18de gekeerd houdt*.
LFK, II, 7

[Over C.E. van Koetsveld] *Doch het is een feit, dat de Vader der nederlandsche novelle, een eernaam waarop de heer Van Koetsveld mijns inziens volle aanspraak heeft, voortdurend met zijne lezers huisbezoek doet*. Er prediget immer und ewig. *Hij arbeidt in den tuin, gedekt met een driekant steekje, en zelfs in zijne binnenkamer houdt hij bef en mantel aan*.
LFK, II, 45

[Over N. Beets] *Met den besten wil der wereld kan men niet op hetzelfde oogenblik den eerzamen wensch koesteren dorpspredikant en huisvader te worden, en blaken van apregte byroniaansche driften*.
LFK, II, 106

[Over C.G. Withuys] *In dolle vaart rennen de strofen u voorbij, met den tong uit den mond en de teugels over het hoofd*.
LFK, VII, 15

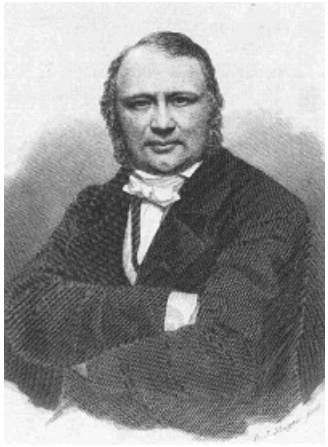

104
Nicolaas Beets.

105
C.G. Withuys.

106
Bernard ter Haar.

107
H.J. Schimmel.

[Over B. Ter Haar] *Ter Haar is van nature een bedeesd en gemoedelijk man, tevens een man van den ouden stempel. Niet dat hij met hartstogt een of ander stelsel uit den voortijd aankleeft; maar het rustig bezit eener gematigde zienswijs schijnt hem toe, de beste der gaven te zijn waarmede de Hemel in staat is den sterveling te zegenen*.

LFK, VII, 23

[Over H.J. Schimmel] *Hij is geen romanschrijver met glacé-handschoenen aan, of die de dames eau-de-cologne nadraagt. Hij onderstelt bij zijne lezers smaak voor sterk gekruide spijzen. Ook van den omvang van hun eetlust heeft hij eene gunstige meening. Kolossale gebeurtenissen zijn zijn lievelingsonderwerpen*.

LFK, II, 168

[Over Cats] *Al hetgeen er onhebbelijks wezen mag in onzen landaard is weleer vleesch geworden in den persoon van Jacob Cats. Deze godvreezende* moneymaker *is de inkarnatie geweest van den Nederlandsche daemon. Met zijne door en door laaghartige moraal, zijne leuterlievende vroomheid en keutelachtige poëzie, heeft hij onnoemelijk veel kwaad gesticht. Zijn populariteit is eene nationale ramp geweest*.

LFK, I, 42-43

108
Jacob Cats.

1865, 1 januari

In *De Gids* van januari publiceert Huet twee artikelen: het ene politiek, het andere literair. In het eerste, ‘De Tweede Kamer en de staatsbegrooting voor 1865’ onderwierp hij de liberale politiek aan zijn kritische blik en had vooral op haar voorman J.R. Thorbecke (1798-1872) het een en ander aan te merken; in het tweede, ‘Een avond aan het hof’, liet hij koningin Sophie en haar hofdames de literaire almanak *Aurora* voor 1865 afkeurend bespreken. Voor dit misbruiken van de naam van de koningin ontving de redactie van *De Gids* een officiële berisping van het hof. Ook de woede van het publiek keerde zich met name tegen dit tweede artikel, terwijl de redactie over het eerste nog meer ontstemd was. *De Gids* immers was een liberaal blad, dat de politiek van Thorbecke altijd gesteund had en zou blijven steunen. Met uitzondering van Potgieter, keerde de hele redactie zich tegen Huet en dwong hem tot uittreden. Potgieter ging met hem mee.

februari

Hij schrijft een open brief *Aan Mevrouw Bosboom-Toussaint*. Haarlem, E.E. von München, 1865, waarin hij zijn visie op het conflict in de redactie van *De Gids* uiteenzet.

7 mei

Hij gaat 14 dagen met Polgieter op reis, om op 14 mei in Florence de onthulling van het standbeeld van Dante (1265-1321) bij te wonen, dat daar opgericht werd ter gelegenheid van Dantes zeshonderdste geboortedag. Deze reis inspireert Potgieter tot zijn gedicht *Florence* (1868), dat hij aan Huet zal opdragen.

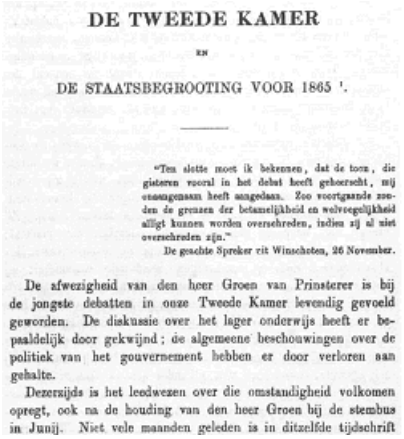

DE TWEEDE KAMER

EN

DE STAATSBEGROOTING VOOR 1865 '.

"Ten slotte moet ik bekennen, dat de toon, die gisteren vooral in het debat heeft geheerscht, mij onaangenaam heeft aangedaan. Zoo voortgaande zouden de grenzen der betamelijkheid en welvoegelijkheid allig kunnen worden overschreden, indien zij al niet overschreden zijn."
De geachte Spreker uit Winschoten, 26 November.

De afwezigheid van den heer Groen van Prinsterer is bij de jongste debatten in onze Tweede Kamer levendig gevoeld geworden. De diskussie over het lager onderwijs heeft er bepaaldelijk door gekwijnd; de algemeene beschouwingen over de politiek van het gouvernement hebben er door verloren aan gehalte.

Dezerzijds is het leedwezen over die omstandigheid volkomen opregt, ook na de houding van den heer Groen bij de stembus in Junij. Niet vele maanden geleden is in ditzelfde tijdschrift

109
Het begin van het artikel ‘De Tweede Kamer en de staatsbegrooting voor 1865’, in *De Gids* van januari 1865.

LETTERKUNDE.

EEN AVOND AAN HET HOF.

DECEMBER 1864.

Aurora. Jaarboekjen voor 1865, uitgegeven door S. J. van den Bergh. Haarlem, A. C. Kruseman.

— "Verlangt uwe Majesteit in vollen ernst," vroeg Freule van Dedem op een toon van eerbiedig ongeloof, "dat ik weder van voren af aan beginnen zal?" En zij strekte de hand uit naar het fraai gebonden boekje, verguld op snede, met het portret van den heer Elliot Boswel er voor.

— "Hebt gij geen moed, Freule?" luidde de schertsende wedervrang der Koningin, "en maakt een weinig proza en poëzie de dochter van een kolonel onzer dappere dragonders vervaard? Zie er dan eerst mijnheer Boswel nog eens op aan, en schep kracht uit die kunstbeschouwing. Ik heb mijnheer Fransen van de Putte naar hem

110
Het begin van het artikel ‘Een Avond aan het Hof’ in *De Gids* van januari 1865.

Potgieter: *Wat ik (voor mijzelven) zweer tenminste, de ne jamais plus toucher à la Reine*.

Briefwisseling Potgieter Huet, 1, 172

111
Koningin Sophie (1818-1877). Aquarel wellicht door N. Pieneman.

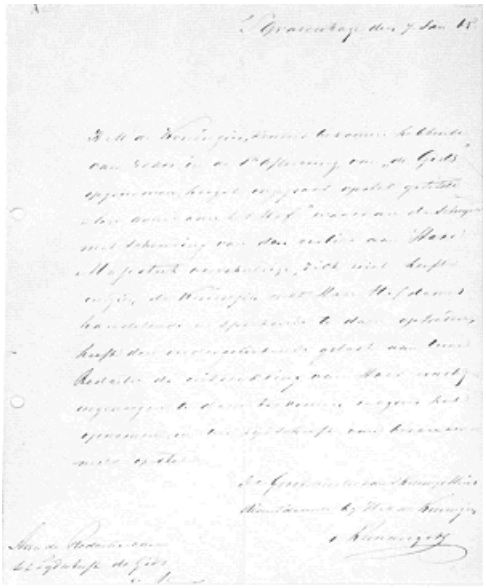

112
Brief van L.N. graaf van Randwijck, grootmeester van 's Konings Huis, namens Koningin Sophie aan *De Gids*.

113
De letterkundige almanak *Aurora* voor het jaar 1865.

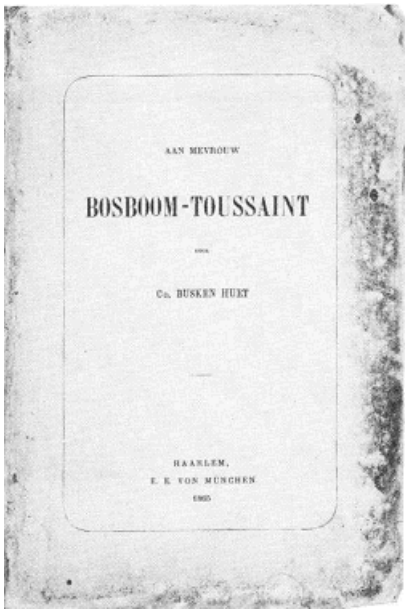

114
Aan mevrouw Bosboom-Toussaint (1865).

[Over Aurora 1865][...] *dit uitschot uit den portefeuille van poëten onder talent en zonder roeping [...]*

Nalezing, 8

Mevr. A.L.G. Bosboom-Toussaint: *Het is slecht van me, heel slecht, maar ik lees toch het eerst van alles die stukken van Huet. En dan verkneukel ik mij, al is dal nog zoo ondeugend van me. En dan denk ik in mij zelve; 'Als ik ook maar eens niet in zijn knuisten val, dan blijft er niets over, dan drukt hij mij plat.'*

Briefwisseling Potgieter Huet, 1, 145

Men kan *niet recenseren zonder in zekeren zin te spreken op een toon van gezag; doch ik voor mij ben van het subjectieve mijner oordeelvellingen mij zeer wel bewust [...]*

Brieven, 1, 120

Leefde ik niet te midden van eene bijna volstrekte afzondering en maakte dat isolement mij niet in zekeren zin onkwetsbaar, ik zou, hoe zuiver mijne bedoeling ook zij, den moed om met recenseren voort te gaan mij somtijds voelen ontzinken. De mediokriteit schijnt tevens in ons vaderland het monopolie van den eigenwaan te bezitten, en het is verwonderlijk hoe spoedig onze dichters op hun teentjes getrapt zijn, indien men hen niet aanstonds voor even zoo vele genieën proklameert.

Brieven, 1, 123

115
Dante.

Het eerste blijk van zijn opgewekte stemming, steeds kenbaar aan de zucht om anderen aangenaam te zijn, was dat ik op een schoonen voorjaarsdag van 1865, weinige maanden na het nederleggen zijner redaktie, hem onverwachts voor mijne Bloemendaalsche woning uit een rijtuig zag stappen, en hij mij kwam voorstellen, zamen het Dante-feest te Florence te gaan bijwonen.

LFK, XIII, 15

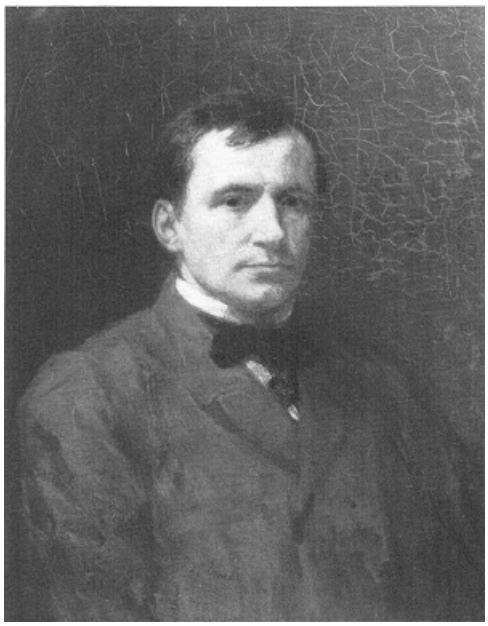

116
Huet. Schilderij door J. Israëls, 1863.

In dienst van de Opregte Haarlemsche Courant

1865, 15 november

Het gezin Busken Huet verhuist naar het huis Sorghvliet aan de Bloemendaalseweg tegenover de Beeklaan (thans Busken Huet-laan).
Huet was na het conflict met *De Gids* min of meer in een isolement terechtgekomen. In de periode 1865-1869 schreef hij slechts een handvol kritieken; zijn vroegere vrienden en mederedacteuren van *De Gids* zag hij niet meer en eigenlijk waren alleen Potgieter en Bosboom-Toussaint hem trouw gebleven. Regelmatig kwamen de Huets en Potgieter en zijn zuster Sophie, met wie hij samenwoonde, bij elkaar op bezoek, terwijl de verstandhouding met Bosboom-Toussaint en haar echtgenoot, de schilder Johannes Bosboom (1817-1891), niet minder hartelijk was. De laatste maakte twee aquarellen, die de Huets een leven lang met zich hebben meegenomen: één van de Kleverlaan, de ander van hun New-Foundlander Veldheer.

17 december

Hij tekent een contract dat hem voor tien jaar verbindt aan de *Opregte Haarlemsche Courant*, voor een salaris van *f* 5000.- per jaar, te beginnen 1 januari 1866, en dat inhoudt dat hij praktisch dag en nacht op kantoor aanwezig moet zijn.

1866, 1 januari

In het tijdschrift *Nederland* verschijnt zijn essay over H.K. Poot (1689-1733), het eerste letterkundige opstel na de breuk met *De Gids* een jaar geleden.

maart

Verschijning van *Ada van Holland, eene historisch-litterarische studie*. Leiden, A.W. Sijthoff, 1866.

april

Verschijning van *Ongevraagd advies, in de zaak van Pierson tegen Réville c.s.*. Haarlem, Van Asperen van der Velde, 1866. Na Huet zelf was in 1865 ook zijn vriend Allard Pierson uit de kerk gestapt

	en hij werd daarover aangevallen door A. Réville (1826-1906) en andere predikanten die behoorden tot de richting van de moderne theologie. Huet verdedigde Pierson tegen Réville en zijn medestanders.
augustus	Verschijning van *Ernst of kortswijl? Naar aanleiding der 'Lotgevallen van Klaasje Zevenster', door Mr. J. van Lennep*. Amsterdam, C.L. van Langenhuysen, 1866 (overdruk uit *De Dietsche Warande*, 1866, p. 469-491).
augustus	Hij vat het plan op om een roman te gaan schrijven.

117
Het huis Sorghvliet aan de Bloemendaalseweg in Bloemendaal, waar de familie Busken Huet van 1865-1868 woonde. Foto omstreeks 1870.

118
E.J. Potgieter.

119
Sophie Potgieter.

120
A.L.G. Bosboom-Toussaint.

121

Johannes Bosboom.

Aan Mevrouw Bosboom-Toussaint: De twee teekeningen van uwen echtgenoot, die ons naar Indie vergezelden en uit Indie weder naar Europa kwamen, - hangen sedert eenige dagen op nieuw in onze zitkamer, Veldheer aan de eene, het zonnetje op de Kleverlaan aan de andere zijde van den schoorsteen, beiden ons om strijd verheugend door de herinneringen die zij wekken. [St. Cloud, 6 mei 1877]

Brieven, 11, 16

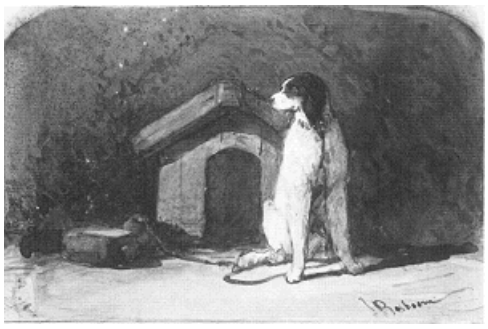

122
De New-Foundlander Veldheer van de familie Busken Huet. Aquarel door J. Bosboom.

123
Het uitzicht op de Kleverlaan vanuit het huis van de familie Busken Huet. Aquarel door J. Bosboom.

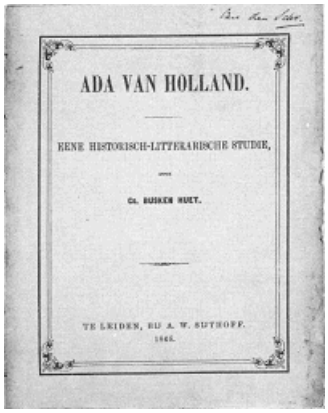

124
Ada van Holland (1866).

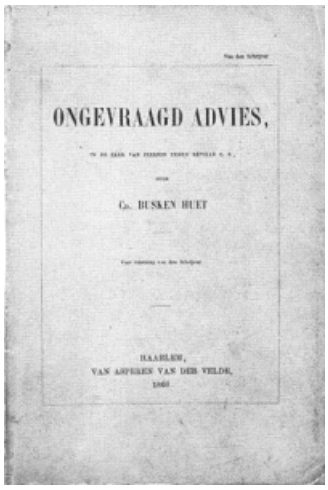
ONGEVRAAGD ADVIES,

C. BUSKEN HUET

HAARLEM,
VAN ARPEREN VAN DER VELDE,
1866

125
Ongevraagd advies (1866).

126
Allard Pierson.

127
A. Réville.

Klaasje Zevenster, het hooge woord moet er uit, is beneden het middelmatige. In elk ander land van Europa zou een roman als deze door het toongevend gedeelte des publieks met eenparige stemmen afgewezen zijn; en voor geen zegen is de heer Van Lennep, als schrijver van dit verhaal, de natuur grooter dank verschuldigd, dan voor het beschermend predikaat van Nederlander.

LFK, XV, 49

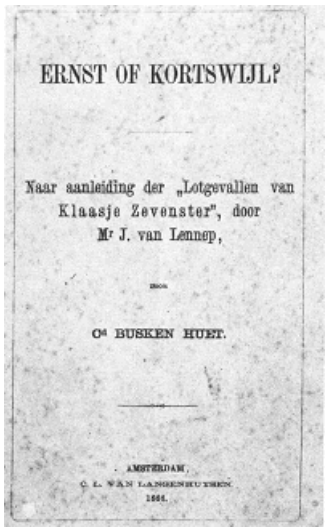
ERNST OF KORTSWIJL?

Naar aanleiding der „Lotgevallen van Klaasje Zevenster", door Mr J. van Lennep,

door

Cd BUSKEN HUET.

AMSTERDAM,
C. L. VAN LANGENHUYSEN.
1866.

128
Ernst of kortswijl? (1866).

DE HEER

Cd. BUSKEN HUET

en

KLAASJE ZEVENSTER.

door

H. J. POLAK,

LEIDEN.
FIRMA: JAC. HAZENBERG, CORS. ZOON.
1866.

129
H.J. Polak, *De heer Cd. Busken Huet en Klaasje Zevenster* (1866).

[Over Multatuli] *Hij is in Nederland de virtuoos van het sarkasme*.

LFK, II, 204

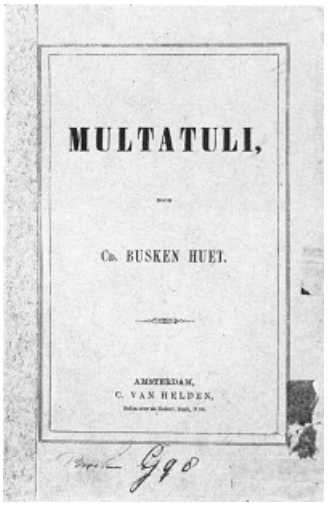
MULTATULI,

Dr. BUSKEN HUET.

AMSTERDAM,
C. VAN HELDEN,

130
Multatuli (1867).

anslaat, is fel en bitter. Zij noemt de Czechen minachtend „deze Fenians van Oostenrijk."

VAN DEN RIJN, 6 Januarij.

De beschouwingen der duitsche bladen bij het begin van den nieuwen tijdkring zijn zeer onderscheiden. Zoo haalt o. a. de *Kölnische-Zeitung* een stuk aan van den *Schwäbischen-Merkur*, waarin gezegd wordt: „Laat ons Duitschers zijn! Hessen, Zwaben, Beijeren, Franken! laat ons toch niet meer willen zijn dan de dertig millioen Duitschers van het Noordduitsch-Verbond! Maar... wij willen ook niet tevreden wezen met minder dan dat Verbond, en hebben aanspraak op gelijkheid in rigting voor Zuid en Noord. Indien wij dat doel bereiken, of althans met onwrikbare getrouwheid daarnaar streven, zullen onze vijanden ook in 1868 niet wagen hetgeen zij in 1867 niet durfden: den vrede van Duitschland verstoren." In de *Liberale-Correspondenz* daarentegen wordt gezegd: „Onze welvaart heeft door den oorlog geleden; dit is voor geene tegenspraak vatbaar, en als een gevolg daarvan is het belastingvermogen gedaald. Het is gedaald in alle deelen des lands, ook daar, waar de nood zich niet in zijne verschrikkelijkste gedaante vertoont; want ofschoon bijv. de bevolking van Berlijn in de laatste drie jaren met 70,000 zielen is aangegroeid, is thans de opbrengst der belasting op geslagt en gemaal in die stad geringer dan vóór den oorlog. Welk een treurigen indruk brengt het feit teweeg, dat *zevenmaal honderd duizend* menschen minder brood en vleesch koopen dan voorheen *zes honderd vijftig duizend* verbruikten? Indien het belastingvermogen van Berlijn aldus gezonken is, hoe zal het dan niet gedaald zijn in het ongelukkige Oost-Pruissen, waar hongersnood heerscht! Jaren moeten voorbijgaan, voordat die streken zich weder zullen kunnen opheffen. En legt de Regering zich nu toe op bezuiniging? Integen-

131
De kop 'Van den Rijn', waaronder de bijdragen van Multatuli in de *Opregte Haarlemsche Courant* verschenen.

1867, 15 maart

Hij schrijft een kritiek over Multatuli in *Nederland*, die ook afzonderlijk als brochure wordt uitgegeven: *Multatuli*. Amsterdam, C. van Helden, 1867. Met Multatuli voert Huet deze jaren een levendige en hartelijke correspondentie en op zijn voorspraak is Multatuli als Duits correspondent verbonden aan de *Opregte Haarlemsche Courant*.

mei

Hij levert een vernietigende kritiek op het gedicht *De Schepping* van J.J.L. ten Kate (1819-1889) in de *Levensbode*; deze kritiek wordt ook afzonderlijk uitgegeven:

Ten Kate en zijne 'Schepping'. Deventer. Jac. van der Meer, 1867.

september

Hij schrijft een negatieve beschouwing over Joost van den Vondel (1587-1679), ter gelegenheid van de onthulling van het standbeeld van Vondel in het 'Rij- en wandelpark' (thans Vondelpark) in Amsterdam, die bestemd is voor *De Gids*, maar die hij op verzoek van Potgieter terugtrekt. Pas een jaar later zal hij dit opstel publiceren in de in 1868 verschenen verzamelbundel van zijn literaire kritieken.

december

Hij accepteert het aanbod om redacteur van de *Java-Bode* te worden.

132
J.J.L. ten Kate, *De Schepping* (1867).

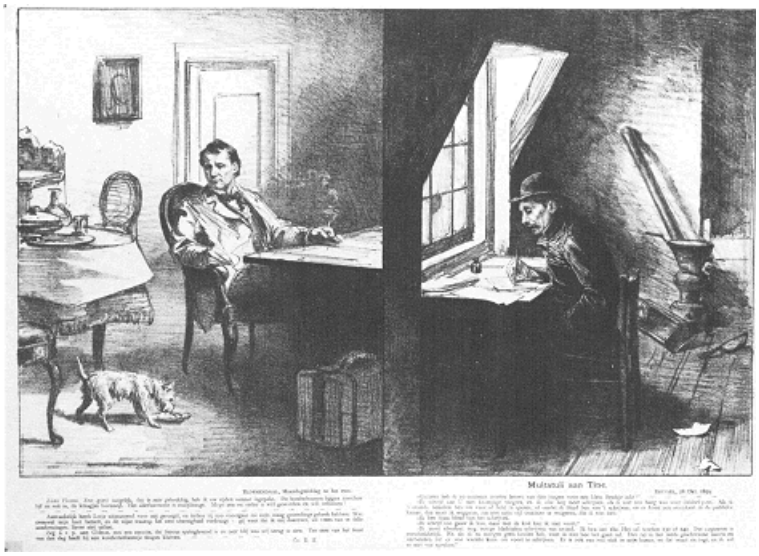

133
Multatuli en Huet. Prent van J. Braakensiek in weekblad *De Amsterdammer*.

[Over Ten Kate's 'Schepping'] *[...] aan de geleidelijkheid waarmede die gedachte hier ontwikkeld wordt, den takt waarmede dit geschiedt, de soberheid der beeldspraak, de zuiverheid der taal, het zachte (indien gij daarvoor vatbaar zijt of geweest zijt), het zachte der aandoeningen waarmede men onder het lezen zich als overgoten gevoelt, herkent gij onwillekeurig den meester, althans den ondermeester, in het vak*.
LFK, VII, 26-27

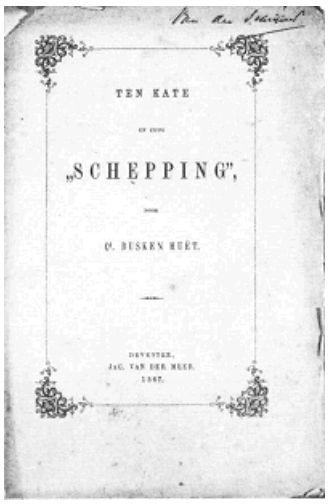

134
Ten Kate en zijne 'Schepping' (1867).

135
J.J.L. ten Kate.

136
De onthulling van het standbeeld van Joost van den Vondel in 1867, met op voorgrond onder andere J.A. Alberdingk Thijm en zijn drie jaar oude zoon Karel, de latere criticus Lodewijk van Deyssel.

138
Huet. Foto uit 1868.

139
Spotprent n.a.v. Huets vrije overtocht in *Uilenspiegel* van mei 1870. De zak met geld, die verwijst naar het bedrag dat Huet voor zijn vrije overtocht naar Indië heeft ontvangen, wordt gedragen door

drie figuren die van links naar rechts voorstellen: minister Hasselman, een vrouwenfiguur (Indië? Lidewyde?) en Huet in zijn vroegere hoedanigheid als predikant.

Vondel heeft nooit geleefd, Vondel leeft althans op dit oogenblik niet, in het hart der nederlandsche natie.

LFK, I, 35.

137

De opvoering van Joost van den Vondels *Gysbreght van Aemstel*. Prent van J. Braakensiek in weekblad *De Amsterdammer*.

Journalist in Indië

1868, 8 mei	Hij vertrekt met vrouw en kind naar Nederlands-Indië. De reis wordt betaald door de Nederlandse regering. In de eerste maanden van 1868 is Huet met de minister van koloniën J.J. Hasselman uit het conservatieve kabinet Heemskerk-Van Zuylen (1866-1868) in het geheim overeengekomen, dat hij in ruil voor een vrije overtocht naar Batavia de regering in Nederlands-Indië van advies zal dienen hoe men de liberale pers aldaar het best in toom kan houden. Kort na Huets vertrek valt het ministerie van Heemskerk-Van Zuylen en wordt opgevolgd door het liberale kabinet Van Bosse Fock (1868-1870), waarna de geheime overeenkomst niet lang meer geheim blijft en er vooral in Indië veel rumoer rondom Huet ontstaat. Deze affaire betekent ook het einde van zijn vriendschap met Multatuli.
8 mei-20 juni	Het gezin Busken Huet reist over land naar Marseille. Daar schepen ze zich op 19 mei in en varen vervolgens naar Alexandrië, waar ze de trein nemen die hen via Cairo naar Suez brengt (het Suez-kanaal zou pas in 1869 voltooid worden) en vervolgen hun reis per boot naar Batavia, waar ze in de nacht van 20 op 21 juni aankomen.
1 juli	Hij begint zijn werk als redacteur van de *Java-Bode*. Na een moeizaam begin, waarin veel lezers vanwege de zaak-Hasselman hun abonnement opzeggen, weet Huet van het tot dan toe twee- à driemaal per week verschijnende blad zo'n succes te maken dat het vanaf december 1869 dagelijks uitkomt. De Huets gaan wonen op Kramat.

140
De minister van koloniën J.J. Hasselman.

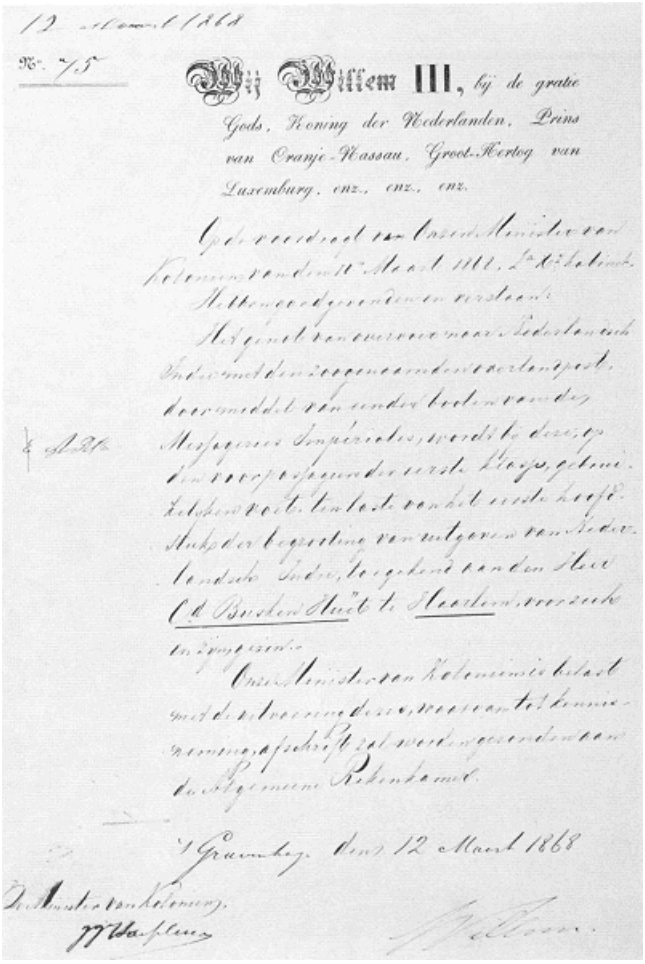
Wij Willem III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

141
Het koninklijk besluit waarbij Huet met zijn gezin een gratis overtocht naar Nederlands-Indië wordt verleend.

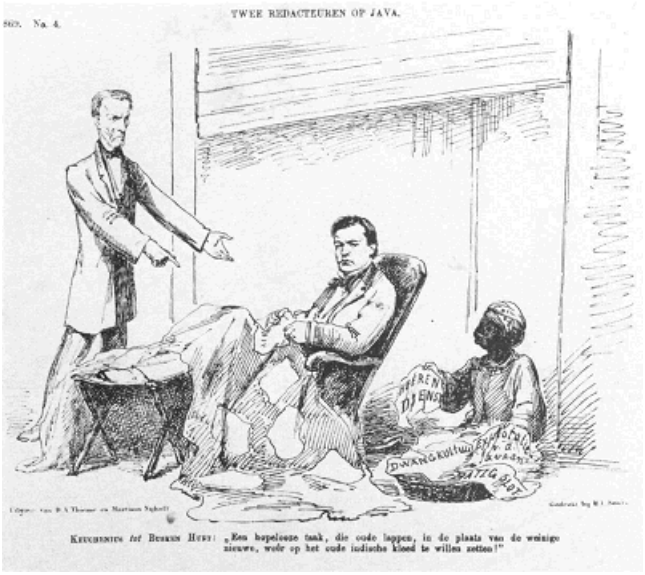
TWEE REDACTEUREN OP JAVA.
Kerchensteen tot Busken Huet: „Een hopeloose taak, die oude lappen, in de plaats van de weinige nieuwe, welke op het oude indische kleed te willen zetten!"

142
Spotprent n.a.v. Huets opvattingen inzake de koloniale politiek in *De Nederlandsche Spectator* van 23 januari 1869.

Een jaar of daaromtrent na onze komst in Indie briefde ik hem over hoe onze zoon, op zekeren dag, ons vermaakt had door, dreumes die hij destijds was, eerst zijne moeder rust noch duur te laten vóór zij hem het vrije gebruik van een stuk veterband had toegestaan; toen in zijne speelkamer zich op te sluiten, waar hij een uit Nederland medegebragt Neurenberger drukpersje aan een kleine Bloemendaalse schaafbank vastbond (het bijbehoorend timmermansgereedschap was een geschenk van Potgieter geweest); en ons ten slotte in vollen ernst met de mededeeling te komen verrassen: 'dat de pers nu aan banden gelegd was'. Vrolijker brief heb ik in al mijne indische jaren van Potgieter niet ontvangen, dan dien, waarin hij deze kinderlijke handeling toejuichte.

LFK, XIII, 76

143
De rede van Batavia. Foto omstreeks 1870.

JAVA-BODE.

NIEUWS-, HANDELS- EN ADVERTENTIE-BLAD VOOR NEDERL.-INDIE.

144
De *Java-Bode*.

Van zijne opinien te moeten leven, *denk ik dan, is eene straf, die de Goden ons opleggen; maar opinien te* hebben *is een voorregt*.

Briefwisseling Potgieter Huet, 1, 521

Waar ooit de duivel kwam liet hij iets stinkends achter, De lucht verpestend met zijn haat en hoovaardij. Hij, die zich zelf vergoodde als trouwe Priesterwachter van Nederland - trok naar de Oost en liet ons.. Lidewij.

W. Enschede, *A.C. Kruseman*, dl 11, Amsterdam, 1902, 79.

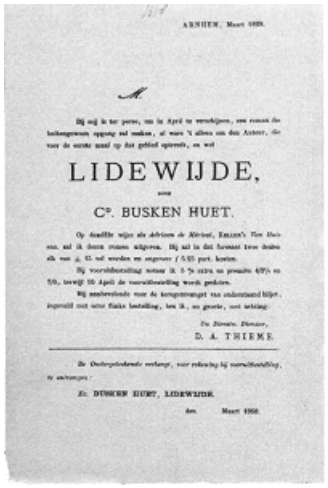

ARNHEM, Maart 1859.

LIDEWIJDE,

door

Cº. BUSKEN HUET.

D. A. THIEME.

Aan Mart 1859.

145
Het prospectus, waarin D.A. Thieme Huets roman *Lidewyde* aankondigt.

146
Anne.

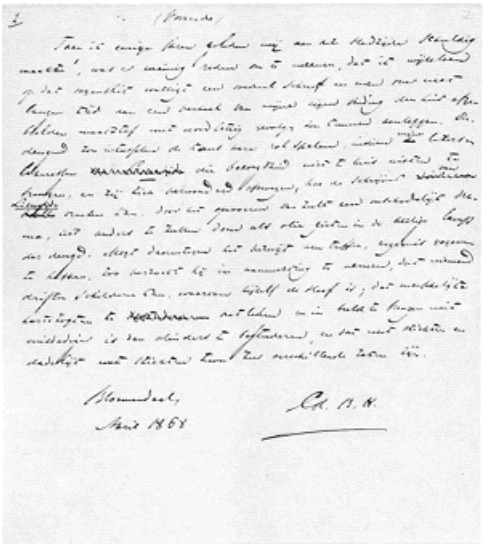

147
Het handschrift van het slot van de voorrede van *Lidewyde*.

1868, juni

Verschijning van *Litterarische Fantasien*. Arnhem, D.A. Thieme, 1868. 2 dln., een bundeling van kritieken van Huet, waarvan het merendeel eerst in *De Gids* is verschenen. Verschijning van *Lidewyde*. Arnhem, D.A. Thieme, 1868. 2 dln.; zijn eerste roman, die grote opschudding teweeg brengt door het voor Nederland ongekende realisme.

27 oktober

De aankondiging van het overlijden van Huet in het *Dagblad van Zuid-Holland en 's Gravenhage*.

148
Huet woonde in het tweede huis links, over de brug, dat op deze foto schuil gaat achter de bomen. 19de eeuwse foto.

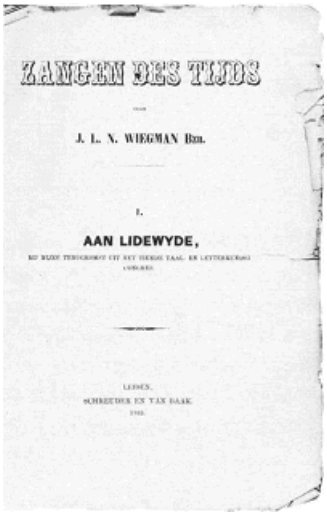
ZANGEN DES TIJDS

J. L. N. WIEGMAN Bzn.

I.

AAN LIDEWYDE,

LEIDEN.
SCHREUDER EN VAN BAAK.

149
Brochure van J.L.N. Wiegman Bzn. (ps. van R. Koopmans van Boekeren) n.a.v. *Lidewyde*.

MADAME BOVARY
IN HOLLAND.

KUNSTMISKENNING!

A PROPOS VAN HUET's ROMAN,

T. H. DE BEER.

ZAANDIJK,
J. HEIJNIS Tzn.

150
Brochure van Taco de Beer n.a.v. *Lydewyde*.

De drie godinnen Anna Roose, Lidewijde en Hermine voor den heer Paris-Gorter.

151
Spotprent in *De Nederlandsche Spectator* van 7 maart 1869 n.a.v. de recensie van Simon Gorter in *De Gids* van *Lidewyde*.

Een telegraphische dépêche, heden te Leiden ontvangen, brengt het treurig berigt over van het overlijden van den heer Cd. Busken Huet te Batavia; — men zegt ten gevolge van een aanval van de cholera.

152
Het *Dagblad van Zuid-Holland en 's Gravenhage* van 27 okt 1868 meldt het overlijden van Huet.

Eene te vurige liefde vaar de eer der nationale letteren is de eenige zedelijke fout dezer opstellen; en aan wie de schuld, dat niet al onze letterkundigen in den gloed van dien hartstogt bestaan kunnen.

LFK, I, 111

Met den Java-Bode *gaat het bij voortduring naar wensch. [...] Ik kan nog niet beoordeelen, in hoever de meer litterarische plooi, die ik in de laatste twee maanden aan den* J.B. *heb trachten te geven, mij goed gedaan heeft; doch Van Dorp [= H.M. van Dorp, de uitgever van de* Java-Bode*] is daarmede zeer ingenomen, en dat is een voornaam punt*.

Briefwisseling Potgieter Huet, 11, 73

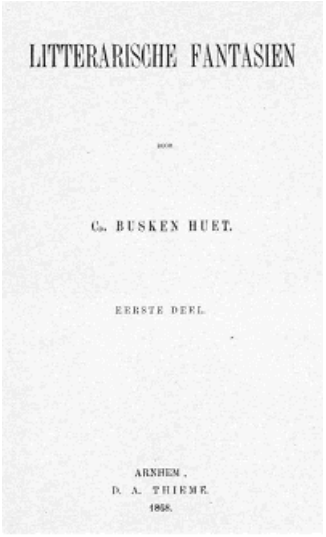
LITTERARISCHE FANTASIEN

DOOR

C. BUSKEN HUET.

EERSTE DEEL.

ARNHEM,
D. A. THIEME.
1868.

153
Litterarische fantasien, dl. 1 (1868).

154
A. de Lamartine.

De nieuwere litterarische kritiek onderscheidt zich van die der Letteroefeningen *weleer, voornamelijk hierdoor dat zij in elk auteur van eenige beteekenis een belangwekkend menschelijk wezen ziet. Hare leer is, dat een schrijver juister gewaardeerd wordt, naarmate men zijne werken meer als uitvloeisel van zijn aard, en hemzelf nadrukkelijker als een kind beschouwt van den maatschappelijken toestand, te midden waarvan hij geboren is en geleefd heeft, of voortgaat te leven*.
LFK, I, 1

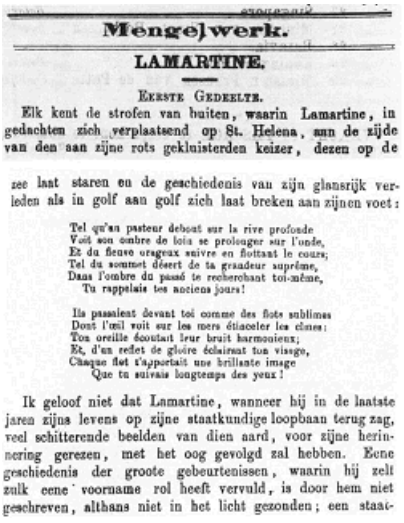

Mengelwerk.

LAMARTINE.

EERSTE GEDEELTE.

Elk kent de strofen van buiten, waarin Lamartine, in gedachten zich verplaatsend op St. Helena, aan de zijde van den aan zijne rots gekluisterden keizer, dezen op de zee laat staren en de geschiedenis van zijn glansrijk verleden als in golf aan golf zich laat breken aan zijnen voet:

Tel qu'un pasteur debout sur la rive profonde
Voit son ombre de loin se prolonger sur l'onde,
Et du fleuve orageux suivre en flottant le cours;
Tel du sommet désert de ta grandeur suprême,
Dans l'ombre du passé te recherchant toi-même,
Tu rappelais tes anciens jours!

Ils passaient devant toi comme des flots sublimes
Dont l'œil voit sur les mers étinceler les cimes:
Ton oreille écoutait leur bruit harmonieux;
Et, d'un reflet de gloire éclairant ton visage,
Chaque flot t'apportait une brillante image
Que tu suivais longtemps des yeux!

Ik geloof niet dat Lamartine, wanneer hij in de laatste jaren zijns levens op zijne staatkundige loopbaan terug zag, veel schitterende beelden van dien aard, voor zijne herinnering gerezen, met het oog gevolgd zal hebben. Eene geschiedenis der groote gebeurtenissen, waarin hij zelf zulk eene voorname rol heeft vervuld, is door hem niet geschreven, althans niet in het licht gezonden; een staat-

155

Het begin van het opstel over A. de Lamartine in de *Java-Bode* van 15 mei 1869.

157
Daniel Busken Huet.

156
De paardentram in Batavia, tekening van jhr. J.C. van Rappard in H.T.M. Perelaer, *Het kamerlid Van Berkenstein in Nederlandsch-Indië*, Leiden, [1888].

Huet over het reizen met de Bataviase paardentram, ingevoerd in september 1869: *men zit er vaak geklemd tusschen een onwelriekende Chinees en een transpirerende koelie, met niets als een vuil katoenen broekje aan het lijf; pittoresk om aan te zien op een afstand, doch van nabij zeer weinig sympathetisch, vooral voor iemand in wiens credo geene plaats is voor het geloof in den 'armen Javaan' [...]*.
Briefwisseling Potgieter Huet, 11, 137

1869, 15-19 mei

In de *Java-Bode* publiceert Huet zijn eerste kritiek sinds twee jaar: een opstel over de Franse dichter A. de Lamartine (1790-1869). Het is het begin van een nieuwe reeks kritieken, die Huet tot aan zijn dood in 1886 zal publiceren in Indische dagbladen en Nederlandse tijdschriften. Na de publikatie in periodieken worden ze gebundeld in de reeksen *Litterarische Fantasien*.

23 augustus	Overlijden van zijn broer Daniel, die sinds 1852 notaris was in Soerabaja, waar het hem in financieel opzicht goed ging - ook Huet had in zijn Haarlemse jaren enkele keren van zijn geld geprofiteerd -, maar lichamelijk was hij een wrak, hij was blind geworden, leed aan ondragelijke hoofdpijnen en stierf tenslotte een ellendige dood. Hij liet de helft van zijn kapitaal na aan Huets zoon Gideon.
1870, 11 januari	Hij waagt zich na *Lidewyde* weer aan creatief werk en publiceert de eerste van een zestal *Indische brieven*, die dit jaar in de *Java-Bode* zullen verschijnen.
15 juni	Na een onderbreking van tien jaar schrijft hij weer eens een verhaal. Tot november 1872 zal hij negentien novellen in de krant publiceren.
1 juli	Hij verhuist naar Buitenzorg, waar hij en zijn vrouw met veel plezier wonen en graag mogen wandelen in 's Lands Plantentuin, de grote botanische tuin bij het paleis van de gouverneur-generaal.

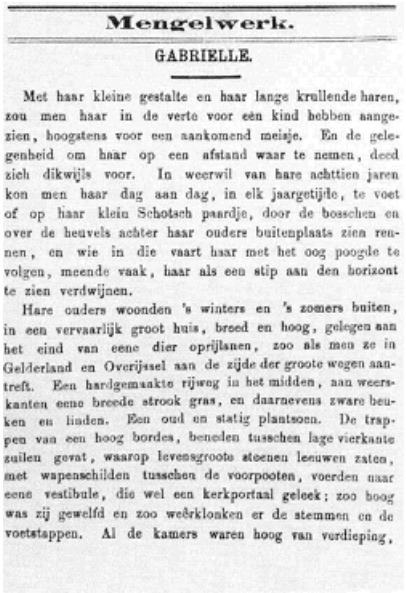

Mengelwerk.

GABRIELLE.

Met haar kleine gestalte en haar lange krullende haren, zou men haar in de verte voor een kind hebben aangezien, hoogstens voor een aankomend meisje. En de gelegenheid om haar op een afstand waar te nemen, deed zich dikwijls voor. In weerwil van hare achttien jaren kon men haar dag aan dag, in elk jaargetijde, te voet of op haar klein Schotsch paardje, door de bosschen en over de heuvels achter haar ouders buitenplaats zien rennen, en wie in die vaart haar met het oog poogde te volgen, meende vaak, haar als een stip aan den horizont te zien verdwijnen.

Hare ouders woonden 's winters en 's zomers buiten, in een vervaarlijk groot huis, breed en hoog, gelegen aan het eind van eene dier oprijlanen, zoo als men ze in Gelderland en Overijssel aan de zijde der groote wegen aantreft. Een hardgemaakte rijweg in het midden, aan weerskanten eene breede strook gras, en daarnevens zware beuken en linden. Een oud en statig plantsoen. De trappen van een hoog bordes, beneden tusschen lage vierkante zuilen gevat, waarop levensgroote stoenen leeuwen zaten, met wapenschilden tusschen de voorpooten, voerden naar eene vestibule, die wel een kerkportaal geleek; zoo hoog was zij gewelfd en zoo weêrklonken er de stemmen en de voetstappen. Al de kamers waren hoog van verdieping,

158

Het begin van een novelle van Huet in de *Java-Bode* van 15 juni 1870.

INDISCHE BRIEVEN,

AAN DEN HEER B., KUNSTSCHILDER, TE AMSTERDAM.

Batavia, 11 Januarij 1870.

Boontje heeft zijn loontje bekomen. Na honderd malen aan anderen voorgehouden en mijzelven opgedrongen te hebben, dat tijd vinden slechts eene kwestie is van goeden wil, zit ik, sedert de *Java-Bode* in plaats van twee, of hoogstens driemalen 's weeks, dagelijks het licht ziet, met mijne partikuliere Hollandsche korrespondentie onbewegelijk aan den grond. Aan lust tot schrijven ontbreekt het niet, zoo min thans als vroeger; maar als het geschrevene voortaan niet gedrukt mag worden, komt de courant niet binnen. En gij zijt te zeer kind van uwen tijd dan dat men u zou behoeven te zeggen, dat eene courant, die niet tijdig abonnen" komt, even schuldig is als een nalatig koning, die op den dag der opening van het parlement te laat in zijne staatsiekoets stapt. Houd mij dastom ten goede, waarde Heer, dat ik u opoffer aan het publiek; en zoo gij beheerd genoeg zijt om te beweren, en hartelijk genoeg om te meenen, dat het u spijten zou, indien ik ophield nu en dan iets van mij te laten hooren, wees dan ook edelmoedig genoeg om u zonder morren naar de pers te laten zenden. Ik kan niet anders. *C'est à prendre ou à laisser.*

Uwe verhalen van de laatste Amsterdamsche tentoonstelling hebben mij te gelijker tijd doen watertanden en— van naberouw doen knersetanden, wilde ik er bijvoegen; doch zoo erg is het niet geweest. Ik heb alleen maar een weinig gebloosd bij de gedachte, hoe menigmaal ik in Holland zonder belangstelling eene expositie heb be-

159
Het begin van Huets 'Indische Brief' in de *Java-Bode* van 11 januari 1870.

160
's Lands Plantentuin in Buitenzorg, met op de achtergrond het paleis van de gouverneur-generaal.
19de eeuwse foto.

Indie is het land der geüsurpeerde reputatien, en Jan Rap heeft hier bepaald den boventoon. Doch wanneer men, zooals wij, geene behoefte gevoelt aan een uitgebreiden kring van kennissen en zijne beste genoegens in huis vindt, komt er dat minder op aan.

Brieven, 1, 237

Huet over Indië: *De onvermijdelijke gelijkheid der standen, die in Europa ten minste het talent doet bovendrijven, verzekert hier alleen de heerschappij der ongemanierdheid en doet door de geheele maatschappij een adem van ploertigheid gaan*.

Briefwisseling Potgieter Huet, 11, 42-43

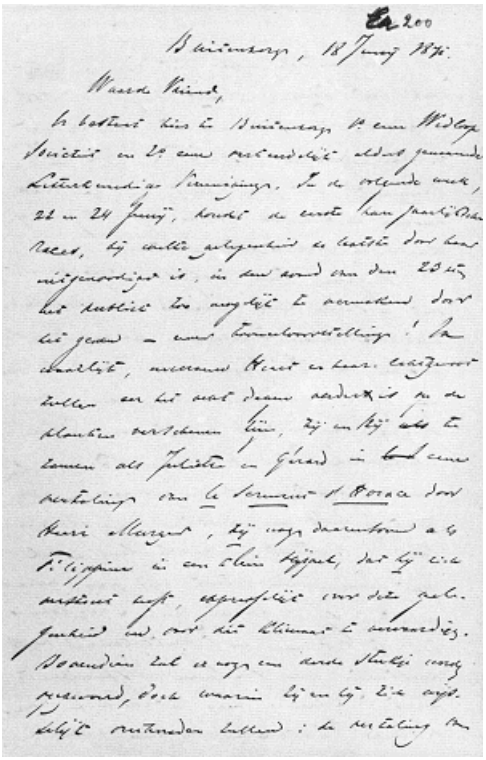

161
Brief van Huet aan E.J. Potgieter, 18 juni 1871.

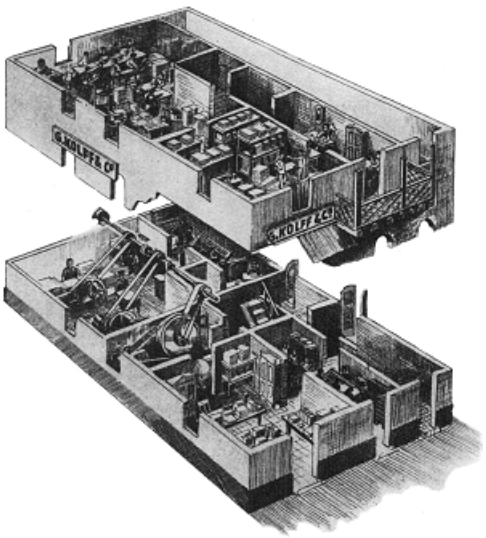

162
Een doorsnede van de boekhandel en uitgeverij G. Kolff & Co. aan het einde van de 19de eeuw te Batavia. Zo ongeveer moet ook Huets firma Ernst & Co. er hebben uitgezien. Tekening in *Door tijd en vlijt*. Gedenkboek uitgegeven ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van de N.V. Koninklijke boekhandel en drukkerij G. Kolff & Co, Batavia, 1948.

[...] zoo'n courant, waarin ik dagelijks over menschen en zaken mijne meening zeggen kan, is voor mij een kostelijk ding [...].
Brieven, 1, 264

№. 112. 1873. BATAVIA, VRIJDAG, 15 AUGUSTUS. 1873. №. 112.

ALGEMEEN DAGBLAD VAN

Nederlandsch Indie

HOOFDARTIKELEN.

HET ONTSLAG VAN DEN RESIDENT TAUNAY.

MENGELWERK.

DE GEDWONGEN DOKTER.

KORRESPONDENTIEN.

BUITENZORG, 9 Julij 1873.

163
Het *Algemeen Dagblad van Nederlandsch Indie*.

1871, 1 juli	Zijn salaris als redacteur van de *Java-Bode* wordt verdubbeld tot *f* 24.000 per jaar.
1872, 1 januari	Doordat de *Java-Bode* overgaat naar een nieuwe eigenaar, ziet Huet zich gedwongen weer te verhuizen van Buitenzorg naar Batavia.
augustus	De nieuwe eigenaar biedt Huet een contract aan, waarbij hij bijna de helft minder gaat verdienen. Hij weigert dat en krijgt met ingang van 1 februari 1873 ontslag aangezegd. Onmiddellijk daarop probeert hij een eigen dagblad op te richten en binnen enkele weken heeft hij het daarvoor nodige kapitaal van *f* 50.000,- bijeen.

1873, 1 februari	Huet wordt als redacteur van de *Java-Bode* opgevolgd door H.B. van Daalen.
28 maart	Hij gaat met de drukker H. Ernst een vennootschap aan en de nieuwe firma vestigt zich onder de naam Ernst & Co. in de Binnennieuwpoortstraat.
4 april	Het eerste nummer van het *Algemeen Dagblad van Nederlandsch Indie* verschijnt.
mei	Behalve de uitgave van het *Algemeen Dagblad van Nederlandsch Indie* ontwikkelt de firma Ernst & Co. ook andere activiteiten; in het gebouw aan de Binnennieuwpoortstraat zijn gevestigd een drukkerij, een boekbinderij, een boekhandel en een uitgeverij. De uitgeverij geeft ook het werk van Huet zelf uit, zoals: *Novellen*. Eerste zestal. Batavia, Ernst & Co., 1873.
november	Verschijning van *Nieuwe Litterarische Fantasien*. Batavia, Ernst & Co., 1873; een bundeling van zijn in Indië geschreven kritieken. In Nederland worden ze op de markt gebracht door J. Noordendorp te Amsterdam, en de tweede druk in 1874 door G.L. Funke (1836-1885), ook te Amsterdam, die zich in dat jaar opwerpt als de uitgever van Huet in Nederland.
december	Hij richt een eigen leesgezelschap op, waarvan hij directeur wordt, zodat hij kan bepalen welke boeken en tijdschriften er voor gezamenlijke rekening besteld zullen worden.
december	Verschijning van *Novellen*. Tweede zestal. Batavia, Ernst & Co., 1873.

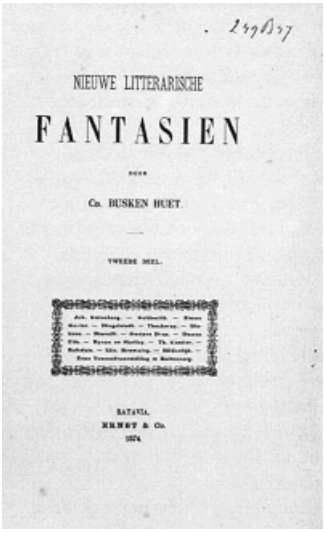
NIEUWE LITTERARISCHE

FANTASIEN

DOOR

Cd. BUSKEN HUET.

TWEEDE DEEL.

BATAVIA.
ERNST & Co.
1874.

164
Nieuwe litterarische fantasien, dl. 11 (1873).

REIS-BIBLIOTHEEK N° IV

NOVELLEN

DOOR

Cd. BUSKEN HUET

Eerste Zestal.

Les Croisettes. — De Gevolgen eener Bekentenis. — De Moeder der Graechen. — Twee Zusters. — 't Huis de Beer. — Mensaert-Soo.

Batavia, Ernst & C°, 1873.

165
Novellen. Eerste zestal (1873).

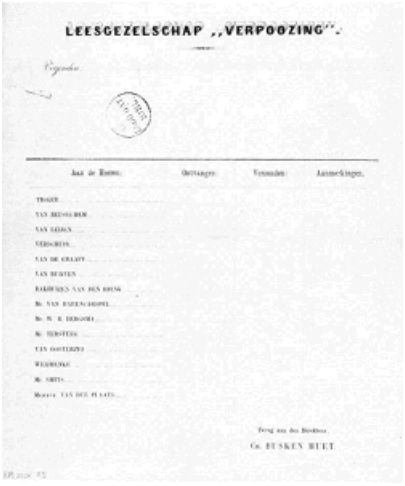
LEESGEZELSCHAP „VERPOOZING".

Cd. BUSKEN HUET

166
De ledenlijst van het door Huet opgerichte leesgezelschap ‘Verpoozing’, waarvan hij direkteur was. Dat hield in dat hij voor rekening van de leden boeken en tijdschristen in Europa mocht bestellen.

Potgieter: *Ik beweer nu, à qui veut l'entendre, en ook tegen hen die boos worden als ik het zeg, dat onze kritiek uit de Oost komt*.

Brieswisseling Potgieter Huet, 11, 356

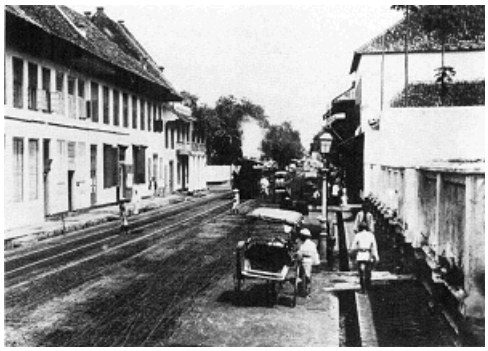

167

De Binnennieuwpoortstraat in Batavia, waar zowel het kantoor van de *Java-Bode* als van het *Algemeen Dagblad van Nederlandsch Indie* gevestigd was. Foto uit 1888.

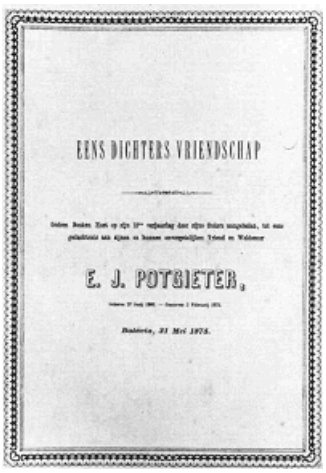

EENS DICHTERS VRIENDSCHAP

E. J. POTGIETER,

168

Eens dichters vriendschap, een uitgave van vier dichten van E.J. Potgieter er zijn vriendschap met de familie Huet, gedrukt door Huet ter gelegenheid van de 15e verjaardag van zijn zoon Gideon.

169

E.J. Potgieter. Foto naar een krijttekening in opdracht van Huet gemaakt 1875.

170
Gideon.

Huet over Gideon: *Kan ik hem bewaren voor de ondervinding van zijn vader, die ook als kind in ieders gunst stond, maar als man door de menschen gehaat werd, dan zal ik het niet nalaten*.

Brieven, 1, 277

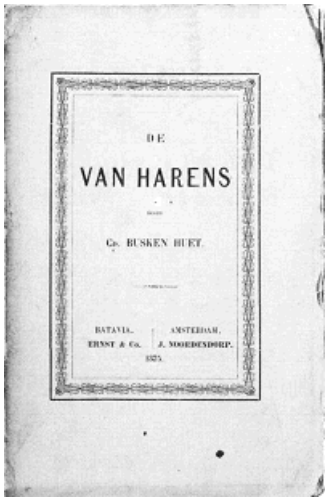

DE

VAN HARENS

C. BUSKEN HUET.

BATAVIA. ERNST & Co. | AMSTERDAM. J. MOORDENDORP.

1875.

171
De Van Harens (1875).

rigt zijn. Er blijven nu nog 101,000 geweren te wijzigen. Door deze wijziging wordt noch in de konstruktie noch in de behandeling van het

gemaakt, alhoewel uiterst moeijelijk geworden. De moedeloosheid der Carlisten blijkt wel 't best uit het groot aantal personen, die zich onderwerpen

MENGELWERK.

DE BRUCE'S.

door

Majoor Frans.

Eerste Gedeelte.

Eene Studenten-Vergadering.

Op een vroegen avond in Mei 1846 zou in het groot-auditorium van het akademiegebouw te Utrecht eene vergadering van het studenten-korps gehouden worden. Het gold eene ernstige zaak, beweerde men; geen serenade met fakkellicht ter eere van eene Rachel of een Thalberg, geen bonte maskerade tot viering van een akademisch jubeljaar, maar met het oog op den politieken toestand binnen- en buitenlands, het oprigten eener kompagnie vrijwillige rustbewaarders.

Groepsgewijs kwamen van alle zijden, uit straten en langs grachten, de jongelieden opdagen, vier aan vier, zes aan zes of tabrjaar, naar mate de tafels, waaraan zij gezapigd hadden, meer of minder leden telden. Maar van luidruchtigheid geen spoor. Blijkbaar vonden de zonen van Minerva het gewigtig, zich herschapen te weten in kandidaten voor de dienst van Mars. Hunne deftigheid

schoen bovendien iets aantrekkelijks te hebben. Met nog langer gezigten dan de heeren, keken de burgers hen na.

Het waren de laatste uren van een leven lustzang. Aan het hoog gebouwde ter weerszijde der grachten, en overal waar eene deurstoot uitzigt gunde op een gedeelte buitenwerk, zag men het voorjaarsgroen zich hullen in het helder schijnsel der ondergaande zon.

Maar de aanrukkenden hadden daar nu geen oog voor. Zij waren met de gedachte aan de verbindtenis die zij gingen sluiten, aan de woorden van opwekking die tot hen gesproken stonden te worden, te zeer vervuld, om zich dikmaal aan het bekoorlijke der lentegloren te laten liggen.

Een populair hoogleeraar, nog uit de dagen van 1830 met Willemsorde en Metaalkruis versierd, zou in de vergadering het woord voeren. Eene kommissie uit het studentenkorps had hem het bevelhebberschap aangeboden en, in ernst of met een onderdrukten glimlach, hij had dat mandaat aanvaard. De officiers- en onderofficiersrangen hadden zij bij meerderheid van stemmen onder elkander verdeeld, en op gezette tijden kwamen zij alvast in eene matige bijeen, om door leur-sergeanten van het garnizoen — keschtige scorbaarden, wier chevrons en medailjes van langdurige dienst en van meesterschap in het schijfschieten getuigden — zich in den wapenhandel te laten oefenen. Van eens anderen wat geen spraak; van een plan om zich zedelijk te laten verkleren en uit te trekken, evenmin. Zij wilden alleen rustbewaarders zijn.

172

Het begin van het feuilleton *Robert Bruce's leerjaren* in het *Algemeen Dagblad van Nederlandsch Indie* van 16 september 1875.

1874, 2 januari	Overlijden van zijn broer Jan in Krawang (Nederlands-Indië), administrateur van de suikersabriek Kebon Sarie op de Pamanoekan- en Tjasemlanden.
mei	Verschijning van *Novellen*. Derde zestal. Batavia, Ernst & Co., 1874.
1875, 3 februari	Overlijden van E.J. Potgieter. Hij herdenkt Potgieter in het *Algemeen Dagblad van Nederlandsch Indie* met een bespreking van zijn laatste grote gedicht *De nalatenschap van den landjonker* en hij geeft *Eens dichters vriendschap* uit, een bundeling van een viertal gedichten van Potgieter over zijn vriendschap met de familie Busken Huet. Het was bedoeld als een verjaardagscadeau voor zijn zoon Gideon en niet bestemd voor de handel. Wel bestemd voor de handel was een gelithograseerd portret van Potgieter, dat hij tezelfdertijd in Batavia te koop aanbood.
maart	Verschijning van *De Van Harens*. Batavia, Ernst & Co., 1875; een studie over W. en O.Z. van Haren.
augustus	Verschijning van *Verscheidenheden*. 1ste gedeelte. Batavia, Ernst & Co., 1875.
16 september-2 december	Onder het pseudoniem ‘Majoor Frans’ publiceert hij de roman *Robert Bruce's leerjaren* in het *Algemeen Dagblad van Nederlandsch Indie*, het eerste gedeelte van zijn romancyclus *De Bruce's*.
1 oktober	Hij verhuurt zijn huis in Batavia en laat zijn inboedel veilen.
december	Verschijning van *Verscheidenheden*. 2de gedeelte. Batavia, Ernst & Co., 1875.
31 december	Hij ontbindt de vennootschap met H. Ernst en wordt de enige eigenaar van de firma die onder dezelfde naam blijft voortbestaan.
1876, 8 januari	Zijn neef Dr. J. l'Ange Huet (1840-1925) arriveert in Batavia en wordt al spoedig belast met de redactie van het *Algemeen Dagblad van Nederlandsch Indie*.

10 maart

In de ochtend van de tiende maart vertrekt het gezin Busken Huet ‘voorlopig’ met de ‘Prins van Oranje’ naar Europa. Begin april gaan ze in Napels van boord en zetten vandaar de tocht over land voort. Via Rome, Florence, Milaan, Genève en Parijs komen ze in juli in Amsterdam aan. Van deze reis brengt Huet verslag uit in het in 1877 verschijnende *Van Napels naar Amsterdam*.

VENDUTIE
op MAANDAG den 4den OCTOBER a. s.,
ten huize van den Heer
Cd. BUSKEN HUET,
op SALEMBA, door
VAN VLEUTEN & COX,
van eenen zeer fraaijen
INBOEDEL,
bestaande uit zoo goed als nieuw
EUROPEESCH MEUBILAIR,
als:
Een AMEUBLEMENT, bestaande uit Twee CLEOPATRA'S en Zes CRAPAUDS, diverse gemakkelijke STOELEN en CANAPÉS bekleed met leder en andere stoffen, DIVANS.
Een Europeesch ROTTING AMEUBLEMENT, Amerikaansche en Weener WIPSTOELEN.
Bloementafels, Tafels en Knapen
met marmeren bladen, eene in Europa vervaardigde TAFEL van Ambonhout met gebeeldhouwd ebbenhouten voet.
Fraaije Boeken- en Etagèrekasten.
Notenhouten SIGAARKAST, Mahonijhouten ZILVERKAST, PENDULE met echt bronzen ornament.
MEDAILLON-SPIEGELS.
CARPETTEN en ALCATIEVEN.
PETROLEUMLAMPEN.
Bijzondere fraaije Koper gebronsde GASKROONEN.
Een REGULATEUR.
Een DAMESBUREAU.
Een HANG- tevens TRAP-NAAIMACHINE
van *TAYLOR*.
Een RELIEF-GLOBE.
TOILET- en WASCHTAFELS met marmeren bladen, Mahonijhouten LINNEN- en HANGKASTEN.
IJzeren en Houten LEDEKANTEN, MATTEN, ZEILEN en KREES, MARTEVANEN.
Eene groote verzameling
BLOEMEN en PLANTEN,
waarbij zeldzame
PALMEN en VARENS
waarvan velen in Chinesche Potten.
Voorts:
Een span bruine PREANGER PAARDEN.
Een » Schimmels id.
Een » Overwalsche PAARDEN.
Een RIJPAARD Isabel.
Een KINDER RIJPAARD.
Allen gezond, goed gedresseerd en zonder gebreken.
En
Een zoo goed als nieuwe VIS-à-VIS (Calèche.)
Een COUPÉ.
Nagenoeg nieuwe TUIGEN met Pleet gemonteerd.
Geene goederen kunnen worden bijgebragt.
Op Zondag den 3den te bezigtigen. (1380)

173
De inboedel van Huet wordt ter veiling gebracht; advertentie in het *Algemeen Dagblad van Nederlandsch Indie* van 28 september 1875.

TE HUUR met 1e Oktober:
Het **HUIS** op Kramat,
thans bewoond door den Heer Busken Huet.
Brieven *Franko*, aan het Bureau van het Algemeen Dagblad. (1176)

174
Huet biedt zijn huis te huur aan in het *Algemeen Dagblad van Nederlandsch Indie* van 21 augustus 1875.

PLAATSELIJKE BERIGTEN.

BATAVIA, VRIJDAG 10 MAART.

Aan de geabonneerden van het *Algemeen Dagblad* wordt kennis gegeven, dat de heer Dr. J. L'Ange Huet van heden af optreedt als verantwoordelijk redakteur. De zamenstelling van het blad ondergaat geene verandering, aangezien de heer Cd. Busken Huet, die tijdelijk naar Europa vertrokken is, voortdurend als mede-arbeider werkzaam blijft.

175

Aankondiging van het vertrek van Huet in het *Algemeen Dagblad van Nederlandsch Indie* van 10 maart 1876.

176
J. l'Ange Huet.

In gezelschappen voel ik mij altijd vreemd, en dat ligt niet alleen aan mij, want met Anne, die veel vriendelijker en spraakzamer is dan ik, gaat het even zoo. De maatschappij hier is te klein, geloof ik, om het verschil van beschaving tusschen de mannen en de vrouwen onderling en afzonderlijk te doen verdwijnen. Waar ik ook heen ga, ik moet mij altijd geweld aandoen om niet onbeleefd te schijnen. Derhalve gaan we weinig uit.

Brieven, 1, 292-293

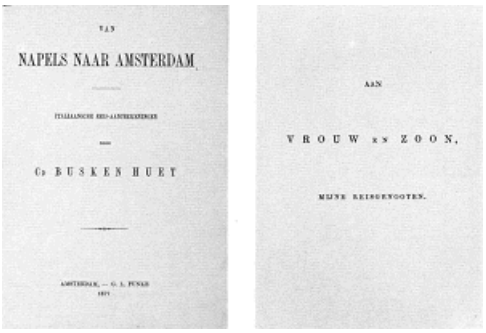

177
Van Napels naar Amsterdam, opgedragen aan zijn vrouw en zoon (1877).

Letterkundige in Parijs

1876, 1 mei	Ze vestigen zich in Parish, 13 rue de Valois.
31 juli	Hij sluit een overeenkomst met G.L. Funke, die in de komende vier jaar een twintigtal werken van hem zal uitgeven.
oktober	Verschijning van *Nationale vertoogen*. Amsterdam, G.L. Funke, 1876. 2 dln.
oktober	Ze verhuizen naar St. Cloud bij Parijs, 15 rue du Calvaire. Gideon blijft in Parijs *en pension* wonen, waar hij onderwijs volgt aan het *lycée*.

december Verschijning van *Nederlandsche bellettrie, 1857-1876, kritieken*. Amsterdam, G.L. Funke, 1876. 3 dln.

178
De kamers van het huis 13 rue de Valois keken uit op de binnenplaats van het Palais Royal. Foto omstreeks 1900.

Cd. B-sk-n H-t. — ... *Schiller heeft mooi praten. Als hij nog leefde en artikelen moest schrijven voor een Indisch publiek, en hij moest van die artikelen leven, dan woá 'k wel eens zien, of hij eene vrouw ontzien zou, als haar naam hem gelegenheid gaf om een letterkundig schetsje te peperen met de onthulling van familie-schandalen... Naar Indië gezonden om de Indische pers te verheffen? O, die missie is lang vergeten. Ik zit nu te Parijs, en mijn eenige zorg moet nu zijn* met mijn blad geld te verdienen... *Alzoo niet geaarzeld — al geldt het ook eene vrouw!*

179
Spotprent op Huet in de *Uilenspiegel* van 7 april 1877.

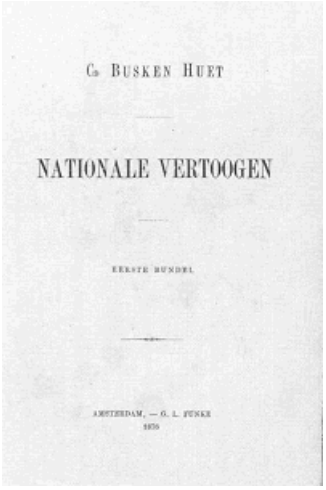
C. BUSKEN HUET

NATIONALE VERTOOGEN

EERSTE BUNDEL

AMSTERDAM, — G. L. FUNKE
1876

180
Nationale verloogen, dl. 1 (1876).

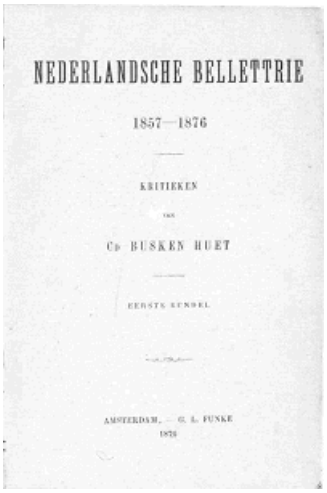
NEDERLANDSCHE BELLETTRIE

1857—1876

KRITIEKEN

C. BUSKEN HUET

EERSTE BUNDEL

AMSTERDAM, — G. L. FUNKE
1876

181
Nederlandsche bellettrie, dl. 1 (1876).

182
Gezicht op St. Cloud. Foto omstreeks 1900.

183
G.L. Funke.

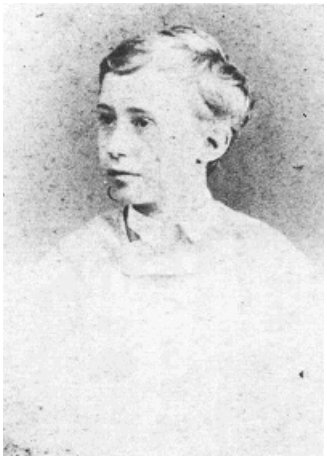

184
Gideon.

[Over Funke] *Hij was de eerste die, door het bezorgen eener goedkoope uitgaaf mijner Litterarische Fantasien, mij een ruimen kring van lezers opende; ruimer dan ik zonder hem toen gevonden zou hebben*.
LFK, XXV, 214

185
George Sand.

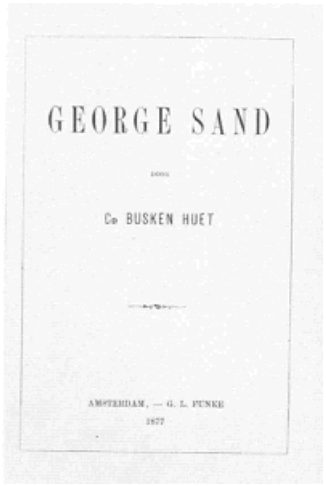

186
George Sand (1877).

De jonge en bevallige vrouw die gescheiden leefde van haar man, die naar Parijs kwam en zich een naam zocht te maken met hare pen, die manskleederen droeg, cigarettes rookte en met de parijsche bohème littéraire et artistique *verkeerde, die optrad tegen de wetgeving op het huwlijk, in de bres sprong voor de regten der vrouw, de echtbreuk verheerlijkte en zelf de leer der vrije liefde in praktijk scheen te brengen, gaf van alle zijden tegelijk vat op zich*.

LFK, XIII, 98

In brieven heb ik hem nooit 'amice', altijd 'waarde vriend', in gesprekken nooit 'Potgieter', altijd 'meneer' genoemd, en hij mij wederkeerig. Jonge tijdgenooten tutoyeren elkander; leermeesters tutoyeren hunne discipelen; discipelen; doen het hunne leermeesters niet terug. Ik was noch Potgieter's leerling noch zijn tijdgenoot. Zich als mijn meerdere voor te doen, streed met zijne beleefdheid. In mij kwam het niet op, mij als zijn gelijke te beschouwen. En zoo zijn wij gedurende vele jaren intieme vrienden geweest, zonder ooit tot zekere gemeenzaamheid te vervallen welke aan de hoogere vriendschap dikwijls afbreuk doet.

LFK, XIII, 6

187
J.H. Scholten.

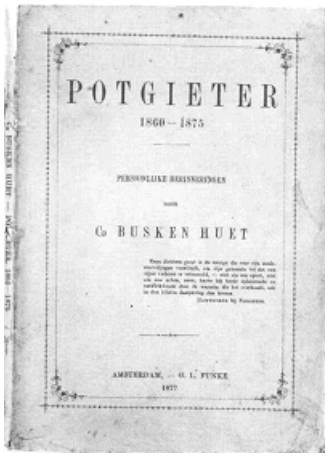

188
Potgieter, 1860-1875, persoonlijke herinneringen (1877).

Geef ik ooit mijne mémoires uit, dan zal daarin te lezen staan, dat Scholten en Potgieter de twee Nederlanders zijn, aan wie ik voor mijne vorming het meest te danken heb gehad.

Brieven, 11, 13

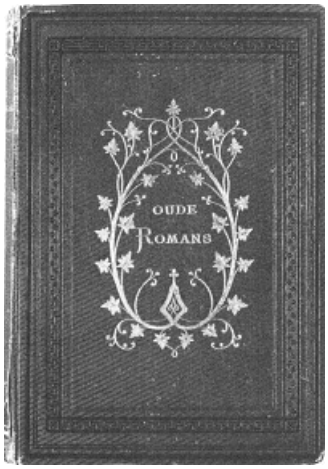

189
Oude romans, dl. 1 (1877).

190
Jan ten Brink.

Wij Nederlanders worden niet gelezen, maar des te meer lezen wij.
LFK, X, 115

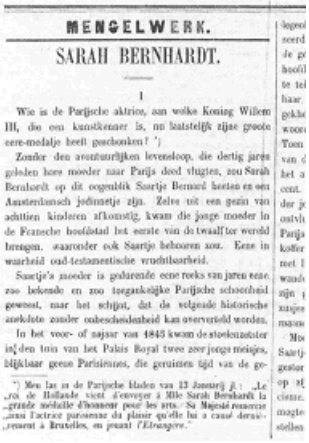

MENGELWERK.

SARAH BERNHARDT.

I

Wie is de Parijsche aktrice, aan welke Koning Willem III, die een kunstkenner is, nu laatstelijk zijne groote eere-medalje heeft geschonken? *)

Zonder den avontuurlijken levensloop, die dertig jaren geleden hare moeder naar Parijs deed vlugten, zou Sarah Bernhardt op dit oogenblik Saartje Bernard heeten en een Amsterdamsch jodinnetje zijn. Zelve uit een gezin van achttien kinderen afkomstig, kwam die jonge moeder in de Fransche hoofdstad het eerste van de twaalf ter wereld brengen, waaronder ook Saartje behooren zou. Eene in waarheid oud-testamentische vruchtbaarheid.

Saartje's moeder is geduurende eene reeks van jaren eene zoo bekende en zoo toegankelijke Parijsche schoonheid geweest, maar het schijnt, dat de volgende historische anekdote zonder onbescheidenheid kan oververteld worden.

In het voor- of najaar van 1845 kwam de stoelenmatster in den tuin van het Palais Royal twee zeer jonge meisjes, blijkbaar geene Parisiennes, die geruimen tijd van de ge-

*) Men las in de Parijsche bladen van 13 Januarij jl.: „Le „roi de Hollande vient d'envoyer à Mlle Sarah Bernhardt la „grande médaille d'honneur pour les arts. Sa Majesté remercie „ainsi l'actrice parisienne du plaisir qu'elle lui a causé dernière„ment à Bruxelles, en jouant *l'Etrangère*."

191
Het begin van een artikel over Sarah Bernhardt in *Algemeen Dagblad van Nederlandsch Indie* van 8 maart 1877.

192
Sarah Bernhardt.

Een nederlandsch auteur van gemiddelde vruchtbaarheid kan, van hetgeen hij in tien jaar voortbrengt, één jaar, in twintig, twee jaren, in dertig, drie jaren leven, en zo voorts: cijfers die [...] verklaren hoe het komt dat in Nederland geen stand van letterkundigen aangetroffen wordt.

LFK, X, 119

Ontvangen van de Heeren LOMAN & VERSTEH, te Amsterdam,
NEDERLAND.

193
Kwitantie voor een artikel door Huet gepubliceerd in *Nederland*.

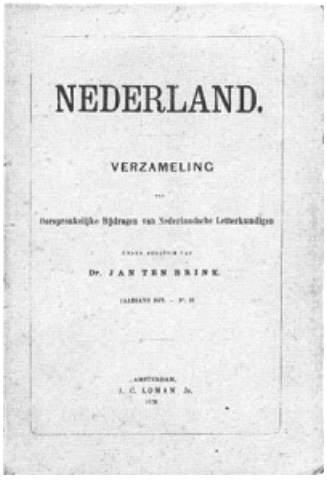
NEDERLAND.

VERZAMELING

Dr. JAN TEN BRINK.

AMSTERDAM,
J. C. LOMAN Jr.

194
Het tijdschrift *Nederland* in 1878.

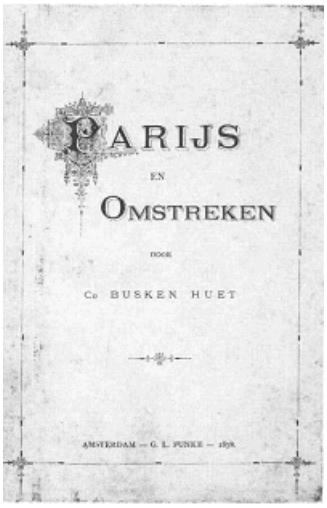
PARIJS
EN
OMSTREKEN
DOOR
Cd BUSKEN HUET
AMSTERDAM — G. L. FUNKE — 1878.

195
Parijs en omstreken (1878).

Het Huis van Oranje (ik zeg dit met den eerbied en de vrijmoedigheid die een legitimist betamen: alle goede Nederlanders zijn legitimisten) heeft uitstekende

veldheeren en nog voortreffelijker staatslieden voortgebragt, maar was in het bevorderen van wetenschappen, kunsten, of letteren, niet de evenknie der Medici, der Valois, der Tudors, der Bourbons. Geen vorst of vorstin uit dit Huis heeft, voor zoover bekend is, in de landstaal ooit bijzonderen smaak gevonden. Aan het nederlandsch hof worden de vreemde talen het best en het gemakkelijkst gesproken. Onze groote wereld staat buiten de nationale letteren, en de nationale letteren buiten haar.

LFK, X, 118

1877, 8 maart

In het *Algemeen Dagblad van Nederlandsch Indie* schrijft hij een artikel over Sarah Bernhardt (1844-1923). Huct blijft in zijn Parijse jaren een trouw medewerker aan zijn Indisch dagblad: hij schrijft literaire bijdragen, hoofdartikelen en wekelijks Parijse en Europese brieven. In de eerste geeft hij een overzicht van het Parijse nieuws, met daarin veel aandacht voor culturele zaken; hij publiceert deze brieven ook in de *Opregte Haarlemsche Courant*. In de tweede geeft hij onder het pseudoniem 'Fantasio' commentaar op actuele zaken in binnen- en buitenland.

april

Verschijning van *Van Napels naar Amsterdam, Italiaansche reis-aanteekeningen*. Amsterdam, G.L. Funke, 1877.

juni

Verschijning van *George Sand*. Amsterdam, G.L. Funke, 1877.

juni

Verschijning van *Potgieter, 1860-1875, persoonlijke herinneringen*. Amsterdam, G.L. Funke, 1877.

12 juli

Hij schrijft een brief aan zijn oude leermeester J.H. Scholten, waarin hij meedeelt in aanmerking te willen komen voor de op te richten leerstoel voor esthetica en kunstgeschiedenis. Die leerstoel wordt wel opgericht, maar Huet wordt daarvoor niet gevraagd.

oktober

Verschijning van *Oude romans*. Amsterdam, G.L. Funke, 1877. 2 dln.

oktober

Huet en zijn vrouw verhuizen weer naar Parijs, zodat Gideon bij hen kan komen wonen. Ze betrekken een woning op de

	vijfde verdieping: 147 Boulevard Saint-Michel.
18 november	Hij treedt in een geregelde briefwisseling met Jan ten Brink (1834-1901).
1878, 1 januari	Vanaf nu zal Huet tot zijn overlijden in 1886 regelmatig - in sommige jaren zelfs elke maand - meewerken aan *Nederland*, waarin hij uitvoerige essays publiceert over o.a. Dante, Shakespeare, Milton, Byron en Chénier.
20 maart-10 juni	Hij publiceert de roman *Jozefine* als feuilleton in het *Algemeen Dagblad van Nederlandsch Indie*. Het is het tweede gedeelte van de roman-cyclus *De Bruce's*.
mei	Verschijning van *Parijs en omstreken*. Amsterdam, G.L. Funke, 1878.
augustus-september	De Huets reizen door België, op kosten van de uitgever J.C. Loman Jr., voor wie Huet een boek over België zal schrijven.
oktober	Verschijning van *Europesche brieven, door Fantasio* [ps. van Cd. Busken Huet], met eene voorrede van Cd. Busken Huet. Haarlem, W.C. de Graaff, [1878]. 2 dln.
18-23 november	Hij houdt de lezing *Drie voorwaarden van kunstgenot* in Den Haag, Amsterdam, Haarlem, Leiden en Dordrecht.

196
Huis Huet 147 Boulevard Saint-Michel, Parijs. Foto Anton Korteweg, 1986.

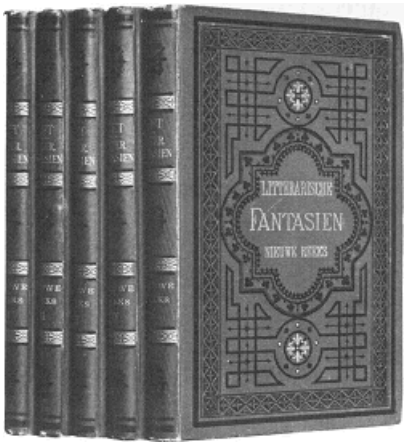

197
Litterarische fantsien. Nieuwe reeks (5 dln) (1878-1879).

EUROPESCHE BRIEVEN

door

FANTASIO.

MET EENE VOORREDE

van

Cd. BUSKEN HUET.

Deze allergeestigste revue van het merkwaardigste dat in 1877 gebeurd is, zal worden uitgegeven in Post 8° formaat à 15 cent part. en 12 cent netto het vel.

Compleet in 2 deeltjes van ongeveer 15 vel.

Bovenstaande werken worden aangeboden

met 10% extra rabat en premien 4/3½; 7/6; 15/12; 25/21; 35/29; 50/40.

Over het geleverde wordt 15 *Januari* 1879 *beschikt.*

198
Het prospectus waarmee de *Europesche brieven* onder de aandacht van de boekhandelaar worden gebracht.

In Nederland is de dagbladpers niet in aanzien. Zij vertegenwoordigt er geen magt in den Staat; beheerscht de openbare meening niet; kan zoomin reputatien opbouwen als afbreken. Het nederlandsch vooroordeel, dat almanakken leugenzakken noemt, heeft zich uitgebreid tot de dagbladen. In onze Tweede Kamer wordt aan dezen òf geen aandacht geschonken, òf er wordt daar, zoo zij eene enkele maal op het tapijt komen, met weinig onderscheiding over hen gesproken. Bij openbare feestelijke gelegenheden ziet 'de pers', gelijk men haar glimlachend noemt, zich niet geweerd, maar, overdragtelijk en eigenlijk, aan het lager einde der tafel geplaatst.

LFK, X, 120

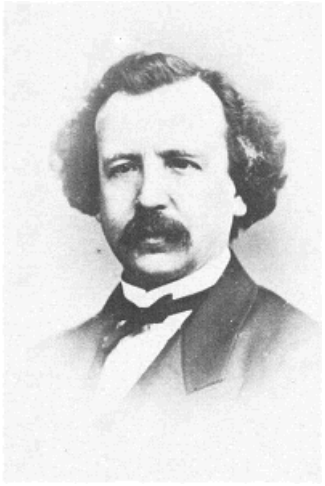

199
Charles Busken Huet.

200
Het land van Rubens (1879).

Dit neemt echter niet weg, dat zoo vaak ik Nederland terugzie, ik den indruk ontvang van een land, gelegen aan de kust der Doode Zee, waar de vogels niet overheen kunnen vliegen zonder te sterven. Uit alle plaatsen, alle instellingen, klinkt er mij het woord 2 Koningen IV: *40 in de ooren: 'Man Gods, de dood is in de pot.'*
Brieven, 11, 106

Huet (Cd. Busken), Literar. Fantasiën. (1e Reeks). 4e dr. 2 dln. 280 Ex.
———————, Nieuwe Litter. Fantasiën (2e Reeks) 2e dr. 2 dln. 5 Ex.
———————, " " " (3e Reeks) 6 dln. 276 Ex.
———————, " " " (4e Reeks) Dl. I. 600 Ex.
———————, Ten Kate en zijn Schepping. 287 Ex.
———————, Multatuli. 11 Ex.
———————, Nederl. Belletrie, 1857—76. 3 dln. 143 Ex.
———————, Stichtelijke lektuur. 488 Ex.

Huet (Cd. Busken), Oude Romans. 2 dln. 890 Ex.
———————, George Sand. 756 Ex.
———————, Potgieter. 1860—1875. 614 Ex.
———————, Verspreide polem. fragmenten. 24 Ex.
———————, Lidewijde. 2e dr. 1 Ex.
———————, Van Napels naar Amsterdam. 510 Ex.
———————, Parijs en omstreken. 1 Ex.
———————, Nationale vertoogen. 2 dln. 1045 Ex.
De 17 Art. te zamen voor ƒ 9013.01. H. D. Tjeenk Willink.

201
Op de sondsveiling van G.L. Funke worden de werken van Huet gekocht door de uitgever H.D. Tjeenk Willink in Haarlem. Verslag in het *Nieuwsblad voor den Boekhandel* van 21 december 1880.

202
La Place Médicis. Het huis van Huet was om de hoek rechts, met het uitzicht op het park: le Jardin du Luxembourg. Foto omstreeks 1900.

N°. 187. A°. 1881.

De Amsterdammer

WEEKBLAD VOOR NEDERLAND.

ZONDAG 23 JANUARI.

Het Hoofd Kruis en de Transvaal.

Prof. Buys' genees middel.

Staatkundig Overzicht.

FEUILLETON.

203
Het begin van Huets geruchtmakende kritiek op Vosmaers roman *Amazone* op de voorpagina van *De Amsterdammer* van 23 januari 1881.

1878-1879 Verschijning van *Litterarische fantasien*. Nieuwe reeks. Amsterdam. G.L. Funke, 1878-1879. 5 dln.

1879, 29 januari Overlijden van zijn broer Charles te Paramaribo, waar hij direkteur van de Surinaamsche Bank was.

november Verschijning van *Het land van Rubens, Belgische reisherinneringen*. Amsterdam, J.C. Loman Jr., 1879.

1880, maart Onder het pseudoniem C. Hasselaar publiceert zijn vrouw een artikel over zijn leven en werk in *De Gids*. Dat *De Gids* dit artikel opneemt is voor Huet reden om

	van tijd tot tijd bijdragen aan dit tijdschrift te leveren.
september	Gideon begint een opleiding tot bibliothecaris aan de Ecole des Chartres in Parijs.
oktober	Verhuizing naar 9 Rue de Médicis.
oktober-december	Hij publiceert in *Nederland* de helft van de roman *Een modern predikant, herinneringen van Dr. Leopold*, een roman die nooit voltooid zal worden. Het is het derde en laatste gedeelte van de roman cyclus *De Bruce's*.
15 december	Onder fondsveiling van G.L. Funke koopt de uitgever H.D. Tjeenk Willink te Haarlem alle rechten op de uitgave van de werken van Cd. Busken Huet uit het fonds van Funke. Tjeenk Willink wordt de nieuwe uitgever van Huet.
19 december	Huet gaat meewerken aan het nieuwe weekblad De *Amsterdammer*.
1880-1888	Verschijing van *Litterarische fantasien*. Vierde reeks. Haarlem, H.D. Tjeenk Willink, 1880-1888. 10 dln. Het eerste deel van deze serie verscheen in 1880 nog bij G.L. Funke.

204
Carel Vosmaer.

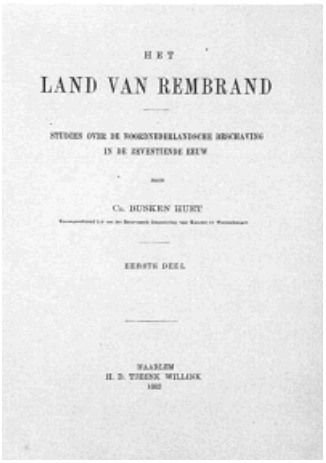
HET
LAND VAN REMBRAND
STUDIËN OVER DE NOORDNEDERLANDSCHE BESCHAVING IN DE ZEVENTIENDE EEUW
Ch. BUSKEN HUET
EERSTE DEEL
HAARLEM
H. D. TJEENK WILLINK
1882

205
Het land van Rembrand (1882-1884).

206
Frederik van Eeden.

Voortaan echter word ik een braaf nederlander, lees alleen Nederlanders, schrijf alleen over Nederlanders, en wil van niets dan Nederlanders weten.

Brieven, 11, 211-212; mbt. de voorbereidingen van *Het land van Rembran...*

Alleen moet gij niet uit het oog verliezen, dat mijn land van Rembrand eene stelselmatige lofrede op de Nederlanders is; eene soort van Hollandsche Natie in proza.

Brieven, 11, 277

Sommigen dier jongelui [uit de redactie van *De Nieuwe Gids*] *zijn regt beminnelijk. Onze neef Dr. Ch. van Deventer, de jonge arts Fred. van Eeden, staan, wat karakter en kundigheden betreft, hoog bij ons aangeschreven. Met hun werk dweep ik vooralsnog niet, en de* Lantaarn *heeft tot heden meer geest, vind ik, dan de* Nieuwe Gids. *Maar wat zal ik u zeggen? Gij en ik, en de ouderen in het algemeen, wij voldoen die jongelieden blijkbaar niet*.

Brieven, 11, 346

207
Uitzicht van Huets huis op 107 rue de l'Université.

ONZE LETTERKUNDIGE FIGARO.
FIGARO
PEARS SOAP
NEDERLAND
Gids
De toutes parts on me demande,
En mille lieux il faut que je me rende.
Figaro? — Me voici. — Figaro! — Me voilà.
A vous servir voyez que je m'empresse.
Ah! bravo Figaro!
Bravo, bravissimo!
A la fortune, à la fortune en peu d'instans tu vas voler!
Le barbier de Séville.
Acte 1. Scène 4.

208
Spotprent in *De Nederlandsche Spectator* van 10 april 1886 n.a.v. het publiceren van Huet in zoveel verschillende tijdschriften.

AAN COENR. BUSKEN HUET.

Nor fools nor follies tempt [you] to despise
The meanest thing that craw'l beneath [your] eyes.
Byron, *Engl. Bards and Scotch Reviewers.*

Gij hebt mijn' Braamcamp, met zijn zinnelijke tronie,
Om 't stralend oog, dat voor Itaalje blaakt,
Om kunstentempelbouw, bewerkt door *time* EN *money*
En noeste vlijt, — een nieuwen naam gemaakt.

Uw koningsstaf, uw pen, die beurtlings druipt van *honey*
En kina, zweept al wie zij streelt of raakt
Straks op een Beyaert voort, of strompelenden *pony:*
Gij geeft de onsterflijkheid, ook waar gij wraakt.

Dat is uw schaduwzij : gij spilt het eeuwig leven,
Aan wat uw tooverroede, ondanks u-zelf, beroert :
Zachts dat dus Sinkels asch zijn grafjen worde ontvoerd !

Men meent, dat gij te sterk een nadruk hebt gegeven
Aan 't woord, „dat gij (als elk) twee vaderlanden" hebt :
Wat schaâ, zoo ge, in ons Dietsch, maar toovert, heerscht
en schept !

26 Feb. 1883. A. Th.

209
Gedicht van J.A. Alberdingk Thijm voor Cd. Busken Huet.

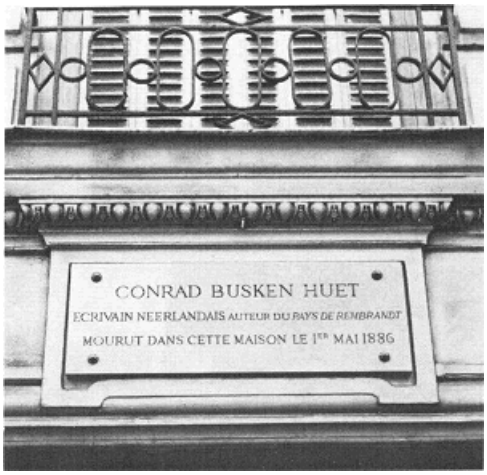

210
Gevelsteen aangebracht op het sterfhuis van Huet, 107 rue de l'Université, ter gelegenheid van de herdenking op 11 juni 1986 van zijn honderdste sterfdag. Foto Olf Praamstra, 1986.

Prijs 25 Cents met Plaat.

1885. **DE LANTAARN** N°. 16.

SCHIJNT DEN 1ste EN 15de VAN ELKE MAAND.

Brieven en stukken voor de Redactie, franco te zenden aan den Uitgever A. RÖSSING, te 's-Gravenhage.

Prijs per 3 maanden f 1.25. Franco per post f 1.37. Men abonneert zich voor den geheelen jaargang.

Advertentiën worden berekend tegen 15 Ct. per regel. Groote letters naar de plaats welke zij beslaan.

Dr. JONCKBLOET.

I

Hoewel van het groote werk van Dr. Jonckbloet [1]) over de geschiedenis der nederlandsche letterkunde reeds de derde gehoel omgewerkte uitgaaf verscheen, is het met de vijf deelen die wij aankondigen nog niet kompleet; een zesde deel, het laatste, ligt in het zout. Het zal gespeld worden met eene studie over Bilderdijk, en daarna handelen over de dichters en romanschrijvers die op Bilderdijk gevolgd zijn: Da Costa, Willem de Clercq, Jacob van Lennep, Potgieter, De Génestet, en de nog levenden.

Toch geloof ik dat men zonder onbescheidenheid reeds nu beproeven mag eene korte kritische beschrijving van dit gedenkteeken te geven.

Er is nog zoolt eene pragmatische litteratuur-geschiedenis verschenen, wier verschijn waarde bepaald werd door hetgeen daarin omtrent den arbeid tijdgenooten voorkwam. Zij en hunne onmiskenbare voorgangers staan te dicht bij hem. Ook al beginnen zij door hunne blaren te groeien, zij behooren nog te weinig tot het verledene.

Dr. Jonckbloet zal in zijn nog omvangrijkeren laatste deel ons kunnen vermaken door menige schrandere opmerking. Aan diegenen onder ons, voor wie het nog niet te laat is hun voorbeeld te doen met zijn onderricht, zal hij meer dan één nuttigen wenk kunnen geven. Maar de vijf eerste deelen zullen met het zesde staan noch vallen. Zij hebben hunne betrekkelijk te zichzelf.

Ons aan te vangen met den schrijver. Dr. Jonckbloet vertegenwoordigt met glans in ons land een jongen gedachte, onder welke leiding de akademische leerstoelen, voor het bijzonder vak der nationale letteren, zoo niet in het leven geroepen zijn, althans voor het eerst aan het cognomen hunne waarde hebben. Met den hoogleeraar M. de Vries is hij de grondlegger eener klasse van studiën, die te voren in Nederland niet evenig doel uitmaakten van het hooger onderwijs.

211
Begin van Huets kritiek op de literatuurgeschiedenis van W.J.A. Jonckbloet in de *De Lantaam* van 15 augustus 1885.

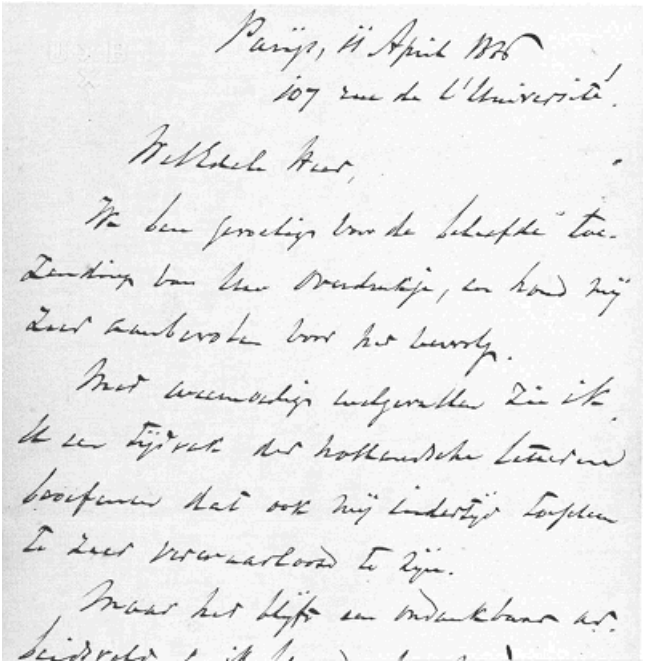

Paris, 11 April 1886
107 rue de l'Université

Weledele Heer,

Ik ben gelukkig over de schrijfde toe-
zending van Uw Boekske, en hoop mij
deer aanbevolen over het bewerp.

Met wenschelijk volgevallen die ik
de een tijdvak der hollandsche Letteren
bearbeiden hat ook mij inderdaad toeplaen
te deer voorvaarlood te zijn.

Maar het blijft een moeilijkaard dat

212
Brief aan Albert Verwey, 11 april 1886.

1881, mei

H.D. Tjeenk Willink begint met de uitgave van Huets verzamelde kritische

	werken onder de titel *Litterarische fantasien en kritieken*. Haarlem, H.D. Tjeenk Willink, 1881-1888. 25 dln.
16 juli	Huwelijk van zijn zuster Charlotte met haar neef Adrien Huet (1836-1899).
september	Hij maakt een begin met de studie voor en het schrijven aan *Het land van Rembrand*, een werk dat de komende drie jaren al zijn tijd in beslag zal nemen.
6 oktober	Huwelijk van zijn broer Piet met Elisabeth de Zwaan (1836-1891).
december	Hij wordt door R. Fruin (1823-1899) gepolst over een eventuele opvolging van W.J.A. Jonckbloet (1817-1885), hoogleraar Nederlandse letterkunde te Leiden. Hij voelt er voor, maar het gaat niet door, want Jonckbloet besluit nog twee jaar aan te blijven. Als Jonckbloet in 1884 wel aftreedt, geeft de Leidse universiteit de voorkeur aan Jan ten Brink boven Huet.
1882-1884	Verschijning van *Het land van Rembrand, studien over de Noord-Nederlandsche beschaving in de zeventiende eeuw*. Haarlem, H.D. Tjeenk Willink, 1882-1884. 2 dln.
1883, mei	Zijn zoon Gideon, intussen opgeleid tot bibliothecaris, laat zich tot Fransman naturaliseren, omdat hij anders geen betrekking in overheidsdienst kan verwerven in Parijs.
1884, 13 oktober	Viering van het zilveren huwelijk met Anne. Uit Nederland komen veel gelukwensen.
1885, april	Het gezin Busken Huet verhuist naar 107 Rue de l'Université (vierde verdieping).
15 augustus	Hij werkt mee aan het nieuwe tijdschrift *De Lantaarn*, met een vernietigende kritiek op W.J.A. Jonckbloets literatuurgeschiedenis.
8 november	Frederik van Eeden (1860-1932) brengt een bezoek aan de Huets; in deze jaren krijgt Huet bezoek van een aantal jongeren als Frans Erens (1857-1935),

Charles van Deventer, (1860-1931) en A. Bonger (1861-1936).

27 november

In het *Algemeen Dagblad van Nederlandsch Indie* verschijnt een *Europesche Brief* van Fantasio [ps. van Cd. Busken Huet], waarin hij het koninklijk huis beledigt. Als dit begin 1886 in Nederland bekend wordt, ontstaat daar een hevige verontwaardiging over Huet, terwijl in Nederlands-Indië zijn neef J. l'Ange Huet, die als redacteur voor de inhoud van de krant verantwoordelijk is, tot drie maanden gevangenisstraf wordt veroordeeld.

1886, 3-10 april	Het laatste door Huets tijdens zijn leven gepubliceerde artikel verschijnt in *De Portefeuille, kunst en letterbode*: een essay over Tolstoi 1828-1910).
1 mei	Hij overlijdt in zijn studeerkamer, met de pen in de hand.
4 mei	Hij wordt begraven op het kerkhof Mont-Parnasse in Parijs; na zijn dood publiceert *De nieuwe Gids* het onvoltooide artikel waaraan hij werkte, toen de dood hem overviel.
1898, 19 juli	Overlijden van Anne.
1921, 10 november	Overlijden van Gideon.

Helaas, mijn leven gaat voorbij als een droom! Iedere week moet ik twee artikelen schrijven, en liever drie dan twee, jaar in jaar uit. Van de onderwerpen zie ik het einde, maar niet van mijn verpligting.

Brieven, 11, 340

213

De ‘Europesche brief’ in het *Algemeen Dagblad van Nederlandsch Indie* van 27 november 1885, waarin Huet onder het pseudoniem ‘Fantasio’ het koningshuis beledigt.

214
Spotprent n.a.v. de bovengenoemde ‘Europesche brief’ van Fantasio [ps. van Cd. Busken Huet] in *De Nederlandsche Spectator* van 16 januari 1886.

3 APRIL 1886. 8e Jaargang. N°. 1.

DE PORTEFEUILLE,
KUNST- EN LETTERBODE.

Uitgevers M. M. OLIVIER & J. J. HOFSTEDE, Amsterdam, Rokin 70

Het Weekblad kost per jaar April 1886 — April 1887, franco p. p. . . . . f 6.—
Voor het Buitenland. . . . . » 7.—

Alle brieven enz. voor de Redactie bestemd, gelieve men franco te zenden aan het Bureau, Heiligenweg 8. Advertentiën en wat verder tot de uitgave behoort Rokin 70. Telefoonnummer 323.

Het auteursrecht voor den inhoud van dit Blad wordt verzekerd overeenkomstig de Wet van 28 Juni 1881 (Stbl. n°. 124).

Inhoud: Cd. Busken Huet, Lessen in Beeld. — J. A. Lekman, De »Bayreuther Bühnenfestspiele." — Salve, Les Huguenots. — Meijerbeer. — Salve, Twee circulaires en eene uitreiking van de kunst afdeeling der Maatschappij v. Toonkunst. — Zevende soiree kamermuziek (Felix Meritis). — C. Wagner-concert te Dordrecht. — De Duitsche Opera. — A. Keyding, Geschichte des Barockstiles, des Rococo und des Klassicismus von Cornelius Gurlitt. — Een Christusbeeld van den Boerchr. — Cantiones, Herzeelijke door Melati van Java. — A. M. Kollewijn Nz., De laatste der Arkels, door J. Hof van Baren. — Taco H. de Beer, Vijf brochures over den strijd om 't bestaan." — Melati van Java, door Stewart, uit het Engelsch van E. Lynn Lynton, door Maria van Terp; Op de buitenplaats, uit het Duitsch van Th. Spielhagen; Langs Boschwegen, uit het Duitsch naar A. Becker; Dendorf & Co. uit het Duitsch van E. H. König; Fortuna, uit het Noorsch door A. Wijsman; Het Nest, uit het Duitsch van E. Hahlen. — Mr. C. Baks, Wetboek van Strafvordering enz. door Mr. E. A. Smidt. — F. W. Dreyer, Het Vraagstuk van den Zedelijken Vooruitgang, door Mr. M. C. L. Lotsy. te St. — De Indische Mail. — Gouverneurs", oude huisvriend. — M. A. Perk, Ingezonden des Luxemburger Landes, door Dr. N. Greft. — Mr. M. G. L. van Loghem. Eckert Cats. — idem, Franschen Leerstoel. — L. Simons Hzn., Toonenkunst. — Lijst van boeken in de maand Maart in Nederland verschenen. — Feuilleton: Peres Zambullo, De gevolgen van een diner.

Lessen in Beeld. [1])

De volken van het Westen laten de nieuwere Russische letteren slechts recht wedervaren wanneer zij te harer eer, en niet het minst tot lof van Graaf Tolstoï, een erkentelijk *Het daghet in den Oosten* aanheffen.

Geen andere europeesche letterkunde spreidt op dit oogenblik bij zooveel kunst zooveel natuur ten toon, bij zooveel studie zooveel oorspronkelijkheid, of bij zooveel bevalligheid zooveel kracht. Een volgend geslacht zal erkennen dat met haar, — misschien doet zij de uitwerking van een verjongend bad, — voor de andere litteraturen van Europa een tijdperk van wedergeboorte aangebroken is.

De voorrechten dezer russische romanschrijvers zijn groot en zeldzaam.

Wanneer bij den jongdigen Tolstoï, het ontzenuwend leven van den Rijken Jongeling moede, het voornemen rijpt, zich aan Moskou's wufte hoogere kringen te onttrekken, aan Moskou's nachtbraken, Moskou's bals en drinkgelagen en speeltafels, dan behoeft hij maar één woord te spreken.

Daarginds in het Zuiden, aan den voet van den Kaukasus, beweegt zich een onbekende wereld, onderdeel van het groote russische vaderland, en niettemin zoo verschillend door klimaat, landschap, bevolking, denkbeelden en levenswijs, dat eene verplaatsing derwaarts met een louterend verblijf in den vreemde gelijk staat. De jongeling achtte zich slechts niet te vermogend of te hoogeboren voor eene bescheiden aanstelling als vaandrig bij een in dien uithoek op post gesteld regiment vaderlandsche infanterie en de cachen zelf van den militairen dienst zullen hem dwingen een nieuw leven te beginnen.

Zulke gelegenheden tot landverhuizingen binnen de grenzen van den geboortegrond, hoe ver-

[1]) Naar aanleiding van: Comte Léon Tolstoï, Les Cosaques et Souvenirs de Sébastopol, Paris, Hachette & Cie., 1886

215
Het hatste tijdens zijn leven gepubliceerde artikel: een essay over Tolstoi opde voorpagina van *De Pontefeuille* van 3 april 1886.

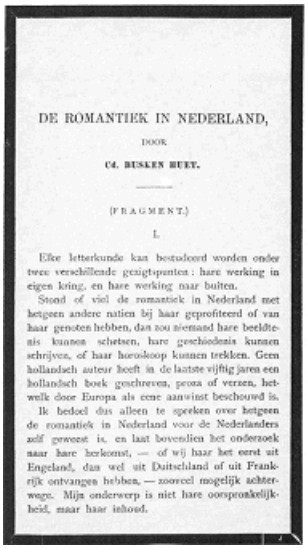

DE ROMANTIEK IN NEDERLAND,

DOOR

Cd. BUSKEN HUET.

(FRAGMENT.)

I.

Eene letterkunde kan beschouwd worden onder twee verschillende gezigtspunten: hare werking in eigen kring, en hare werking naar buiten.

Stond of viel de romantiek in Nederland met hetgeen andere natien bij haar geprofiteerd of van haar genoten hebben, dan zou niemand hare beteekenis kunnen schetsen, hare geschiedenis kunnen schrijven, of haar horoskoop kunnen trekken. Geen hollandsch auteur heeft in de laatste vijftig jaren een hollandsch boek geschreven, proza of verzen, hetwelk door Europa als eene aanwinst beschouwd is.

Ik bedoel dus alleen te spreken over hetgeen de romantiek in Nederland voor de Nederlanders zelf geweest is, en laat bovendien het onderzoek naar hare herkomst, — of wij haar het eerst uit Engeland, dan wel uit Duitschland of uit Frankrijk ontvangen hebben, — zooveel mogelijk achterwege. Mijn onderwerp is niet hare oorspronkelijkheid, maar haar inhoud.

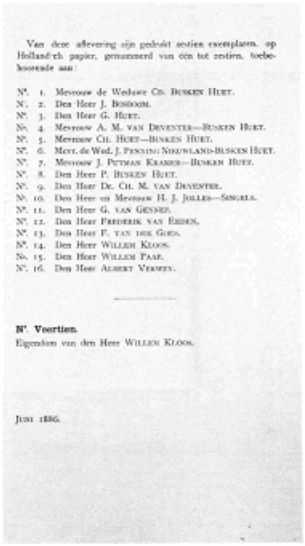

Van deze aflevering zijn gedrukt zestien exemplaren, op Hollandsch papier, genummerd van één tot zestien, toebehoorende aan:

N°. 1. Mevrouw de Weduwe Cd. Busken Huet.
N°. 2. Den Heer J. Bosboom.
N°. 3. Den Heer G. Huet.
N°. 4. Mevrouw A. M. van Deventer—Busken Huet.
N°. 5. Mevrouw Cil. Huet—Busken Huet.
N°. 6. Mevr. de Wed. J. Penning Nieuwland-Busken Huet.
N°. 7. Mevrouw J. Petman Kramer—Busken Huet.
N°. 8. Den Heer P. Busken Huet.
N°. 9. Den Heer Dr. Ch. M. van Deventer.
N°. 10. Den Heer en Mevrouw H. J. Jolles—Singels.
N°. 11. Den Heer G. van Gesner.
N°. 12. Den Heer Frederik van Eeden.
N°. 13. Den Heer F. van der Goes.
N°. 14. Den Heer Willem Kloos.
N°. 15. Den Heer Willem Paap.
N°. 16. Den Heer Albert Verwey.

N°. Veertien.
Eigendom van den Heer Willem Kloos.

Juni 1886.

216
Na zijn dood wordt het fragment van het essay, dat Huet aan het schrijven was toen hij plotseling overleed, als eerbetoon afgedrukt in *De Nieuwe Gids* van juni 1886. Een aantal nummers van deze aflevering van *De Nieuwe Gids* worden in een luxt-uitvoering verzonden aan familieleden van Huet.

Madame Busken Huet, Monsieur Gideon Busken Huet et la famille, Ont l'honneur de vous faire part de la perte douloureuse qu'ils viennent de faire en la personne de

Monsieur Conrad Busken Huet,

Leur époux, père, beau-père, parent, décédé en son domicile à Paris, rue de l'Université, N° 107, le 1er Mai 1886, dans sa 59me année.

217
De overlijdensaan-kondiging van Huet.

218
Herdenkingsplaat van Huet in *De Lantaarn* van mei 1886. De redactie van *De Lantaam* maakt van de gelegenheid gebruik Huet *De Nieuwe Gids* in de prullebakte laten gooien.

Naber: Hij kende vele boeken doch weinig menschen en was met de jaren steeds eenzelviger geworden.
Naber, 1894, 18

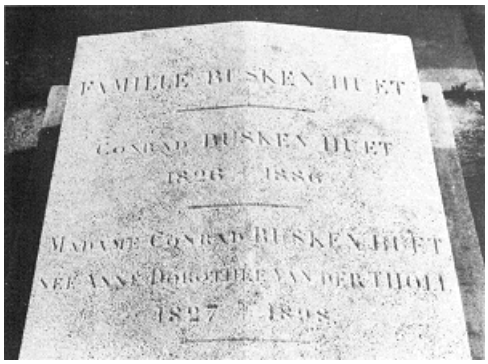

219
Het graf van Huet op het kerkh of Mont-Parnasse in Parijs. Foto Olf Praamstra, 1986.

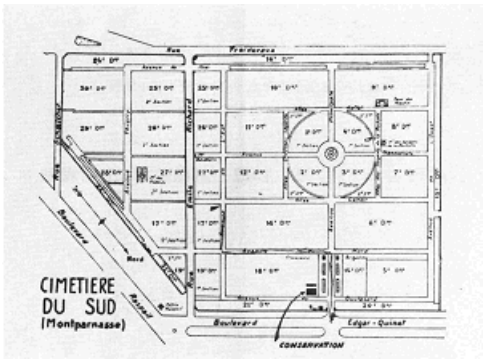

220
De routebeschrijving naar het graf van Huet op Mont-Parnasse.

IMPRIMÉ DÉLIVRÉ GRATUITEMENT

PRÉFECTURE DE PARIS

CIMETIÈRE PARISIEN
DU SUD-MONTPARNASSE

SITUATION DE SÉPULTURE

NOM : BUSKEN-HUET Conrad
HUET, CONRAD BUSKEN

Date de l'inhumation : 4 MAY 1886

17 e division 1ère Section

2 e ligne Sud

N° 5 ouest 27 P 1886

221
De routebeschrijving naar het graf van Huet op Mont-Parnasse.

222
Foto van Huet uit 1868. Deze foto is het voorbeeld voor de zeven volgende afbeeldingen.

226
Litho door een onbekende.

223
Twee geretouchoerde foto's.

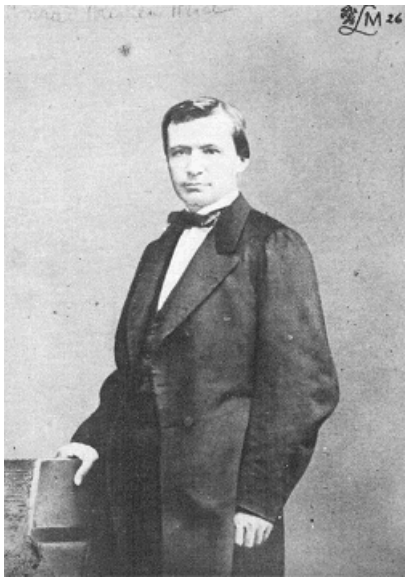

224
Twee geretouchoerde foto's.

225
Gra-vure door P.J. Arendzen, gemaakt voor het eerste deel van de *Litterarische Fantasien en Kritieken* (1881).

227
Litho door J.J.M.

228
Gra-vure door P.J. Arendzen, gemaakt voor het tweede deel van *Brieven van Conrad Busken Huet* (1890).
Ets, niet naar het leven, door Jan Veth uit 1887.

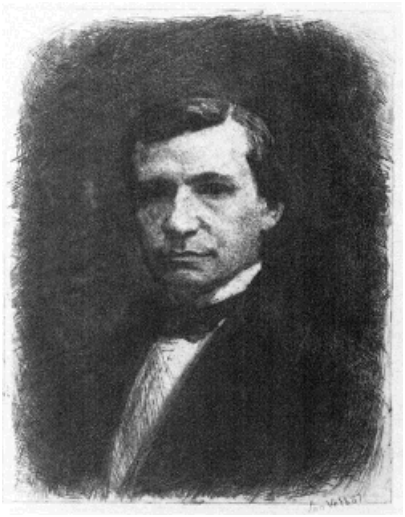

Bibliografische gegevens

Werken van Conrad Busken Huet, met uitzondering van vertalingen

1854	De Nederlandsche Gustaaf-Adolf-Vereeniging en hare bestrijding Groen en rijp (onder ps. Thrasybulus)
1855	Jacques Saurin en Théodore Huet, proeve van kerkgeschiedkundige kritiek
1857-1858	Vragen en antwoorden, brieven over den bijbel
1858	Overdrukjes, schetsen en verhalen
1859	Stichtelijke lectuur
1861	Kanselredenen
1862	Onze bede, toespraak gehouden in de concertzaal te Haarlem. Aan mevrouw Bosboom-Toussaint
1863	Vertrouwen, toespraak gehouden in de concertzaal te Haarlem. Schetsen en verhalen (samen met Anne Busken Huet-Van der Tholl) (2 dln)
1864	Toespraken, gehouden in de concertzaal te Haarlem Aan J.H. Gunning Afscheidsrede, gehouden in de concertzaal te Haarlem. Verspreide polemische fragmenten.
1865	Aan mevrouw Bosboom-Toussaint
1866	Ongevraagd advies Ada van Holland Ernst of Kortswijl
1867	Ten Kate en zijne Schepping Multatuli
1868	Lidewyde (2 dln) Litterarische fantasien (2 dln)
1873	Novellen, eerste zestal Nieuwe litterarische fantasien (2 dln) Novellen, tweede zestal
1874	Novellen, derde zestal

1875	De Van Harens Verscheidenheden, eerste gedeelte Verscheidenheden, tweede gedeelte
1876	Nederlandsche Bellettrie (3 dln) Nationale vertoogen (2 dln)
1877	Van Napels naar Amsterdam George Sand Oude romans (2 dln) Potgieter, 1860-1875, persoonlijke herinneringen
1878	Parijs en omstreken Europesche brieven (onder ps. Fantasio) (2 dln)
1878-1879	Litterarische fantasiën, nieuwe reeks (5 dln)
1879	Het land van Rubens
1880-1888	Litterarische fantasien, vierde reeks (10 dln)
1881-1888	Litterarische fantasien en kritieken (25 dln)
1882-1884	Het land van Rembrand (2 dln)
1890	Brieven (2 dln)
1898	Jozefine Robert Bruce's leerjaren
1899	Brieven van een klein-stedeling en novellen
1899-1900	Historische en romantische werken en reisherinneringen (13 dln)
1903	Nalezing
1912	Verzamelde werken (40 dln)
1925	Brieven aan E.J. Potgieter (3 dln)
1931	Uit de litterarische fantasien en kritieken (bloemlezing)
1940	Portretten van Nederlanders (bloemlezing)
1941	Hugo de Groot
1956	Vernuft ontzondigt (bloemlezing)
1964	Brieven aan de uitgever van het tijdschrift Nederland
1969	Met de humor van een haai (bloemlezing)

1970	Erasmus
1972	De volledige briefwisseling met E.J. Potgieter (2 dln)
1986	Tijgergenoegens (bloemlezing)

Werken over Conrad Busken Huet

1886	J. ten Brink. Conrad Busken Huet
1907	J. Jansen. Busken Huet, Schaepman, Couperus
1911	J.B. Meerkerk. Conrad Busken Huet
1917	A. Keuter. Busken Huet als theoloog
1923	J. Tielrooy. Conrad Busken Huet et la littérature française
1927	J. Saks. Busken Huet en Potgieter
1941	C.G.N. de Vooys. Allard Pierson naast en tegenover Conrad Busken Huet
1944	G. Colmjon. Conrad Busken Huet, een groot Nederlander
1949	C.G.N. de Vooys. Conrad Busken Huet
1986	Conrad Busken Huet, 1886-1986 - Maatstaf-dubbelnummer (april)

Vindplaatsen

Academisch Historisch Museum, Leiden 13, 17, 187
Algemeen Rijksarchief, 's-Gravenhage 16, 141
Archief Waalse Kerk, Amsterdam 127
Bibliotheek van de Vereeniging ter bevordering van de Belangen des Boekhandels, Amsterdam 145, 198
Collectie Familiearchief Bosboom, Amsterdam 71
Collectie Mevr. R. Hietink-Bakhuizen van den Brink, Driebergen 184
Collectie Mevr. M. Hooy-Enter, Putten 44
Collectie Mevr. I. Huet-Pierson, Bussum 2, 3, 4, 5, 6, 24, 34, 35, 36, 37, 38, 46, 52, 62, 74, 75, 77, 85, 90, 92, 95, 118, 119, 120, 121, 124, 125, 126, 134, 139, 157, 170, 188, 217, 222
Collectie B. Luger, Amsterdam 113, 129
Collectie O. Praamstra, Amstelveen 19, 25, 40, 41, 49, 51, 60, 76, 114, 149, 162, 171, 177, 181, 189, 195, 197, 200, 205, 210, 219

Collectie H.G.M. Prick, Delft 209
Collectie A. Veldstra, Amsterdam 220, 221
Frans Halsmuseum, Haarlem 122, 123
Gemeentearchief, Amsterdam 65, 136
Gemeentearchief, Bloemendaal 91, 117
Gemeentearchief, 's-Gravenhage 1, 7, 8, 9, 10,
Gemeentearchief, Haarlem 27, 28, 29, 30, 81, 83, 86, 138, 176, 223
Gemeentearchief, Leiden 12
Iconografisch Bureau, 's-Gravenhage 18, 26, 116, 140, 199, 226, 227
Koninklijke Bibliotheek, 's-Gravenhage 55, 68, 84, 131, 152, 155, 158, 159, 164, 172, 173, 174, 175, 191, 213
Koninklijk Huisarchief, 's-Gravenhage 111
Koninklijk Instituut voor de Tropen, Amsterdam 143, 144, 156, 163, 167
Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde, Leiden 148, 160
Letterkundig Museum, 's-Gravenhage 14, 31, 42, 50, 53, 56, 57, 63, 66, 67, 69, 70, 72, 78, 87, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 115, 132, 133, 135, 185, 190, 192, 193, 194, 196, 201, 204, 206, 208, 214, 216, 224, 225, 228
Multatulimuseum, Amsterdam 183
Prentenkabinet van de Rijksuniversiteit, Leiden 93, 154
Réveil-archief, Amsterdam 43
Roger-Viollet, Parijs 178, 182, 202
Rijksprentenkabinet, Amsterdam 58, 59, 61, 207, 229
Städtische Sammlungen, Tübingen 89

Universiteitsbibliotheek, Amsterdam 15, 23, 32, 33, 45, 47, 54, 73, 88, 128, 130, 137, 153, 161, 165, 168, 169, 180, 186, 203, 211, 215, 218
Universiteitsbibliotheek van de Vrije
Universiteit, Amsterdam 48, 64, 94, 142, 151
Universiteitsbibliotheek, Leiden 11, 20, 39, 112, 147, 166
Universiteitsbibliotheek, Nijmegen 179
Universiteitsbibliotheek, Utrecht 21, 22, 79, 80, 82, 146, 150
Verwey-archief, Amsterdam 212

Verantwoording

Voor de verleende medewerking bij de totstandkoming van dit Schrijversprentenboek is aan elk der hiernaast genoemde particulieren en instellingen veel dank verschuldigd.

De citaten in het Schrijversprentenboek zijn, tenzij onder het citaat anders is vermeld, genomen uit de hierboven genoemde werken van Cd. Busken Huet en uit een viertal biografische schetsen van mensen die hem persoonlijk hebben gekend. Het gaat om: C. Hasselaar [ps. van A. Busken Huet-Van der Tholl], ‘Een schrijvers leven’, In *De Gids*, 1880 I, p. 409-461

H.P.G. Quack, ‘Conrad Busken Huet, 1826-1886, persoonlijke herinneringen’, In: *De Gids*, 1886 II, P. 397-424

A.G. Van Hamel, ‘Conrad Busken Huet’, In: *Mannen van beteekenis in onze dagen*, Haarlem, 1887, p. 1-68

S.A. Naber, ‘Conrad Busken Huet’, In: S.A. Naber, *Vier tijdgenooten, indrukken en beschouwingen*, Haarlem, 1894, p. 1-58.